

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

**HOTUBA YA WAZIRI WA FEDHA NA MIPANGO,
MHESHIMIWA DKT. MWIGULU LAMECK
NCHEMBA MADELU (MB), AKIWASILISHA
BUNGENI MAPENDEKEZO YA
SERIKALI KUHUSU MAKADIRIO
YA MAPATO NA MATUMIZI KWA
MWAKA 2022/23**

14 Juni 2022

Dodoma

I. UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako **Tukufu** lipokee, lijadili na kukubali kupitisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Serikali kwa mwaka 2022/23. Bajeti hii inawasilishwa kwa mujibu wa Ibara ya 137 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, ikisomwa pamoja na Kifungu cha 23 (3) cha Sheria ya Bajeti, Sura 439 pamoja na Kifungu cha 124 (4) cha Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020.

2. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na hotuba hii ninawasilisha vitabu vinne vinavyoelezea kwa kina Bajeti ya Serikali. Kitabu cha Kwanza ni Makadirio ya Mapato; Kitabu cha Pili ni Makadirio ya Matumizi ya Kawaida kwa Wizara, Idara Zinazojitegemea na Wakala wa Serikali; Kitabu cha Tatu ni Makadirio ya Matumizi ya Kawaida kwa Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa; na Kitabu cha Nne ni Makadirio ya Matumizi ya Maendeleo kwa Wizara, Idara zinazojitegemea, Wakala wa Serikali, Sekretarieti za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa. Aidha, Muswada wa Sheria ya Fedha wa mwaka 2022 pamoja na Muswada wa Sheria ya Matumizi ya Serikali wa mwaka 2022 nayo ni sehemu ya bajeti hii.

3. **Mheshimiwa Spika**, makadirio ya Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2022/23 yameandaliwa kwa kuzingatia nyaraka na miongozo mbalimbali ikiwemo: Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26 ambao umeandaliwa kwa kuzingatia Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025; Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2020; Dira ya Maendeleo ya Afrika Mashariki 2050; Ajenda ya Maendeleo ya Afrika 2063; Malengo ya Maendeleo Endelevu 2030; Mwongozo wa Ushirikiano wa Maendeleo; na makubaliano mengine ya kikanda na kimataifa ambayo Tanzania imeyaridhia.

4. **Mheshimiwa Spika**, napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunijalia afya njema na kuniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu kuwasilisha Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2022/23. Kwa namna ya pekee nitumie fursa hii kumshukuru sana **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** kwa kuendelea kuniamini katika dhamana hii ya kuongoza Wizara ya Fedha na Mipango.

II. MWENENDO WA MAPATO NA MATUMIZI 2021/22

Mwenendo wa Mapato

5. **Mheshimiwa Spika**, katika bajeti ya mwaka 2021/22, Serikali ilitarajia kukusanya jumla ya shilingi trilioni 37.99 kutoka katika vyanzo vyote vya ndani na nje ambapo hadi Aprili 2022, kiasi cha shilingi trilioni 29.84 kimekusanywa. Mchanganuo wa mapato yaliyopatikana hadi Aprili 2022 ni kama ifuatavyo:

- (i) Mapato yaliyokusanywa kupitia Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), yalikuwa ni shilingi trilioni 17.20, ambapo lengo la mwaka ni shilingi trilioni 21.78;
- (ii) Mapato yasiyo ya kodi yalifikia shilingi trilioni 2.03, ambapo lengo la mwaka ni shilingi trilioni 3.05;
- (iii) Mapato ya Halmashauri yalifikia shilingi bilioni 759.0, ambapo lengo la mwaka ni shilingi bilioni 863.9;
- (iv) Misaada na mikopo yenye masharti nafuu kutoka kwa Washirika wa Maendeleo ilifikia shilingi trilioni 3.93, sawa na asilimia 92.0 ya lengo la mwaka la shilingi trilioni 4.27;
- (v) Mikopo kutoka vyanzo vya ndani ilifikia

shilingi trilioni 4.12, ambapo lengo la mwaka ni shilingi trilioni 4.99; na

- (vi) Mikopo yenye masharti ya kibiashara ilifikia shilingi trilioni 1.81, ambapo lengo la mwaka ni kukopa shilingi trilioni 3.05.

Mwenendo wa Matumizi

6. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha Julai 2021 hadi Aprili 2022, jumla ya shilingi trilioni 29.40 zimetolewa kwa ajili ya matumizi ya kawaida na maendeleo. Katiya kiasi hicho, shilingi trilioni 18.79, zilitolewa kwa ajili ya matumizi ya kawaida ambazo zinajumuisha shilingi trilioni 6.73 kwa ajili ya mishahara, shilingi trilioni 4.79 Matumizi Mengineyo na shilingi trilioni 7.27 kugharamia deni la Serikali. Jumla ya shilingi trilioni 10.61, sawa na asilimia 74.1 ya lengo la mwaka zimetolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Kiasi hiki hakijumuishi baadhi ya fedha zilizopelekwa moja kwa moja kwenye utakelezaji wa miradi (D-fund). Fedha hizi zitajumuishwa kwenye hesabu za Serikali mwishoni mwa mwaka wa fedha pindi taratibu za kahasibu zitakapokamilika.

Tathmini ya Uhimilivu wa Deni la Serikali

7. **Mheshimiwa Spika**, hadi Aprili 2022, deni la Serikali lilikuwa shilingi trilioni 69.44, sawa na ongezeko la asilimia 14.4 ikilinganishwa na shilingi trilioni 60.72 Aprili 2021. Kati ya kiasi hicho, deni la ndani ni shilingi trilioni 22.37, sawa na asilimia 32.2 na deni la nje ni shilingi trilioni 47.07, sawa na asilimia 67.8. Kati ya deni la nje, deni lenye masharti ya kibiashara ni shilingi trilioni 14.27, sawa na asilimia 30.3. Hivyo, sehemu kubwa ya deni la nje ni mikopo yenye masharti nafuu.

8. **Mheshimiwa Spika**, tathmini ya uhimilivu wa deni la Serikali iliyofanyika Novemba 2021 kwa mujibu wa Sheria ya Mikopo, Dhamana na Misaada Sura 134 ilionesha kuwa viashiria vya deni la Serikali viko ndani ya wigo unaokubalika kimataifa katika kipindi cha muda mfupi, wa kati na mrefu. Katika Tathmini hiyo, viashiria vinaonesha kuwa: uwiano wa thamani ya sasa ya deni la Serikali kwa Pato la Taifa ni asilimia 31.0 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 55; uwiano wa thamani ya sasa ya deni la nje kwa Pato la Taifa ni asilimia 18.8 ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 40; na uwiano wa thamani ya sasa ya deni la nje kwa mauzo ya nje ni asilimia 142.4

ikilinganishwa na ukomo wa asilimia 180.

Tathmini ya Kukopesheka kwa Nchi (Credit Rating)

9. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2021/22, zoezi la tathmini na ukadiriaji wa kukopesheka kwa nchi (credit rating) ambalo lilisimama hapo awali lilianza tena kupitia benki ya Citibank ambayo ilikuwa mshauri wa Serikali. Hadi kufikia mwezi Mei 2022, Serikali imefikia hatua za mwisho za kukamilisha taratibu za ununuzi ambapo imefanikiwa kuchagua kampuni mbili ambazo zinatambulika kimataifa na kupitia mikataba yao. Aidha, Serikali inaendelea na mazungumzo na kampuni hizo pamoja na kuandaa takwimu mbalimbali ambazo zitatumika katika zoezi la tathmini na ukadiriaji wa kukopesheka. Serikali inategemea kukamilisha zoezi hili ndani ya mwaka 2022/23. Naomba nichukue fursa hii kuziomba taasisi za Serikali, za binafsi na benki zitakazopata nafasi ya kuhojiwa na wataalamu wa Kampuni hizo kutoa ushirikiano kwa kuzingatia maslahi mapana ya nchi. Kukamilika kwa zoezi hili kutatuwezesha kuongeza wigo wa wakopeshaji kwa Serikali na makampuni binafsi hususan katika masoko ya mitaji ya kimataifa (International Capital Markets).

III. BAJETI YA MWAKA WA FEDHA 2022/23

10. **Mheshimiwa Spika**, Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2022/23 ni ya pili katika utekelezaji wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26 wenye dhima ya **“Kujenga Uchumi Shindani na Viwanda kwa Maendeleo ya Watu”**. Aidha, dhima kuu ya bajeti ya mwaka 2022/23 kama ilivyokubaliwa na nchi wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki ni **“Kuongeza Kasi ya Kufufua Uchumi na Kuimarisha Sekta za Uzalishaji kwa ajili ya Kuboresha Maisha”**. Katika utekelezaji wa dhima hiyo kwa mwaka 2022/23 kipaumbele kitakuwa katika sekta za uzalishaji zikiwemo Kilimo, Mifugo, Uvuvi, Nishati, Uwekezaji na Biashara. Lengo la Serikali ya CCM inayoongozwa na **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan** Rais wa Jamhuri ya Mungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa CCM ni **kujenga uchumi, kukabiliana na umasikini pamoja na ukosefu wa ajira hasa kwa vijana**.

Shabaha za Uchumi Jumla

11. **Mheshimiwa Spika**, kutokana na mambo yaliyozingatiwa katika uandaaji wa bajeti hii, shabaha za uchumi jumla katika kipindi cha

mwaka 2022/23 ni kama ifuatavyo:

- (i) Ukuaji wa Pato Halisi la Taifa kufikia asilimia 4.7 mwaka 2022 na asilimia 5.3 kwa mwaka 2023;
- (ii) Kuendelea kudhibiti kasi ya mfumuko wa bei na kuhakikisha kuwa unabaki kwenye wigo wa tarakimu moja ya wastani wa asilimia kati ya 3.0 hadi 7.0 katika muda wa kati;
- (iii) Mapato ya ndani kufikia asilimia 14.9 ya Pato la Taifa mwaka 2022/23;
- (iv) Mapato ya kodi kufikia asilimia 11.7 ya Pato la Taifa mwaka 2022/23; na
- (v) Kuwa na akiba ya fedha za kigeni kwa kiwango cha kukidhi mahitaji ya uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje kwa kipindi kisichopungua miezi minne (4);

IV. MAMBO MUHIMU KWA MWAKA WA FEDHA 2022/23

12. **Mheshimiwa Spika**, nchi zote duniani zinapita kwenye athari kubwa za UVIKO 19 na vita kati ya Urusi na Ukraine iliyoanza Februari 2022 ambayo imeendelea kuleta athari katika mataifa mbalimbali duniani ikiwemo Tanzania kutokana na mwingiliano wa shughuli za kiuchumi na kijamii. Madhara ya UVIKO-19,

yamekuwa na makali zaidi baada ya uchumi kuanza kurejea, kwa kuwa nchi zilikuwa katika “*lockdown*” na nyingine kupunguza uzalishaji wa bidhaa. Uchumi unaporejea katika hali ya uzalishaji mataifa yote yanahitaji bidhaa ambazo ziliachwa kuzalishwa hivyo kusababisha upungufu. Kungali hali iko hivyo, vita kati ya Urusi na Ukraine imeongeza upungufu wa bidhaa kwa kuathiri uzalishaji na mnyororo wa usambazaji. Kwa mujibu wa Shirika la Chakula Duniani, nchi za Urusi na Ukraine ni kati ya nchi zenye uzalishaji na uuzaji mkubwa wa mazao mbalimbali ikiwemo ngano, mafuta ya kula na shayiri.

13. **Mheshimiwa Spika**, nchi ya Urusi ni ya pili katika uzalishaji wa gesi asilia na bidhaa za mafuta ya petroli duniani. Kadhalika, nchi ya Ukraine ni miongoni mwa nchi zinazozalisha mafuta ya alizeti kwa wingi duniani. Kufuatia madhara haya ya vita, ni dhahiri kuwa uchumi na gharama za maisha duniani hazitabaki zilivyokuwa awali. Ndio maana **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Mungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa CCM** ameelekeza bajeti hii ya Serikali ijikite kuchukua hatua za kutoa unafuu kwa wananchi na kufufua

uchumi. Bajeti hii itatilia mkazo **Sera za Mapato, Sera za matumizi, kujali ufanisi (Value for Money), mapambano ya vitendo vya rushwa na kuwekeza kwenye Sekta za uzalishaji ili kutengeneza ajira kwa vijana.**

Mikakati ya kuongeza Mapato Mwaka 2022/23

14. **Mheshimiwa Spika**, nawapongeza Mamlaka ya Mapato Tanzania na taasisi zingine zinazokusanya mapato na maduhuli ya Serikali. Tumepiga hatua kubwa kwenye makusanyo ya ndani. Hadi Aprili 2022, ukusanyaji wa mapato ya kodi na yasiyo ya kodi ikijumuisha mapato ya Mamlaka za Serikali za Mitaa umefikia shilingi trilioni 19.99, sawa na asilimia 93.3 ya makadirio ya kukusanya shilingi trilioni 21.42 katika kipindi hicho. Kati ya kiasi hicho, mapato ya kodi yamefikia shilingi trilioni 17.20, sawa na asilimia 94.5 ya lengo la kukusanya shilingi trilioni 18.2, mapato yasiyo ya kodi yamefikia shilingi trilioni 2.03, sawa na asilimia 81.2 ya lengo la kukusanya shilingi trilioni 2.5 na mapato ya Mamlaka za Serikali za Mitaa yamefikia shilingi bilioni 759.0, ikiwa ni asilimia 104.8 ya lengo la kukusanya shilingi bilioni 724.1 katika kipindi hicho.

15. **Mheshimiwa Spika,** pamoja na mafanikio hayo, bado kuna vitendo vya rushwa kwenye ukusanyaji wa mapato, hasa kwenye kodi kubwa, mapato ya Mamlaka za Serikali za mitaa na ardhi. Kuna mapato ya Serikali yanaingia kwenye mifuko ya watu binafsi. Hii inafanyika kwa kukadiria viwango vya juu ili katika majadiliano ya kwenda kwenye kodi stahiki kinapunguzwa kiasi chini ya kile kinachostahili na kilichopunguzwa kinaingia mifuko binafsi. Serikali imeshapokea taarifa kadhaa za matukio ya aina hii na inaendelea kulifuatilia kwa umakini sana jambo hili. Wale wanaokataa kutoa rushwa ndio wanaoonewa zaidi, ndio wanaobambikwa makadirio yasio halisi kwa kuwakomoa, ndio wanaotishiwa kufilisiwa. Jambo hili halikubaliki. Nitoe rai jambo hili liachwe mara moja. Tuache utaratibu wa kufanya majadiliano (bargaining) kwenye kulipa kodi. Watumishi wa umma wanaokusanya kodi na maduhuli ya Serikali wanaowaomba wafanyabiashara wawapunguzie wanachotakiwa kulipa ili kisichoingia serikalini wapate wao wanafanya makosa ya uhujumu uchumi. Kadhalika wapo wafanyabiashara na wauza maduka wanaowaambia wananchi “nikupe bei ya risiti ya TRA au bila risiti”, na bei ile isiyo na risiti inakuwa ndogo kuliko bei ya risiti ili

kuwashawishi wakwepe kulipa mapato ya Seriakili na wao wenyewe wabaki na kodi ya Serikali. Huu ni uhujumu uchumi. Naagiza vitendo hivyo vikome mara moja na ambaye hataacha atakutana na mkono wa sheria.

16. **Mheshimiwa Spika**, nitoe rai kwa watanzania wote kulipa kodi wanayostahili kulipa, wala wasiogope vitisho, na wala wasidhanie kuwa kuna wakati watakulipizia kisasi, toa taarifa ofisi ya **TAKUKURU** iliyo karibu nawe, ama toa taarifa Idara ya Usalama wa Taifa iliyo karibu nawe. Watumishi wa aina hiyo watakaobainika hutawakuta tena ofisi za umma, wala hatutawahamisha, **Tutawafukuza kazi**. Mheshimiwa Rais anachukizwa sana na ukosefu wa maadili na uaminifu wa baadhi ya watumishi wa umma. Asitokee anayedhani ana haki sana ya kuwa mtumishi wa umma, hii ni dhamana tu. Wala asitokee anayedhani vijana wahitimu wa kitanzania walioko mtaani na hawana kazi akadhani hawana haki ya kuwa watumishi wa umma. Tunao uwezo wa kupangua safu nzima ya utumishi wa umma na tukapanga safu mpya ya vijana hawa walioko mtaani. Kwenye uadilifu na uaminifu, hata tusibabaishane, **Tutawakamata, Tutawashitaki na Tutawafunga. Lazima**

tukomeshe kabisa vitendo vya rushwa kwenye mapato na matumizi.

17. **Mheshimiwa Spika**, mambo mengine tunayotarajia kuyafanya kwenye sera ya mapato ni kuimarisha matumizi ya mifumo ya TEHAMA katika kufanya makadirio ya kodi kwa wafanyabiashara wadogo ambao hawana uwezo wa kutunza kumbukumbu na kutengeneza hesabu za biashara zao (Presumptive Regime), kuwekeza kwenye matumizi ya teknolojia ili kurahisisha uwasilishaji wa ritani za kodi kielektroniki (electronic filing) na ulipaji kodi kwa wakati; Kuimarisha Mfumo wa Serikali wa Kielektroniki wa Ukusanyaji wa Mapato (GePG) na kuhimiza malipo ya Serikali kutumia Namba ya Kumbukumbu ya Malipo; na kuimarisha mifumo ya usimamizi katika Mashirika, Taasisi za Umma na Wakala za Serikali ili kuongeza ufanisi na kuhakikisha gawio na michango stahiki inawasilishwa kwa wakati. Ili kukuza mchango wa sekta binafsi katika kukuza uchumi, kutoa ajira na kuongeza mapato, Serikali inapanga kuendelea kuboresha mazingira ya kufanya biashara na kuipa nafasi zaidi sekta binafsi. Aidha, Serikali imepanga kuendeleza uanzishwaji wa vituo vya pamoja vya utoaji huduma ili kuwezesha huduma

muhimu zinazohitajika katika kuanzisha na kufanya biashara kupatikana sehemu moja.

Mkakati wa Kubana Matumizi

18. **Mheshimiwa Spika**, Sera za matumizi katika mwaka 2022/23 zitakuwa za kubana na kuondoa matumizi yasiyo ya lazima. Katika kutimiza azma hiyo, Serikali inatarajia kudhibiti ununuzi na matumizi ya magari kwa kuzingatia Waraka wa Rais na.1 wa mwaka 1998 kuhusu hatua za kubana matumizi ya Serikali na Waraka wa Mkuu wa Utumishi wa Umma Na. 2 wa mwaka 2021 kuhusu utaratibu wa kutumia magari, aina na stahili za magari kwa viongozi katika utumishi wa umma ili kubana matumizi. Baadhi ya maeneo yenye gharama kubwa sana kwa serikali ni Ununuzi wa magari, Ununuzi wa mafuta ya uendeshaji, Ununuzi wa vipuri na matengenezo. Tunapanga kuchukua hatua za muda mfupi na za muda mrefu. **Lazima**, matumizi ya Serikali na matumizi ya watumishi wa umma yote yaakisi ugumu wa maisha wanayopitia wananchi wetu kufuatia athari za majanga hususan ya UVIKO-19 ili fedha zinazopatikana zifanye mambo muhimu hapa nchini. Hatua za muda mfupi zitakazochukuliwa ni kupunguza safari za ndani na nje, kukata fedha za ununuzi usio wa lazima,

kupunguza ukubwa wa uwakilishi kwenye mikutano ya ndani na nje, na tutapimiana mafuta ya magari ya Serikali kila mwezi kufuatana na shughuli za lazima. Utaratibu huu unatumika kwa wabunge, na hawajaacha kufanya shughuli majimboni mwao, BOT wanapimiwa, baadhi ya Taasisi za UN wanapimiwa. **Namwelekeza Mlipaji Mkuu** wa Serikali afanye uchambuzi wa wastani wa mahitaji ya mafuta kufuatana na aina ya majukumu, ulazima wa majukumu na ngazi katika utumishi.

19. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa hatua za muda wa kati na muda mrefu, napendekeza Serikali kubadili kabisa utaratibu uliopo kwa kuwakopesha magari watumishi wenye hadhi ya kuwa na gari la Serikali wawe na magari yao wenyewe, wafanye matengenezo wenyewe, wanunue vipuri wenyewe na masuala ya mafuta yaangaliwe kwa utaratibu utakaonekana unafaa. Kwa sasa Serikali ina magari **zaidi ya 15,742, pikipiki 14,047 na mitambo 373** na inatumia zaidi ya shilingi **558,453,134,226.05** kwa mwaka kwa ajili ya ununuzi wa magari, ununuzi wa mafuta ya uendeshaji, ununuzi wa vipuri na matengenezo ambapo kwa sasa ni **zaidi** ya shilingi bilioni 500. Ukiondoa vyombo vya ulinzi na usalama pamoja na Mahakama, upande wa

Serikali wabaki viongozi wakuu wa Wizara, Mashirika, wakala, mikoa, wilaya na Miradi ambao wasimamizi watakuwa eneo la mradi (site) muda mwingi ambapo kwenye makundi haya hawatazidi watano kwa taasisi, wengine wote wenye stahili ya gari la Serikali wakopeshwe, watumie magari yao, watasimamia vizuri matumizi, matengenezo, mafuta na vipuri. **Tutaondoa utaratibu uliozoeleka, dereva na gari anapitishwa chini, boshi anapanda ndege mpaka Mwanza au Mbeya kutoka Dar es Salaam na kurudi hivyo hivyo. Kuna utafiti wa siri ulifanywa, kwa siku moja yalibainika magari ya Serikali yaliyotoka Dodoma kwenda Dar es Salaam yalikuwa 132, na yaliyokuwa yanatoka Dar es Salaam yakipishana kuja Dodoma yalikuwa 76, na mengine 8 yalikuwa yamepinduka. Je kwa mwezi ni gharama kiasi gani?**

20. **Mheshimiwa Spika**, kwa utaratibu huo gharama za matumizi ya magari serikalini zitakuwa takribani **shilingi 50,508,038,843.09**. Zaidi ya shilingi **billion 500** zitaokolewa na kuelekezwa kwenye ununuzi wa dawa muhimu hospitalini, kutoa mikopo kwa wanafunzi wanaosoma vyuo vya kati, na kutekeleza miradi ya maendeleo. **Tumezidi kupenda ubosi, magari**

makubwa kwa kila mtu serikalini, matumizi ya starehe, wakati katika nchi yetu bado kuna watu wanapata shida kupata mlo mmoja. Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Mungano wa Tanzania ameielekeza Wizara ya Fedha na Mipango ifanyie kazi jambo hili la kuelekeza fedha kwenye matumizi ya msingi tu. Jambo hili halitaathiri mtumishi bali litafanyika gradually, yaani by phasing out, yaani tunabadilisha kadri watu wanavyopanda kustahili kukopa na kutokuajiri madereva kadri wanavyostaafu na kadri maafisa wanavyohamia skimu za kukopa. Madereva wengine watabaki kwa viongozi, magari ya miradi ya site, na magari ya pool. Mtoto wa Dereva sio lazima naye aje awe dereva.

21. **Mheshimiwa Spika,** sambamba na hayo, Serikali itaachana na mfumo wa sasa wa Ununuzi wa Umma (Transactional Procurement) ambao umeshindwa kuleta tija kwa kuwa msingi wake mkubwa ni ulinganishaji wa zabuni zilizofunguliwa badala ya bei za bidhaa na huduma ambazo tunazijua. Mara nyingi bei hizi za ununuzi zimekuwa kubwa kuliko zile zilizopo sokoni kwa jumla na hata rejareja (wholesale and retail) na ingekuwa tunanunua kwa ajili ya

nyumbani kwetu au kwa ajili ya kampuni zetu tusingekubali bei hizo. Napendekeza kuwa, ununuzi wa umma uwe wa kimkakati (Strategic Sourcing) kwa kuzingatia ukubwa wa ununuzi wa Serikali na sekta ya umma kwa ujumla (Economies of Scale) pamoja na uwiano na mfanano wa bidhaa na huduma zinazotumika serikalini na sekta ya umma yaani *synergies*. **Sasa Serikali ni moja, bidhaa zinafanana, hata ofisi zilizoko mkoa mmoja, ila inatokea kila mmoja anakuwa na bei zake licha ya bidhaa kufanana.**

22. **Mheshimiwa Spika,** katika kudhibiti matumizi, Serikali imepanga kufanya maboresho katika mfumo wa ununuzi wa umma ili kuhakikisha ununuzi wa umma unakuwa wenye tija na unaoendana na ubora na thamani ya fedha. Tutaendelea kuboresha Mfumo wa Kielektroniki wa Ununuzi wa Umma (TANePS) ikiwemo kuweka ukomo wa bei za bidhaa na huduma zinazotumika serikalini ili kudhibiti matumizi ya fedha za Serikali; Wizara ya Fedha na Mipango itahakikisha kuwa, bei zote za bidhaa na huduma zinazotumika sokoni kwa jumla na rejareja (Price Catalogue) zinaingizwa kwenye mfumo wa TANePS na kuwa kikomo (limit) cha bei zitakazotumika Serikalini. Hii itasaidia

kuhakikisha kwamba mfumo wa TANEPS hauruhusu watoa huduma na wakandarasi au wauza bidhaa wanaotoa bei zilizo zaidi ya soko kupata zabuni (tender) kwenye sekta ya umma.

23. **Mheshimiwa Spika**, katika kutekeleza hatua hii, Wizara ya Fedha na Mipango itatoa Waraka wa Hazina kuelekeza idara na taasisi nunuzi kununua bidhaa zinazofanana kwa bei ya kikomo. Endapo kutakuwa na ulazima wa kununua magari kwa wingi, Serikali itafanya mazungumzo na Toyota Tanzania na Japan (kwa njia za kidijitali) ili kufanya makubaliano ya jumla (framework agreement) yatakayoweza Serikali kupata bei nafuu kama ilivyo kwa mashirika makubwa ya kimataifa kama vile UNDP. Hii itasaidia kuokoa fedha katika ununuzi wa magari pamoja na vipuri. Zoezi hili litafanywa na Wizara ya Fedha na Mipango kwa kushirikiana na Wizara ya Ujenzi. **Fedha zitakazookolewa kutokana na hatua hizi Serikali itazielekeza katika ujenzi wa vyuo vya ufundi kwenye Wilaya zetu kwa ajili ya watoto wetu.**

24. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza matumizi ya mifumo ya TEHAMA iwe chaguo namba moja katika utekelezaji wa shughuli za Serikali ili kubana matumizi. Kuanzia mwaka ujao wa fedha

ofisi za serikali zianze *paperless operations* kwenye shughuli zake. Kila shughuli zifanyike kwa mtandao, **mbona Bunge mmeweza?** Kumbi za Mikoa na Wilaya zote ziwe na miundombinu ya mikutano ya njia ya Mtandao (Virtual Meeting). Hata wabunge mtaweza kushiriki vikao vya Mabaraza ya Madiwani mkiwa Dodoma au hata nje ya nchi. Utaratibu wa kuitana Wakuu wa Mikoa nchi nzima, Wakuu wa Idara, Wakuu wa Wilaya, Wakurugenzi Watendaji wa Halmashauri, na magari kwa nchi nzima na umbali wote kuja kukaa mahali na kusikiliza ni mzigo kwa walipa kodi. Tumekopa fedha kwa ajili ya mkongo wa taifa, tunalipa deni, ila tunatumia gharama kubwa kwa kufanya kazi *manually*. Mheshimiwa Rais anajenga chuo kikubwa cha TEHAMA, lakini tunaogopa TEHAMA. Tunataka kufuta usemi wa “*Government works on papers*” Sasa tunasema “*Government works on records*”. Tumeongea na Wizara ya Kisekta kama alivyoelekeza Mheshimiwa Rais kujadili utekelezaji wa jambo hili, Wizara tafuteni mtu wa kusimika hiyo mitambo kila Wilaya. Eti mkurugenzi anakuja tokea Wilaya ya pembezoni gharama yote ile eti ameleta barua, au anakuja kutoa ufafanuzi, au wanakuja nchi nzima kwenye kikao ila anaongea mmoja kwa uwakilishi.

25. **Mheshimiwa Spika**, kuhusu ufanisi katika Miradi ya Maendeleo, Mheshimiwa Rais ameelekeza kuangalia upya taratibu za ununuzi na thamani ya fedha kwenye Miradi ya Maendeleo. Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali - CAG ilionesha bado kuna dosari katika matumizi ya Serikali hususani kwenye ununuzi mkubwa na miradi ya maendeleo. Serikali imefuatilia eneo hili na kugundua mfumo wa kufanya ukaguzi wa taratibu za ununuzi (Compliance Audit) na wa kifedha (Financial Audit) ina upungufu. Yapo mazingira ya taratibu zote kufuatwa katika ununuzi, sheria zote za ununuzi kufuatwa, na hatua zote za ukaguzi kufuatwa lakini fedha ya umma kuibiwa. Hii inatokana na baadhi ya watumishi wa umma wasio waaminifu kupanga njama na wafanyabiashara wasio wazalendo kupandisha bei za bidhaa kwenye zabuni na kujipangia hata huyo aliyeshindania kwa kiwango cha chini anakuwa mbali na bei ya soko au gharama halisia.

26. **Mheshimiwa Spika**, kwenye mchezo wa aina hii, wanafuata sheria ya ununuzi, wanafuata taratibu za kumchagua aliyeshinda bei ya chini, ila kwa kuwa hiyo iliyoshindaniwa kwa bei ya chini ni ya chini tu ikilinganishwa na wazabuni

wengine ambapo zabuni imefanywa kwa njama basi bei hizo zinakuwa juu sana ikilinganishwa na bei za bidhaa hizo hizo kwa bei ya soko. **Hawa ni watu wanaoiba japo wamezingatia sheria. Serikali itaendelea kumjengea uwezo** CAG ili kumwezesha kukagua thamani ya fedha kwenye miradi yote mikubwa **(Value for Money)** na kufanya ukaguzi kwa wakati ili kukabiliana na tatizo hili. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kumwongezea fedha **Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG)** ili apate watumishi wa kutosha kwa kuajiri na kuwahamisha watumishi kutoka idara yoyote ya Serikali na kuwajengea uwezo kwa mafunzo na weledi wa ukaguzi wa thamani ya fedha ili kuweza kukabiliana na tatizo hili. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itafanyia marekebisho Sheria ya Ununuzi wa Umma ili kuziba mianya inayotoa fursa ya miradi kutekelezwa bila kujali thamani ya fedha (Value for Money) kama alivyoelekeza **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassani, Rais wa Jamuhuri ya Mungano wa Tanzania.**

27. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itaendelea kuimarisha vitengo vya ukaguzi wa ndani kwa kuvijengea uwezo wa kitaaluma na kuongeza idadi ya watumishi katika fani mbalimbali kama vile TEHAMA, uhandisi, ukadiriaji majenzi, wakemia,

wanasheria na fani nyingine ili kuondokana na dhana ya wakaguzi wa ndani kuwa na taaluma ya fedha pekee. Aidha, Serikali itafanya marekebisho ya Kanuni za Fedha za Umma kwa kuziwezesha Kamati za Ukaguzi kuwa na wajumbe wa nje watatu ikiwemo Mwenyekiti wa Kamati ya Ukaguzi ili kuongeza uhuru na ufanisi wa kamati za ukaguzi kupitia Muswada wa Sheria ya Fedha wa Mwaka 2022. Pamoja na mambo mengine, marekebisho ya Kanuni hizo yatazitaka Kamati za Ukaguzi kuwasilisha taarifa za ukaguzi wa ndani kwa Mkaguzi wa Ndani Mkuu wa Serikali kila robo mwaka.

28. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itafanya tathmini ya muundo na majukumu ya Idara ya Mkaguzi wa Ndani Mkuu wa Serikali ikiwemo kufanya stadi ya kujifunza kutoka nchi nyingine zenye Idara ya Mkaguzi wa Ndani Mkuu Serikali kama Tanzania ili kuangalia muundo unaostahili na kukidhi mahitaji ya Idara hiyo kutekeleza majukumu yake kwa uhuru na ufanisi. Vilevile napendekeza Mkaguzi wa Ndani Mkuu wa Serikali kuwa na fungu lake (Independent Vote) pamoja na kuongeza idadi ya wakaguzi wa ndani ili kuimarisha na kuboresha ufanisi katika utendaji. Napendekeza kuanzia mwaka wa fedha

2022/23 taarifa za wakaguzi wa ndani zipelekwe moja kwa moja kwa *Internal Auditor General* (IAG) kama alivyoelekeza Mheshimiwa Rais wakati anapokea taarifa ya CAG. IAG atakuwa anawasilisha taarifa hizi kwenye Baraza la Kazi chini ya Mheshimiwa Waziri Mkuu ili kila Waziri wa kisekta aweze kupokea hoja zinazomhusu, kuzifanyia kazi na kuchukua hatua za kinidhamu. Wakaguzi wa ndani wa ofisi mbalimbali watatoa msaada na ushauri kwa maafisa masuhuli husika ila taarifa zote ziende kwa IAG na nakala zipelekwe kwa viongozi walio juu ya maafisa masuhuli. Kwenye ngazi za Halmashauri, nakala ziende kwa wenyeviti, mamea na wakuu wa Wilaya; kwa Sekretarieti za Mikoa, nakala ziende kwa Mkuu wa mkoa; Kwa wizara, nakala ziende kwa mawaziri; na kwa taasisi, mashirika na wakala, nakala ziende kwa wenyeviti wa Bodi.

29. **Mheshimiwa Spika**, kuna wakati inatokea tunaona miradi ikikamilika, fedha zote zikiwa zimetumika lakini miradi ikiwa chini ya viwango, jengo au mradi unakamilika ungali bado unanukia rangi lakini ukiwa umetapakaa nyufa kila kona, sementi na tofali zikiwa ni mchanga. Katika kukabiliana na hali hiyo, Serikali inamwelekeza IAG pamoja na vitengo vya ukaguzi

wa ndani kuanza kufanya *Technical Audit* badala ya (Financial Audit) peke yake na kuanza kufanya ukaguzi kwa wakati (Real Time Audit) na ukaguzi wa mifumo (Systems Audit) ili kupunguza uwezekano wa upotevu fedha kupitia mifumo ya ukusanyaji au matumizi mabaya ya fedha za umma.

30. **Mheshimiwa Spika**, kwenye eneo la usimamizi wa fedha za umma, Serikali itahakikisha kuwa Sheria ya Fedha za Umma SURA 348 inasimamiwa na kutekelezwa ipasavyo na pale itakapotokea sheria na taratibu za usimamizi wa fedha zimekiukwa ikiwa ni pamoja na kushindwa kujibu hoja zilizotolewa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali pamoja na hoja za wakaguzi wa ndani, Afisa Masuuli wa Fungu husika pamoja na Maafisa wake wa chini watachukuliwa hatua kulingana na Kanuni za fedha zinazohusiana na adhabu (Surcharge and Penalties) za mwaka 2005. Baadhi ya hatua hizo ni pamoja na kuwakata mshahara kati ya asilimia 5 hadi 30 kwa mwezi kulingana na uzito wa kosa waliloshiriki kulitenda na kupendekeza kwa Mamlaka zao za nidhamu, kuvuliwa wadhifa alionao au kuondolewa dhamana ya kuwa Afisa Masuuli wa fedha za Fungu husika.

31. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande mwingine, Serikali imetoa mwongozo wa ufuatiliaji na tathimini (**Monitoring Evaluation**) yaani (M&E), na sasa inaandaa Sera ya M&E, na baadae Sheria ya M&E. **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassani, Rais wa Jamhuri ya Mungano wa Tanzania** anakerwa sana na udhaifu uliopo katika eneo la M&E serikalini. Eneo hili litaongezewa rasilimali watu na fedha na litapewa malengo yanayopimika. Pamoja na hayo, napendekeza kuanzia mwaka ujao wa fedha taarifa za M&E ziwasilishwe kwenye Baraza la Kazi chini ya Mheshimiwa Waziri Mkuu.

32. **Mheshimiwa Spika, Vitendo vya Rushwa** vinasababisha utekelezaji wa miradi kuwa chini ya viwango kwa kuwa fedha zilizopangwa kwenda kwenye mradi mingine zinachepushwa na kwenda kwenye mikono ya watumishi wasio wazalendo. **Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** amelikemea vikali jambo hili. Watu wanapanga kuanzia wakati wa maandalizi ya bajeti, wanafuatilia mchakato wote, siku ikipitishwa na Bunge wanakesha wakishangilia bajeti yao imepita, mradi unaposainiwa wanaanza kugawana fedha kabla ya utekelezaji wa mradi. Serikali itaendelea kuimarisha **Technical Audit, Value**

for Money Audit na ***Real Time Audit*** katika mwaka ujao wa Fedha. Aidha, Serikali haitawanyima fedha wananchi wa halmashauri yoyote kwa sababu ya hati chafu, wala haitarudisha fedha kwenye Mfuko Mkuu kwa sababu hazijatumika kutokana na sababu za uzembe wa baadhi ya watumishi wa umma. ***Wananchi hawahusiki na hati chafu. Tutawabaini wazembe, Tutawakamata, Tutawashitaki na Tutawafunga.***

33. **Mheshimiwa Spika**, watumishi wa umma ni kiungo muhimu sana katika maendeleo ya nchi. Mikataba yote inaingiwa na watumishi wa umma; ununuzi wowote wa Serikali unafanywa na watumishi wa umma; miradi yote ya Serikali inatekelezwa na watumishi wa umma; na mapato yote yanakusanywa na watumishi wa umma. Wananchi waliwasomesha watumishi wa umma kwa kujinyima, wamewaamini wakusanye na kutumia kodi zao kwa kuwapa huduma. Bado kuna vitendo vingi kwenye utumishi wa umma vinavyopunguza ufanisi katika Taifa lao. “*Wage bill*” yetu ni kubwa kuliko viwango vinavyotakiwa kiuchumi na wakati huo huo ikama hazijatimia na kila mtaa tuna kijana anatafuta kazi. Hii ina maana kuna watu wanalipwa bila kufanya kazi au

wanalipwa bila kuwa na ufanisi kazini.

34. **Mheshimiwa Spika**, imezoeleka kwa mfano Makatibu Wakuu, Manaibu, Wakuu wa Mikoa, Wakuu wa Wilaya, Wakurugenzi Watendaji wa Halmashauri, Makatibu Tawala wa Wilaya, wakurugenzi, wakuu wa taasisi mbalimbali, wakuu wa idara mbalimbali tangu uhuru wakitenguliwa huendelea kulipwa mshahara ule ule sawa na aliyeko kazini mpaka anastafu. Unaweza kukuta nchi ina Wizara 25 ila ina Makatibu Wakuu 50 au zaidi, au Halmashauri 184 lakini kuna wakurugenzi 300 au zaidi na hivyo hivyo kwa nafasi nyingine. Wengine wamesabaisha upotevu na hasara kwa Taifa, wote wanaendelea kuwabebesha mzigo watanzania na wanaziba nafasi ya ajira mpya kwa vijana kwa kulipwa mshahara wa nafasi walizotolewa. Napendekeza yeyote aliyetokea kwenye nafasi yake ya kuteuliwa akitolewa akabaki kwenye utumishi wa umma arejee pia kwenye mshahara wake wa zamani ili kuwapunguzia watanzania mzigo wa kuwalipa watu waliokaa benchi huku wakiziba nafasi za vijana wapya kuajiriwa. Mambo haya hayavutii lakini lazima tuambizane ukweli. Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania anakerwa

kuona fedha nyingi zinakwenda kwenye matumizi ya kawaida

35. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza mashirika yote ya umma yenye kufanya kazi kwa misingi ya kibiashara yafanye kazi kwa ufanisi na faida. Yale yasiyofanya kazi kibiashara tutayapima kwa namna wanavyoweza uchumi kuchangamka na jinsi wanavyoimarisha huduma wanazozitoa kwa jamii. Mashirika mengi ni mzigo kwa Serikali kwa kutegemea ruzuku kutoka serikalini ili yajiendeshe. Kwa nchi zilizoendelea, mapato makubwa ya Serikali yanatoka kwenye mashirika yake ili kuwapunguzia mzigo maskini wa kulipa kodi ili ziendeshe mashirika hayo lakini pia kupunguzia Serikali kutegemea kukusanya fedha kutoka kwa watu maskini. Napendekeza wakuu wote wa mashirika ya umma wafanyiwe usaili kwa ushindani. Napendekeza nafasi zianze kutangazwa punde nafasi ikiwa wazi ili wenye sifa wajitokeze na wafanyiwe usaili na iwe hivyo hivyo kwa bodi. Wenye sifa ndio wafanyiwe upekuzi kufanyiwa uteuzi na kupewa mkataba wenye malengo yanayopimika. **Mashirika na taasisi zingine, bodi na Menejimenti zimezidisha urafiki sana na wanaendesha ofisi kirafiki, hakuna uwajibikaji wa kutosha, hii inakiuka misingi ya**

mashirika kuwa na bodi za wakurugenzi. Hii inasababisha watu wakikabidhiwa shirika la umma wanageuza ni mali yao au duka.

36. Mheshimiwa Spika, natambua kuna maeneo yatakayogusa sheria na kanuni mbalimbali, Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan ametuelekeza isiwepo sheria yoyote inayotumika kama kikwazo cha kuwaletea watanzania ufanisi. Serikali, itafanyia marekebisho Sheria mbalimbali na kanuni zitakazoguswa na maelekezo ya mheshimiwa Rais yanayolenga kuongeza ufanisi Serikalini. Najua maswala ya udhibiti wa matumizi, udhibiti wa vitendo vya rushwa, udhibiti wa uzembe, udhibiti wa ununuzi usiozingatia thamani ya fedha (value for money) yanagusa maslahi ya watu na yatanifanya niwe *unpopular Finance Minister*, na hata siku nikitoka kwenye nafasi hii marafiki watakaona nilikwamisha dili zao potelea mbali watabaki wananchi wa Iramba ambao huwa wanabaki nami hata nikiwa nje ya uwaziri. Mheshimiwa Rais amenielekeza niyafanyie kazi maeneo haya ya mapato na matumizi ya nchi, nami nitayasimamia, nawaomba waheshimiwa wabunge tumuunge mkono mheshimiwa Rais wetu, hii ni nia njema ya kuwakwamua

watanzania kwenye umasikini.

Sekta za Uzalishaji

37. **Mheshimiwa Spika, kuhusu Sekta za Uzalishaji** na Ajira kwa Vijana, **Taifa letu ni Taifa la Vijana, (wastani wa miaka 18)**. Miaka ya sitini, miaka ya sabini na miaka ya themanini vijana walikuwa wanahudumia wazee na watoto. Njia ilikuwa rahisi kwa wahitimu wakitafutwa wangali masomoni wachague wanataka kwenda kufanya kazi taasisi gani. Hali haiko hivyo sasa. Kwa sasa, wazee ndio wanahudumia vijana na watoto wao. Ni kawaida sasa kukuta mzee wa kijijini au mstaafu akiwahudumia vijana wahitimu. Uwiano huu sio mzuri kwa Taifa letu kuwa na nguvu kazi kubwa ambayo haiko kazini licha ya uwekezaji mkubwa uliowekwa katika sekta za uzalishaji. ***Mipango yetu sasa na Sera zetu sasa lazima zijibu mahitaji ya vijana wa Tanzania.***

Sekta ya Kilimo

38. **Mheshimiwa Spika,** katika kuwekeza kwenye sekta za uzalishaji na zinazotengeneza ajira kwa vijana, Serikali ya CCM inayoongozwa na Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa

Jamhuri ya Muungano wa Tanzania imeongeza bajeti ya Kilimo kutoka shilingi billion 294 hadi shilingi bilioni 954 na itaendelea kuongezeka kila mwaka. Lengo la Serikali ni kuhakikisha kuwa sekta ya kilimo inakua kwa zaidi ya asilimia 10 ifikapo mwaka 2030. Bajeti ya mwaka 2022/23 ni msingi muhimu kufikia lengo kuu hilo. Malengo mengine ni kujitosheleza kwa mahitaji ya chakula ndani ya nchi na kuuza nje ya nchi, kuongeza thamani ya mauzo ya mazao nje ya nchi kutoka dola za Marekani bilioni 1.2 hadi zaidi ya dola za Marekani bilioni 5 ifikapo mwaka 2030 ili kuongeza uhimilivu wa deni la Taifa. Serikali inakusudia kuongeza mauzo ya Mazao ya Bustani (Horticulture) kutoka dola za Marekani milioni 750 kwa mwaka hadi dola za Marekani bilioni 2 mwaka 2030.

39. **Mheshimiwa Spika**, ili kupunguza umaskini kwa watanzania, Serikali ya CCM inayoongozwa na Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan inalenga kutengeneza ajira kwa vijana na wanawake zaidi ya milioni 3 katika sekta ya kilimo ifikapo mwaka 2025. Hii itafanyika kwa kuongeza eneo la umwagiliaji kufikia hekta 8,500,000, sawa na asilimia 50 ya eneo lote linalolimwa nchini ifikapo 2030. Serikali kupitia Wizara ya Kilimo itatekeleza

Schemes ndogo za umwagiliaji kote nchini. Tunataka vijana watoke mjini kuelekea kwenye mashamba ya umwagiliaji kwa kujenga miundombinu ya umwagiliaji ikiwemo ujenzi wa mabwawa ya kuvunia maji ya mvua. Tuna **Ziwa Victoria, Ziwa Tanganyika, Ziwa Nyasa na mito mikubwa, kama Malagarasi, Ruvuma, Rufiji, Mara, Pangani, Ruvu nk**, haya maji tutayatumia kwenye skimu za Umwagiliaji. Kwa ardhi, maji na watu tulio nao, ni jambo la aibu kwa Tanzania kulia shida ya ngano, shida ya mafuta ya kula kwa sababu ya vita vya Ukraine na Urusi, sisi tunayo fursa ya kuilisha Afrika, Ulaya na Asia katika baadhi ya mazao.

40. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inakusudia kuongeza idadi ya mashamba makubwa (Block Farms/Commercial Farms) kutoka 110 mwaka 2020 hadi 10,000 mwaka 2030 na kufanya mwelekeo wa uzalishaji wa kilimo kuwa cha kibiashara. Kwa kilimo cha **michikichi, tuache kung'ang'ania mchikichi mmoja mmoja kila familia, Mkoa wa Kigoma ndio kitovu cha Michikichi na upanuzi utafuata mikoa ya Tabora, Katavi, Pwani, Geita na Kagera**. Wakulima wawezeshwe kuunganisha mashamba ili yawe mashamba makubwa (plantations). Kila

mmoja anakuwa mmiliki ili itengenezwe miundombinu ya pamoja. Hivyo ndivyo tunavyoweza kuitikisa dunia. Kwa alizeti hivyo hivyo. Serikali inatarajia kufanya tathmini ya kupunguza au kuhamisha mifugo michache **iliyopo katika ranchi ya Kongwa** ili hekta karibu elfu 38 zitumike kwa kilimo cha alizeti na kiwanda kikubwa kuliko vyote Afrika Mashariki. Aidha, eneo la Mtanana ambapo huwa tunasumbuka kuweka madaraja pale maji yanapokata barabara tuweke Bwawa kubwa ili bonde lote liwe la “*outgrowers*” wa alizeti.

41. **Mheshimiwa Spika**, mpaka sasa Tanzania hatujajitosheleza kwa vitu vingi tu ambavyo tuna uwezo wa kuzalisha. Bidhaa nyingi tunazoagiza kutoka nje tuna uwezo wa kuzizalisha hapa, hizo ni ajira za vijana wa kitanzania ambazo tumewapa vijana wa mataifa tunakoagiza bidhaa. Serikali imekusudia kuhakikisha upatikanaji wa malighafi kwenye viwanda vya kuongeza thamani ya mazao na bidhaa za kilimo kufikia asilimia 100 ifikapo 2030, na kuongeza uzalishaji wa mazao ya kilimo kupitia kilimo cha umwagiliaji kutoka asilimia 10 hadi asilimia 50. Mafuta ya alizeti yale ni mengi tu yakipangwa pembezoni mwa barabara, machungwa, mananasi, ni mengi tu yakipangwa

pembezeni mwa barabara, ukiweka viwanda vya masaa 24 kwa siku 7, vya kuwafanya vijana wafanye kazi kwa zamu (shift), viwanda vitawashwa wiki tatu tu, upungufu wote wa malighafi ni ajira za vijana tunazozikosa.

Sekta ya Mifugo

42. **Mheshimiwa Spika**, idadi ya mifugo hapa nchini ni takriban ng'ombe milioni 35.3; mbuzi milioni 25.6; na kondoo milioni 8.8; kuku milioni 92.8; na nguruwe milioni 3.2. Hata hivyo, mchango wa sekta hii kwenye fedha za kigeni bado mdogo, na mchango wa kubadilisha maisha ya wafugaji bado ni mdogo. Licha ya idadi hiyo ya mifugo, viwanda vyetu vilivyopo Rukwa, Longido, Kibaha, na Mwanza havina malighafi, na wakati huo huo tuna vijana hawana ajira. Sababu kubwa ni utofauti wa malengo kati ya mfugaji na mwenye kiwanda. Malengo ya wafugaji wengi tulionao siyo ya kibiashara, anafuga ili idadi iongezeke, hana mpango na kiwanda. **Mheshimiwa Spika**, ndugu zangu wa usukumani hata ng'ombe akivunjika mguu anafungwa POP, hata akiwa na shughuli ya kifamilia hachinji ng'ombe wa zizini, anakwenda kununua mnadani. Wale wa kwenye zizi wote wana majina, **chitamakuwi, maagulya, nshoshawiye na majina ya shangazi**, mjomba,

bibi, hawachinjwi halafu mwenye kiwanda anaweka kiwanda kutokana na takwimu tu za mifugo katika mkoa huo.

43. **Mheshimiwa Spika**, Wizara ya Mifugo na Uvuvi imeongezewa ukomo wa bajeti kwa kiasi cha shilingi bilioni 100. Kati ya kiasi hicho, shilingi bilioni 40 ni za sekta ya mifugo na shilingi bilioni 60 ni za sekta ya uvuvi. Hivyo, bajeti ya Wizara ya Mifugo na Uvuvi imeongezeka kutoka shilingi 168,252,007,000 hadi kufikia shilingi 268,252,007,000. Kati ya fedha hizo, Shilingi 92,050,824,000 ni kwa ajili ya Sekta ya Mifugo na shilingi 176,201,183,000 ni kwa ajili ya sekta ya uvuvi. Ongezeko hilo la bajeti linalenga kuimarisha sekta ya mifugo ili ufugaji uwe wa kisasa zaidi na wenye tija (modernization). Katika mwaka 2022/2023, Serikali itaimarisha mashamba ya kuzalisha mitamba ya Sao Hill, Kitulo na Mabuki kwa kuyapatia ng'ombe wazazi na vitendea kazi, ikiwemo matrekta matatu (3) na vifaa vyake. Aidha, Serikali itanunua madume ya mbegu 366 kwa ajili ya kuboresha mbari za mifugo; na itazalisha mitamba 3,500 na kuisambaza kwa wafugaji. Serikali inakusudia kuongeza uzalishaji wa vyakula ambapo mpaka sasa uzalishaji wa vyakula vya mifugo

umeongezeka kutoka tani 1,200,000 mwaka 2020/2021 hadi tani 1,380,000 mwaka 2021/2022.

44. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya CCM inayoongozwa na **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa CCM inakusudia kuanzisha vituo nane (8) vya kukuza ujuzi wa vijana (Youth Incubation Center) kwa kuanzia na wanufaika takriban 1000 kwa ajili ya vijana watakaofanya kazi ya kunenepesha ng'ombe na kuuza kwenye viwanda hivi vinavyokosa malighafi. Serikali imepanga kutumia mitambo ya kuchimba mabwawa kwa ajili ya wafugaji wadogo wadogo. Aidha, napendekeza Wizara inayohusika na mifugo itunge kanuni za kukusanya na kulinda fedha kwa kila Wilaya kwa makundi ya mifugo yanayozidi mia moja kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inaendelea kuhamasisha uwekezaji zaidi katika viwanda vya kuchakata na kusindika nyama kwa ajili ya soko la ndani na nje ya nchi hususani nchi za Mashariki ya Kati ambapo kwa sasa kuna machinjio na viwanda 24 vinavyokidhi vigezo vya kuuza nyama nje ya nchi ambapo vitano kati ya hivyo vimeanza kufanya mauzo nje ya nchi.

Viwanda vya kutengeneza bidhaa za ngozi vina uwezo wa kuzalisha jozi 2,855,600 za viatu kwa mwaka. Kwa upande wa maziwa, idadi ya viwanda vya kusindika maziwa nchini imeongezeka kutoka 99 mwaka 2020/2021 vilivyosindika lita milioni 75.9 hadi viwanda 105 mwaka 2021/2022 vilivyosindika lita milioni 77.6 ikiwa ni ongezeko la asimilia 2.3

Sekta ya Uvuvi

45. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2021, sekta ya uvuvi ilikua kwa asilimia 2.5 na ilitangia asilimia 1.8 kwenye Pato la Taifa. Aidha, sekta ya uvuvi inatoa ajira kwa watanzania takriban milioni 4.5 katika mnyororo mzima wa thamani ambapo ajira za moja kwa moja kwa wavuvi ni 194,804 na wakuzaji viumbe maji ni 31,998. Serikali imepanga: Kuanza ujenzi wa bandari ya uvuvi katika eneo la Kilwa Masoko - Lindi; ununuzi wa meli mbili (2) za uvuvi katika Ukanda wa Uchumi wa Bahari; ununuzi wa vifaa vya kuvutia samaki (Fish Aggregate Device - FADs); ununuzi na usambazaji wa boti 250 za kisasa za aina ya *fibre* kwa vyama vya ushirika wa wavuvi; kuendelea na ufufuaji wa Shirika la Uvuvi Tanzania - TAFICO; kuwajengea uwezo wataalamu wa uvuvi; kuimarisha Wakala wa Elimu na

Mafunzo ya Uvuvi - FETA; kuimarisha Taasisi ya Utafiti wa Uvuvi Tanzania - TAFIRI; kukamilisha ujenzi wa mialo ya kupokelea samaki ya Igabiro, Mbamba Bay na Chifunfu na kujenga masoko sita (6) ya samaki kwenye maeneo mbalimbali ya kimkakati; kukarabati kituo cha ulinzi na usimamizi wa rasilimali za uvuvi cha Bukoba; kununua boti mbili (2) kwa ajili ya utalii wa baharini; ujenzi na ukarabati wa vituo vya ukuzaji viumbe maji; na kuimarisha shughuli za ufuatiliaji na tathmini ya miradi ya sekta ya uvuvi ili kuhakikisha mradi unatekelezwa kama ulivyopangwa.

Sekta ya Fedha

46. **Mheshimiwa Spika**, sekta ya fedha imeendelea kutoa mikopo kwa wafanyabiashara na uchumi. Pamoja na juhudi hizo, kumekuwepo na wafanyabiashara wasiolipa mikopo yao kwa wakati na kupelekea kudhoofisha ustawi wa mabenki na ustawi wa uchumi kwa ujumla. Hadi kufikia Machi 2022, mikopo chechefu ilikuwa asilimia 8.12. Hiki ni kiwango kikubwa sana ikilinganishwa na vigezo vilivyowekwa na Benki Kuu ya Tanzania. Jambo hili linasababishwa na ukopaji usiozingatia kanuni na unaohusisha ukosefu wa weledi na uaminifu wa baadhi ya

watumishi wa benki. Unakuta mtu amekopa mabenki zaidi ya matano na kote hajalipa. Akidaiwa anabakia kuonesha ufundi wa kujificha, baadae akichoka kujificha anakimbilia mahakamani. Tuache utapeli unatuchafulia nchi na unapozesha uchumi, "Ukikopa Lipa". Nitoe rai kwa vyombo vya dola na vyombo vya sheria kuwa wakali kwenye utapeli wa aina hii.

47. **Mheshimiwa Spika**, niwapongeze sana wanawake, taarifa za kitafiti nilizopewa zinaonesha wanawake wengi wanajitahidi kurejesha mikopo kwa uaminifu. Hata mikopo ya familia kama imekopwa na wanawake, mingi huwa inafanya kazi iliyokusudiwa na hivyo inarejeshwa kwa uaminifu kuliko iliyokopwa na wanaume wengi ambao huwa hawarejeshi. (Niweke sawa, Niliposema wanaume wengi ni ukimwondoa Makamu wa Rais na Waziri Mkuu). Tujenge utaratibu wa kukopa kwa kuzingatia kanuni, uwezo wa kulipa na tujenge utaratibu wa kurejesha mikopo kwa uaminifu ili kuimarisha sekta ya fedha na kukuza uchumi. Kwa upande mwingine, wako baadhi ya watumishi wa mabenki wasio waaminifu kwa kushirikikiana na madalali wao wanapenda kutamani dhamana za wateja wao na kutafuta wateja wa kununua dhamana za wateja wangali wameshalipa zaidi ya asilimia tisini

ya deni. Tena wanauza dhamana kwa kiwango cha chini ukilinganisha na thamani ya dhamana iliyowekwa. Jambo hili linawatia umaskini watanzania. Nitoe rai kwa vyombo vya ulinzi na usalama kufuatilia kwa karibu kila inapofanyika minada kwa madalali wa dhamana na bandarini.

Sekta ya Nishati

48. **Mheshimiwa Spika**, mafanikio tuliyoyapata katika sekta ya nishati ni pamoja na kuendelea kutekeleza: Mradi wa Kufua Umeme wa Maji wa Julius Nyerere - MW 2,115 ambapo hadi Aprili 2022 utekelezaji umefikia asilimia 60.22; miradi ya Kupeleka Umeme Vijijini - REA; mradi wa ujenzi wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki (East African Crude Oil Pipeline - EACOP) kutoka Hoima, Uganda hadi Tanga, Tanzania; na mradi wa kusindika na kuongeza kasi ya usambazaji gesi asilia. Aidha, Serikali imeendelea kuwashirikisha wazawa ambapo shughuli za uendeshaji wa mitambo ya uchakataji, usafirishaji na usambazaji wa gesi asilia unafanywa na watanzania.

49. **Mheshimiwa Spika**, katika sekta ya nishati, Serikali itaendelea kutekeleza miradi mbalimbali ya uzalishaji, usafirishaji na usambazaji umeme.

Kwa mwaka 2022/23, Serikali ya CCM inayoongozwa na **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Mungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa CCM itaendelea na utekelezaji wa mradi mkubwa wa Kuimarisha Gridi ya Taifa (***National Grid Stabilization Project***) kwa lengo la kuimarisha upatikanaji wa umeme wa uhakika nchini pamoja na kutekeleza miradi ya nishati vijijini kupitia Wakala wa Nishati Vijijini (REA). Miradi mingine itakayotekelezwa inahusisha Ruhudji (MW 358), Kinyerezi I - Extension (MW 185), Rusumo (MW 80) na Kikonge (MW 300). Aidha, Serikali itaendelea kujenga njia za mzunguko pete (ring circuit) ili kuzuia upotevu wa umeme kwa kuwezesha umeme kupita njia mbadala pale miundombinu inapopata hitilafu. Miradi ya njia ya umeme wa msongo itakayoendelea kutekelezwa ni pamoja na kV 400 Rufiji - Chalinze - Dodoma na Chalinze - Kinyerezi; kV 400 Singida - Arusha - Namanga; kV 400 North - West Grid Extension (Iringa - Mbeya - Sumbawanga - Mpanda - Kigoma - Nyakanazi); pamoja na kujenga miundombinu ya umeme kwa ajili ya SGR.

50. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itakamilisha

uunganishaji wa mikoa miwili yaani Kigoma na Katavi kwenye Gridi ya Taifa. Mradi wa Nyakanazi – Kakonko – Kasulu - Kigoma KV33 unaojengwa na Mkandarasi Sinotech, Mradi wa Nyakanazi - Kigoma KV 400 Mkandarasi yuko *site* kwa gharama ya dola za Marekani milioni 168, fedha zipo! Kadhalika mradi wa kufua umeme wa Malagarasi mw 49.5 fedha tayari zipo kwa ajili ya mradi huo. Serikali itaendelea na miradi mikubwa miwili pia ya kuunganisha umeme kutoka Sumbawanga – Katavi - Kigoma na ule wa Tabora – Katavi - Kigoma. Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Mkoa wa Katavi, tayari mkandarasi yuko *site* ukianza na ujenzi wa *sub station* Ipole Sikonge, Inyonga wenye thamani ya bilion 124. Napenda niwahakikishie wananchi wa mikoa hiyo kuwa umeme wa Grid ya Taifa utafika kama alivyoeleza Waziri wa Nishati. Wabunge wa Kigoma na wabunge wa Katavi mliokuja kuweka kambi Wizara ya Fedha na Mipango mkifuatilia ahadi ya **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania, mtarudi mikoani kwenu mkiwa mashujaa na mtatembea kifuambele.**

Ujenzi na Uchukuzi

51. **Mheshimiwa Spika**, hadi Aprili 2022, ujenzi wa Reli ya Kati kwa Kiwango cha Kimataifa - SGR kwa kipande cha Dar es Salaam - Morogoro (km 300) umefikia asilimia 96.54; na kipande cha Morogoro - Makutupora (km 422) asilimia 85.02. Aidha, Serikali imesaini mkataba wa ujenzi wa SGR kwa kipande cha tatu cha kutoka Makutupora mpaka Tabora (km 368) wenye thamani ya shilingi trilioni 4.4. Serikali iko katika hatua za mwisho ya kusaini mkataba wa kipande cha Tabora - Isaka (km 163) (dola za Marekani milioni 695.7). **Serikali imeanza mchakato wa kutafuta mkandarasi kwa kipande cha Tabora - Kigoma km 514 (dola za Marekani bilioni 2.1) na kipande cha Uvinza – Malagarasi – Msongati – Gitega - Kindu (DRC)**

52. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imekamilisha ujenzi wa jumla ya kilometa 216.26 za barabara kuu na kilometa 34.8 za barabara za mikoa kwa kiwango cha lami. Aidha, kilometa 307.41 za barabara za mikoa zilikarabatiwa kwa kiwango cha changarawe. Vilevile, Serikali imeanza ujenzi wa barabara ya mzunguko wa nje - *Outer Ring Road* (km 112.3) katika Jiji la Dodoma pamoja na kuendelea na upanuzi wa njia nane wa barabara ya Kimara - Kibaha (km 19.2). Kadhalika, Serikali

imekamilisha ujenzi wa madaraja ya Tanzanite (Dar es Salaam), Kiyegeya (Morogoro), na Ruhuhu (Ruvuma) na kuendelea na ujenzi wa madaraja ikijumuisha daraja la J.P Magufuli (Kigongo - Busisi, Mwanza) ambalo ujenzi umefikia asilimia 40.2, Kitengule, Kagera (asilimia 90) na Wami, Pwani (asilimia 72.9). Serikali pia imeendelea na ukarabati wa viwanja vya ndege vya Songea, Mtwara, Iringa, Musoma na Songwe.

53. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya CCM inayoongozwa na **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan** Rais wa Jamhuri ya Mungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa CCM itaweka msisitizo katika ujenzi wa barabara za kufungua fursa za kiuchumi na zile za kuunganisha Tanzania na nchi jirani kwa utaratibu wa **EPC + F** ikiwemo (1) barabara za Kidatu - Ifakara - Lupilo - Malinyi - Londo - Lumecha (Songea), (km 499); (2) Handeni - Kibirashi - Kibaya - Kwa Mtoro - Singida (km 460); (3) Karatu - Mbulu - Haydom - Sibiti River - Lalago - Maswa (Simiyu) (km 389); (4) Daraja la Juu la Magomeni-Jangwani-Fire-Bibi Titi (5) Kibaha - Mlandizi - Chalinze - Morogoro *Expressway* (km 158); (6) Igawa - Songwe - Tunduma (*Expressway*) (km 218.0), ambazo zitawekewa *road toll* pamoja na daraja la

Tanzanite kwa kuwa lina sifa zote za kufanya hivyo. **Serikali itamalizia barabara zinazounganisha Mikoa ambayo wakandarasi wako kazini ikiwepo Tabora - Kigoma na Nyakanazi - Kigoma na kuweka kipaumbele kwenye kujenga barabara muhimu za kiuchumi kama Barabara ya Makongorosi-Itigi - Mokiwa, Mafinga-Mtwango-Nyololo - Mgololo, Kahama - Nyang - wale - Geita na nyinginezo.**

54. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya awamu ya sita imeonesha dhamira ya dhati ya kuboresha bandari ili kurahisisha shughuli za kiuchumi za usafirishaji kwa njia ya maji na uvuvi katika kina kirefu cha bahari. Katika kufanikisha hilo, Serikali imendelea na miradi ya ujenzi, upanuzi na ukarabati wa miundombinu ya bandari zilizopo katika ukanda wa Bahari ya Hindi. Miradi hiyo ni pamoja na: kukamilika kwa ujenzi wa gati maalumu la kuhudumia meli za magari (RoRo), yadi ya kuhudumia makasha pamoja na kuboresha gati namba 1 - 7 katika Bandari ya Dar es Salaam; kusainiwa kwa mkataba na mkandarasi *China Harbour Engineering Co. Ltd* kwa ajili ya ujenzi wa bandari ya Uvuvi, Kilwa Masoko - Lindi; kukamilika kwa ujenzi wa gati moja lenye urefu wa mita 300; kuendelea na

ujenzi wa uzio na sakafu ngumu katika eneo la mita za mraba 75,807 katika Bandari ya Mtwara; na kukamilika kwa uongezaji wa kina kwenye lango la kuingia meli kutoka mita nne (4) hadi mita 13 pamoja na kuweka vifaa vya kuongoza meli katika Bandari ya Tanga. Aidha, Serikali inaendelea na majadiliano na wawekezaji watakaowekeza kwenye Eneo Maalum la Uwekezaji Bagamoyo hususani katika miradi ya msingi mitatu (3) ambayo ni: Bandari ya kisasa (Modern Seaport Component); Sehemu ya Kanda Maalum kwa ajili ya mizigo na usafirishaji (Logistics Park); na Sehemu ya Mji wa Viwanda (Port side Industrial City).

55. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2021/22, Serikali ilikamilisha ujenzi wa chelezo cha kujengea na kukarabati meli katika Bandari ya Mwanza pamoja na ukarabati wa meli za New Butiama Hapa Kazi Tu na New Victoria Hapa Kazi Tu. Aidha, serikali imeendelea na ujenzi wa meli mpya ya MV Mwanza Hapa kazi Tu yenye uwezo wa kubeba abiria 1,200 na tani 400 za mizigo, ambapo ujenzi umefikia asilimia 66. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23, Serikali inatarajia kujenga meli mpya: moja (1) katika Ziwa Victoria; mbili (2) katika Ziwa Tanganyika; na moja katika

Bahari ya Hindi. Aidha, Serikali itaendelea na ujenzi wa meli ya MV. Mwanza katika ziwa Victoria pamoja na ukarabati wa Meli za MV Umoja, MT Sangara, MV Liemba - Ukerewe, MT. Nyangumi na boti moja (1) ya mwendokasi (Sea Warriors) - Ziwa Tanganyika. Aidha, Serikali itafanya ukaguzi wa kina wa Meli ya MV Mwongozo katika Ziwa Tanganyika pamoja na kuendelea kufungua mifumo ya TEHAMA katika vituo vya Maziwa makuu (Victoria, Tanganyika na Nyasa).

56. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inaendelea kutekeleza mpango wa kuboresha Shirika la Ndege Tanzania ambapo katika kipindi cha mwaka 2021/22 Serikali imepokea ndege tatu (3). Kati ya hizo, ndege mbili (2) ni aina ya Airbus A220 300 na ndege moja ni aina ya Dash 8 Q400. Vilevile, Serikali imefanya malipo ya awali ya ununuzi wa ndege mpya tano (5) ambazo ni ndege mbili (2) aina ya Boeing 737-9, ndege moja (1) aina ya De Havilland Dash 8-Q400, ndege moja (1) aina ya Boeing 787-8 Dreamliner, na ndege moja (1) ya mizigo aina ya Boeing 767-300F.

57. **Mheshimiwa Spika**, uboreshaji wa viwanja vya ndege unaendelea katika maeneo mbalimbali nchini. Katika kutekeleza hilo, Serikali imesaini

mkataba kwa ajili ya ujenzi wa Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Msalato awamu ya kwanza itakayohusisha ujenzi wa njia ya kuruka na kutua ndege pamoja na jengo la abiria. Aidha, Serikali imekamilisha upanuzi wa njia ya kutua na kuruka ndege na kufungwa kwa mfumo wa kuongoza ndege katika Kiwanja cha Ndege cha Dodoma; pamoja na usanifu na kuendelea na maandalizi ya ujenzi wa jengo la abiria katika Kiwanja cha Ndege cha Mwanza. Viwanja vinavyoendelea kufanyiwa ukarabati na ujenzi ni viwanja vya ndege vya Songea (asilimia 96), Mtwara (asilimia 89), Iringa (asilimia 44.65), Songwe (asilimia 95) na Musoma (asilimia 10). Vilevile, Serikali inaendelea kufanya maandalizi ya ujenzi na upanuzi wa viwanja vya ndege vya Shinyanga, Kigoma, Tabora na Sumbawanga vitakavyogharimu *Euro* milioni 50 sawa na shilingi bilioni 136.85.

Elimu, Sayansi na Teknolojia

58. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imewezesha ujenzi wa madarasa 15,000 katika shule za sekondari na vituo shikizi na mabweni 50 kwa ajili ya wanafunzi wenye mahitaji maalum. Ujenzi wa miundombinu hii umewezesha wanafunzi wote 907,803 waliofaulu mtihani wa darasa la saba

mwaka 2021 kupata nafasi ya kuanza kidato cha kwanza Januari 2022 bila kusubiri chaguo la pili. Kadhalika, Serikali imekamilisha maboma 560 ya vyumba vya madarasa katika shule za sekondari kutokana na tozo za miamala ya simu ambapo shilingi bilioni 7.0 zilitolewa; Aidha, Serikali imetoa mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni 569 kwa wanafunzi 177,777 wa elimu ya juu.

59. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23 Serikali itaenda kutekeleza mradi wa “*Higher Education for Economic Transformation*” (HEET) wenye thamani ya dola za Marekani milioni 425. Mradi huu utahusisha ujenzi wa miundombinu katika vyuo vikuu mama na katika mikoa kadhaa ambayo haina vyuo vikuu ikiwemo Lindi, Kagera, Rukwa, Katavi, Manyara na kukamilisha ujenzi wa *Institute of Marine Science Zanzibar* na kujenga chuo kipya cha TEHAMA Dodoma.

60. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kugharamia programu ya elimumsingi bila ada ambapo hadi Aprili 2022, jumla ya shilingi bilioni 244.5 zilitolewa. **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan** Rais wa Jamhuri ya Mungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa CCM ameguswa sana na watoto kukatisha masomo kwa ajili ya sababu mbalimbali. Miongoni mwa sababu

zinazosababisha kukatisha masomo ni umaskini wa kipato kwenye familia zetu, mimba za utotoni, mwamko duni wa elimu kwa baadhi ya jamii na utoro na wale wasioendelea kufuatana kwa mujibu wa sheria (Ufaulu). **Ili kukabiliana na utoro (drop out) wa wanafunzi wanaotoka familia maskini,** bado tuna watoto wanaoshindwa kumudu mahitaji ya lazima licha ya kuwepo kwa programu ya elimu bila malipo na hivyo wanasaidiwa na wabunge, madiwani na wengine kuchangiwa na wasamaria wema. **Napendekeza kuanzisha dirisha maalum (Special Fund) kupitia TASAF itakayosaidia watoto wanaotokea familia maskini.** Kwa msingi huo napendekeza kuanza na bilion 8 kwa ajili ya watoto maskini watakaopatikana kwenye database ya TASAF na taarifa za wabunge na madiwani.

61. **Mheshimiwa Spika,** ili kukabiliana na mimba za utotoni, Serikali itaendelea kujenga mabweni kwenye maeneo hatari kwa watoto wa kike. Aidha, ili kutoa fursa kwa watoto wasioendelea na vidato na vyuo, Serikali itaendelea kuimarisha elimu ya ufundi hususan katika vyuo vya kati kwa lengo la kuwajengea uwezo wa kujiajiri ama kuajiriwa. Mpaka sasa

Wilaya 77 zina vyuo vya Ufundi VETA kati ya Wilaya 138 nchini kote. Tuna mikoa 25 ina Vyuo vya Ufundi kati ya mikoa 26. Bado mkoa wa Songwe hauna kabisa Chuo cha VETA na wabunge wa mkoa wa Songwe wamekuwa wakishinda Ofisini wakifuatilia ahadi waliopewa na Mheshimiwa Rais. Bado kuna wilaya 36 ambazo hazina vyuo wala vyuo vya Mkoa. Napendekeza kutoa bilioni 100 kwa ajili ya ujezi wa vyuo vya ufundi kwa Mkoa wa Songwe na wilaya 36 ambazo hazina vyuo ili kufanya wilaya zote 138 kuwa na chuo cha Ufundi (VETA). **Waheshimiwa wabunge, Huyo ndio SAMIA.**

62. **Mheshimiwa Spika**, kwa sasa wanafunzi wa kidato cha tano ni takriban 90,825 na kidato cha sita ni 56,880. Mahitaji ya fedha ni shilingi **10,339,350,000**. Ili kuwapunguzia gharama watoto hao kama **Mheshimiwa Rais** alivyoielekeza Wizara, **napendekeza kufuta ADA kwa wanafunzi wa kidato cha tano na sita. Kwa hatua hiyo, Elimu bila Ada ni kuanzia shule za msingi mpaka kidato cha sita.** Serikali itajipanga kuangalia namna ya kusaidia vyuo vya kati **kadiri** hali ya uchumi itakavyotengemaa. Nani kama SAMIA? Nani kama Mama? Nani kama CCM? CCM ni Na. 1.

Sekta ya Afya

63. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2021/22, Serikali imewezesha ujenzi, upanuzi na ukarabati wa miundombinu ya afya ikiwemo: majengo 66 ya wagonjwa mahututi - ICUs; majengo 100 ya dharura - EMDs; nyumba 150 kwa ajili ya watumishi wa Afya; Hospitali za Rufaa za Mikoa 7 na hospitali maalum 1 (Mirembe); na vituo vya Afya 304 ili kuboresha huduma ya mama na mtoto. Aidha, Serikali imetoa ruzuku ya **shilingi bilioni 23.32** kwa Mamlaka za Serikali za Mitaa ili kukamilisha ujenzi wa maboma 564 ya zahanati. Serikali pia imeendelea na ujenzi wa hospitali 99 na kuanza ujenzi wa hospitali mpya 28. Vilevile, Serikali imewezesha ujenzi wa vituo vya afya 234 kwa kutumia tozo ya miamala ya simu yenye thamani ya shilingi bilioni 86.0.

64. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inaendelea kuimarisha huduma za afya kwa kuboresha huduma za uchunguzi wa magonjwa ambapo hadi sasa katika hospitali zetu mbalimbali kuna jumla ya mashine 11 za *CT scan*, mashine 7 za MRI na mashine 105 za *digital X Ray* zinazofanya kazi. Kati ya hizo, mashine 42 za *digital X Ray* zipo katika hospitali za ngazi ya taifa, kanda na maalumu na rufaa za mikoa na mashine 63 zipo katika hospitali zilizo chini ya OR-TAMISEMI.

Serikali itaendelea kutoa kipaumbele katika eneo hili ambapo ununuzi zaidi wa vifaa vya uchunguzi wa magonjwa umekamilika na vifaa hivyo vitasimikwa katika hospitali na taasisi zetu mbalimbali. Vifaa ambavyo vimeshaagizwa ni pamoja na, MRI 4; *CT “Scan 31; Digital X Rays”* 130; *mini angio suite* moja na *“Echo Cardiography”* 7. Aidha, Serikali inaendelea na usimikaji wa vinu ya kuzalisha na kujaza hewa tiba ya oksijeni ambapo hadi sasa vinu 13 vimesimikwa katika hospitali zetu mbalimbali na hivyo kusogeza huduma za kitabibu kwa wananchi.

65. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya CCM inayoongozwa na **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa CCM itaendelea kuboresha sekta ya afya kwa kujenga, kukarabati na kupanua miundombinu ya kutolea huduma za afya ikiwemo: Ujenzi wa Hospitali Maalum ya Mama na Mtoto Jijini Dodoma; kuanza ujenzi wa Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Magharibi; kukamilisha ujenzi wa Hospitali (5) za Rufaa za Mikoa katika Mikoa mipya ya Katavi, Geita, Njombe, Songwe na Simiyu; na kukamilisha upanuzi wa hospitali nane (8) za Rufaa za Mikoa. Aidha, Serikali itaendelea kuboresha huduma za

matibabu ya ubingwa bobenzi katika Hospitali ya Taifa na Kanda kwa kuimarisha miundombinu na ununuzi wa vifaa na vifaa tiba katika Taasisi ya JKCI, Hospitali za Rufaa za Kanda za Chato, Mtwara, KCMC, Bugando na Mbeya.

Sekta ya Maji

66. **Mheshimiwa Spika**, Mheshimiwa Rais wetu amewezesha kukamilika kwa miradi 303 ya maji vijijini na miradi 40 mijini ikiwemo miradi mikubwa ya Misungwi, Orkesumet, Chalinze-Mboga na Longido; kuongezeka kwa kiwango cha upatikanaji wa huduma za maji nchini kutoka asilimia 72.3 vijijini na 86 mijini mwaka 2020/21 hadi asilimia 74.5 vijijini na 86.5 mijini; kuimarika kwa usimamizi wa rasilimali ya maji kwa kuendelea kutambua, kuweka mipaka na kuhifadhi vyanzo 178 vya maji pamoja na kuandaliwa kwa mipango ya utunzaji wa maeneo ya vidakio vya maji katika mabonde yote nchini.

67. **Mheshimiwa Spika**, Serikali pia imekamilisha taratibu za ununuzi wa seti 25 za mitambo ya kuchimba visima ambayo itasambazwa kwa kila mkoa isipokuwa Dar es Salaam; seti 5 za mitambo ya ujenzi wa mabwawa ambazo zitapelekwa kwenye kila kanda; na seti 4

za vifaa vya utafiti wa maji chini ya ardhi. Mitambo hii inatarajiwa kupokelewa mwishoni mwa mwezi Juni, 2022. Aidha, mnamo tarehe 6 Juni 2022, Serikali ilisaini mikataba ya kusambaza maji kwa miji 28, ambazo ni fedha za mkopo wenye thamani ya dola za Marekani milioni 500 kutoka Exim bank - India. Kati ya fedha hizi, dola milioni 35 zitatekeleza miradi ya maji Zanzibar.

Sekta ya Mali Asili na Utalii

68. **Mheshimiwa Spika**, Aprili mwaka huu, Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, alizindua filamu ya “**The Royal Tour**” ambayo imelenga kuonesha uwezo na fursa zilizopo Tanzania katika sekta ya utalii na uwekezaji. Hivyo, kupitia Bunge hili, napenda kuendelea kuwakaribisha *diaspora* wa Tanzania na wawekezaji kutoka kona zote za dunia kuja kutalii na kuwekeza katika fursa za uwekezaji zilizopo nchini kwani Tanzania tuna “**JAMBO LETU**” kwenye kuinawirisha sekta binafsi katika uwekezaji. Tumejipanga na kujizatiti kuifanya Tanzania kuwa “**KITOVU** na **MFANO**” wa sehemu ya uwekezaji salama, haraka, rahisi, wenye tija na manufaa kwa pande zote. Kufuatia ziara hiyo kwenye kanda za utalii

Tanzania, tayari *booking* zimejaa mpaka Desemba 2022 kwenye maeneo mengi. Naomba kutoa wito kwa **wawekezaji wote** kuwa, **Tanzania kumenoga, milango iko wazi, njooni muwekeze kwa maslahi mapana ya pande zote.**

Sekta ya Madini

69. **Mheshimiwa Spika**, chini ya uongozi wa Serikali ya Awamu ya Sita, mchango wa sekta ya madini umeongezeka kutoka asilimia 6.7 mwaka 2020 hadi asilimia 7.2 mwaka 2021 ambapo ukuaji huu uliifanya sekta hii kushika nafasi ya tano miongoni mwa sekta nyingine za kiuchumi nchini. Aidha, kasi ya kukua kwa shughuli za madini hapa nchini imekuwa ikiendelea kuongezeka ambapo katika mwaka 2021, sekta ya madini ilikua kwa asilimia 9.6 ikilinganishwa na ukuaji wa asilimia 6.7 mwaka 2020, na hivyo kuwa ya tatu miongoni mwa sekta nyingine kwa kiwango cha ukuaji katika kipindi hicho. Mwenendo huu wa ukuaji wa sekta umetokana na ongezeko la uwekezaji uliofanyika kupitia uchimbaji mkubwa, wa kati na mdogo nchini. Lengo la Serikali ni kuona sekta ya madini inachangia asilimia 10 ya Pato la Taifa ifikapo mwaka 2025 kama ilivyoainishwa katika Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025.

70. **Mheshimiwa Spika**, kwa upande wa wachimbaji wadogo kushiriki uchumi wa madini, Serikali imezihamasisha taasisi za fedha na benki nchini kutoa mikopo kwa wachimbaji hao ili kuwawezesha kukua na kufanya uchimbaji wenye tija. Baadhi ya benki ikiwemo NMB, NBC, CRDB na KCB zimeridhia na kuanza kutoa mikopo ambapo jumla ya shilingi bilioni 36 zimekopeshwa kwa wachimbaji hao. Hizi ni miongoni mwa juhudi ambazo Serikali imezifanya ili kuhakikisha wachimbaji wadogo wanakua na kufikia hadhi ya kiwango cha kati na hatimaye wakubwa, wanashiriki uchumi wa madini na kuchangia katika Pato la Taifa. Aidha, kufuatia Serikali kuendelea kuwawezesha wachimbaji wadogo, mchango wao katika maduhuli ya Serikali umeongezeka hadi kufikia takriban asilimia 40 ya maduhuli yote. Kutokana na mchango wao, Serikali itaendelea kuwawezesha ili waendeleo kuchangia zaidi katika uchumi wa Taifa.

71. **Mheshimiwa Spika**, Serikali kupitia Taasisi ya Jiolojia Tanzania - GST imeweza kufanikisha ugani wa jiolojia kwa asilimia 96 ya nchi nzima, ugani wa jiofizikia kwa skeli ndogo (Low Resolution) asilimia 100 na skeli kubwa (High

Resolution) asilimia 16 na ugani wa jiokemia asilimia 25 ya nchi nzima. Kupitia tafiti hizo Serikali imefanikiwa kugundua maeneo mapya yenye rasilimali madini na kuyatangaza kwa lengo la kuvutia uwekezaji mkubwa. Baadhi ya rasilimali zilizogunduliwa katika kipindi cha mwaka mmoja uliopita ni pamoja na dhahabu (Malinyi - Morogoro na Liwale - Lindi), gesi ya helium (Masware - Babati na Ziwa Natroni - Arusha), chokaa na feldispa (Kiteto - manyara), chokaa (Mkalama - Singida).

72. **Mheshimiwa Spika**, migodi mikubwa iliyopo kama GGML, Bulyanhulu North Mara na mgodi mpya wa Kabanga Nikeli na Nyanzaga imetokana na taarifa za awali za jiolojia zilizofanywa na GST miaka ya nyuma. Kutokana na mafanikio hayo, Serikali itaendelea kuiwezesha GST ili iweze kufanya utafiti zaidi wa jiofizikia kwa skeli kubwa (*High Resolution*) kwa lengo la kufikia asilimia 65 kutoka asilimia 16 iliyopo sasa. Manufaa yanayotarajiwa ni pamoja na; Uwezekano wa kuanzishwa kwa migodi mipya ambayo itachangia Pato la Taifa kupitia sekta ya madini; ukuaji wa sekta mtambuka ambazo hutegemea sana sekta ya madini kama vile kilimo, ujenzi na maji; uanzishwaji wa viwanda vinavyotegemea

upatikanaji wa malighafi za madini kama vile viwanda vya saruji, mbolea na marumaru; na kuongezeka kwa ufahamu zaidi wa jiolojia ya nchi na hivyo kuchochea shughuli za utafiti na uchimbaji wa madini ambao utachangia katika maendeleo ya Taifa.

73. **Mheshimiwa Spika**, kila mtanzania mwenye umri wa zaidi ya miaka 18 na mwenye kipato anatakiwa kulipa kodi. Ili kutimiza amza hiyo, Serikali inakusudia kutoa namba ya utambulisho wa mlipakodi (TIN) kwa kila mtanzania mwenye umri wa kuanzia miaka 18 au zaidi. Kwa kuwa utaratibu wa usajili wa namba ya utambulisho wa Taifa (NIDA) unamtaka kila mwananchi mwenye umri wa miaka 18 au zaidi kujisajili NIDA, napendekeza kuwa wale wote wenye NIDA kwa sasa (wanaofikia milioni 19 nchi nzima) wapatiwe namba ya TIN na itumike kwenye miamala yote inayofanyika katika ununuzi na mauzo yanayofanyika ndani ya nchi. Kila mwenye namba ya mlipakodi atapata makadirio yake kwa njia ya simu na kulipa kodi husika kwa njia ya mtandao.

74. **Mheshimiwa Spika**, vijana wetu wa bodaboda wanapata shida kufuata leseni yalipo makao makuu ya mkoa, yaani mtu atoke Mererani

kwenda Babati makao mkuu ya mkoa wa Manyara, atoke Kakonko kufuata leseni Kigoma, atoke Wilaya ya mwisho kule mpakani na Lindi, Mtwara na Ruvuma kufuata leseni Morogoro ili hali taarifa zake zote ziko kwenye kitambulisho cha NIDA. Napendekeza taarifa zilizopo kwenye kitambulisho zitumike kutengeneza leseni, akishakufuzu ajiandikishe atoe namba yake ya NIDA, TRA na Jeshi la Polisi wafanye kazi ya kuoanisha taarifa na wamtumie mhusika leseni yake kwa simu. Aidha, napendekeza wananchi wote wenye namba ya utambulisho wa mlipakodi (TIN) wapeleke ritani za kodi Mamlaka ya Mapato Tanzania kwa mwaka mara moja. Utaratibu huu utachachua utamaduni wa kulipa kodi miongoni mwa Watanzania na hivyo kuiongezea Serikali mapato yatokanayo na sekta ambazo hazichangii kwenye makusanyo ya Serikali kwa sasa licha ya kuwa na mchango mkubwa kwenye Pato la Taifa kama vile sekta za mifugo, kilimo, uvuvi na nyinginezo.

Bunge

75. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inatambua uzito wa majukumu ya Bunge na hivyo itaendelea kuhakikisha kwamba Bunge linawezeshwa kifedha na kujengewa uwezo ili kuongeza ufanisi

katika utekelezaji wa majukumu yake ya msingi ya kutunga sheria, kushauri na kusimamia Serikali. Kwa kulitambua hilo, katika mwaka wa fedha 2022/23, Bunge limeongezewa kiasi cha shilingi bilioni 5 kwa ajili ya matumizi mengineyo ili kuwezesha utekelezaji wa majukumu yake **ikiwemo kuwajengea uwezo wabunge ili waweze kuisimamia vizuri Serikali. Serikali pia imeongeza bajeti ya mfuko wa Jimbo ili kuwawezesha wabunge kushiriki kikamilifu kwenye shughuli za kuchochea maendeleo katika majimbo yao.** Serikali itahakikisha kuwa fedha kwa ajili ya shughuli za Bunge zinatolewa kwa wakati. Aidha, Serikali itaendelea kutoa ushirikiano kwa Bunge lako Tukufu kwa kulipatia taarifa zote muhimu zinazohitajika na kwa wakati ikiwepo taarifa za kila robo mwaka za kitengo cha Tathmini na Ufuatiliaji ili zivasaidie wabunge wanapofanya ziara za kukagua miradi kama nilivyopendekeza awali.

Utawala Bora

76. **Mheshimiwa Spika,** kwa upande wa mahakama, Serikali itaendelea kuimarisha usimamizi wa mifumo ya haki na utoaji haki kwa kuendelea kuwezesha mhimili wa Mahakama kuongeza kasi ya kusikiliza mashauri na hivyo

kupunguza mrundikano wa mashauri mahakamani. Aidha, Serikali imeendelea kuboresha miundombinu ya utoaji haki kupitia ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya mahakama ikiwa ni pamoja na kuimarisha matumizi ya TEHAMA hususan mfumo wa mkutano mtandao na mfumo wa kielektroniki wa usimamizi na uendeshaji wa mashauri. Utekelezaji wa masuala haya unalenga kuboresha ufanisi wa mahakama na kufanya usimamizi wa mahakama kuwa wa kisasa zaidi na hivyo kuwawezesha wananchi kupata haki sawa na kwa wakati.

77. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23, Serikali itaendelea kugharamia utekelezaji wa shughuli mbalimbali katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali zinazolenga katika utoaji haki kwa wananchi na kupambana na rushwa. Shughuli zitakazotekelezwa ni pamoja na ujenzi wa vituo jumuishi vya utoaji haki na kutafsiri sheria ambapo kiasi cha shilingi bilioni 5.7 zimeongezwa kwenye bajeti ya awali. Aidha, Serikali imeongeza kiasi cha shilingi bilioni 20 kwenye bajeti ya Ofisi ya Mwendesha Mashtaka wa Serikali kwa ajili kugharamia mashahidi wa makosa ya jinai na ujenzi wa vituo jumuishi vya

utoaji haki.

Ulinzi na Usalama

78. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2021/22, Serikali kupitia majeshi yetu imeendelea kudumisha amani na usalama nchini na hivyo kuwezesha wataanzania kutembea kifua mbele na kutekeleza shughuli mbalimbali za kijamii na kiuchumi bila wasiwasi. Aidha, Serikali imeendelea kuimarisha ushirikiano wa kiulinzi na kijeshi na nchi mbalimbali na tunaamini kuwa vyombo vyetu vya ulinzi na usalama vitaendelea kutimiza wajibu wake wa kulinda mipaka na amani ya nchi yetu kwa moyo wa kizalendo na hivyo kuzidi kuimarisha mazingira ya amani na utulivu ya kuvutia biashara na uwekezaji. Katika mwaka 2022/23, Serikali itaendelea kuviimarisha na kuvijengea uwezo vyombo vya ulinzi na usalama ili kuendelea kutekeleza wajibu wake kwa weledi na uzalendo.

79. **Mheshimiwa Spika**, sambamba na zoezi la anuani za makazi linaloendelea, Serikali itaimarisha shughuli za usalama ngazi ya kaya ili kujidhatiti na aina mpya ya uhalifu ambao tumeusikia kwa baadhi ya majirani zetu. Utaratibu huo ni pamoja na kuhakikisha viongozi

wa mitaa na shehia wanahusika kwenye upangishaji wa nyumba za kuishi ili kila nyumba ya kupanga itumie mkataba wa Serikali ya vijiji/mitaa uliopigwa muhuri wa ofisi ya vijiji/mitaa husika. Kadhalika, mauziano ya mali zisizohamishika lazima zihusishe uongozi wa Serikali husika hata kama wahusika wana mawakili binafsi ila viongozi wa serikali za vijiji/mitaa wawe na taarifa za mambo yanayoendelea katika maeneo yao.

Uhusiano wetu na Washirika wa Maendeleo

80. **Mheshimiwa Spika**, jitihada za kuimarisha ushirikiano na Washirika wa Maendeleo pamoja na mataifa mbalimbali duniani zinazofanywa na **Mheshimiwa Rais Samia Suluhu Hassan**, zimewezesha kusainiwa kwa mikataba ya misaada na mikopo mbalimbali. Baadhi ya mikataba ya miradi iliyosainiwa ni pamoja na: Uboreshaji wa Umiliki wa Ardhi; kuboresha Elimu ya Msingi; na mradi wa Maboresho ya Mahakama ili kusogeza huduma za Mahakama karibu na wananchi. Aidha, baadhi ya mikataba ya miradi inayotarajiwa kusainiwa ni pamoja na: Mradi wa Kufungamanisha Uchukuzi ambao una lengo la kuboresha na kuunganisha njia kuu za barabara na viwanja vya ndege vya mikoa (TanTIP); na

Mpango Kabambe wa Kuboresha na Kuimarisha Takwimu - TSMP II.

81. **Mheshimiwa Spika**, Serikali inakamilisha majadiliano ya upatikanaji wa mkopo nafuu kutoka Benki ya Dunia wenye thamani ya dola za Marekani milioni 500, sawa na shilingi bilioni 1,167. Aidha, Serikali imefikia makubaliano ya kupata mkopo nafuu wenye thamani ya shilingi bilioni 2,567, sawa na dola za Marekani bilioni 1.1 kupitia dirisha la *Extended Credit Facility (ECF)* chini ya Shirika la Fedha la Kimataifa - IMF. Mkopo huo wa IMF utatolewa kwa awamu saba katika kipindi cha miezi 40 kuanzia Julai 2022 hadi Julai 2025. Fedha hizo zitaelekezwa katika kuimarisha sekta za uzalishaji, huduma za jamii pamoja na kuboresha mazingira ya ufanyaji biashara na uwekezaji na kuinua sekta zilizoathiriwa na vita ya Ukraine na Urusi.

Maslahi ya Watumishi wa Umma na Wastaafu

82. **Mheshimiwa Spika**, tuzo ya watumishi wachapakazi na wazalendo ni ipi? Matunda ya utumishi wa kujitoa na uadilifu wa watumishi hao ni yapi? Lakini Je, ni nani wa kuyatambua na kuyapa thamani halisi mambo hayo? Sauti zenye maswali haya zilitawala masikio ya Mheshimiwa

Mama yetu mwenye usikivu, unyenyekevu na anayejali, na hatimaye maswali haya yamejibiwa na kalamu yenye mamlaka ya Mheshimiwa Rais wetu kwa kuridhia nyongeza ya kima cha chini cha **mshahara kwa asilimia 23.3** kwa watumishi wa umma. Kwa kuendelea kuonesha kujali na kuthamini utumishi wa umma, **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Mungano wa Tanzania na Mwenyekiti wa CCM** amefanya maboresho kwenye viwango vya posho. *Aaminie katika wema na kujali, hutenda na kuuishi wema.* Hivyo, Mheshimiwa Rais wetu ni mfano sahihi wa maneno haya katika jambo hili. Watumishi wa Umma wanauliza **Nani kama Mama Samia? na wanasema Asante sana Mama!**

83. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itaendelea na jitihada za kulipa madai ya Watumishi wa Umma pamoja na kupandisha madaraja watumishi wanaostahili. Tutaendelea kuboresha mazingira ya kazi na maslahi yao kadri uchumi wa nchi utakavyoruhusu bila kuathiri makundi mengine ya wananchi, huduma mbalimbali pamoja na utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Katika kuhakikisha maslahi ya wastaafu wetu waliotumikia Taifa hili kwa uzalendo, uadilifu na

bidii kubwa wananufaika na michango waliyochangia katika mifuko ya hifadhi ya jamii, Serikali sikivu ya Mama yetu imeridhia kuongeza malipo ya mkupuo kwa wastaafu kufikia asilimia 33 badala ya asilimia 25 iliyopendekezwa mwaka 2018.

84. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itaendelea na mikakati mbalimbali ya kulipa madeni ya mifuko ya hifadhi ya jamii. Katika mwaka 2021/22, Serikali ilitoa hatifungani maalumu yenye thamani ya shilingi trilioni 2.18 kwa ajili ya kulipa deni la Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma - PSSSF linalohusu michango ya watumishi waliokuwa kwenye utumishi kabla ya mwaka 1999. Mwaka 2022/23, Serikali itaendelea na uhakiki wa madeni ya mifuko ya hifadhi ya jamii na kulipa deni stahiki. Lengo ni kuhakikisha watumishi wanalipwa kwa wakati mafao yao mara baada ya kustaafu pamoja na pensheni zao za kila mwezi.

Mazingira ya Biashara ndogo na Sekta Binafsi

85. **Mheshimiwa Spika**, katika kuhakikisha azma ya **Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** ya

kuwapanga, kuwasimamia, kuwalinda na kuwawezesha wafanyabiashara wadogo inafikiwa, Serikali itaendelea na jitihada mbalimbali za kuhakikisha wajasiriamali hao wadogo wanaboreshewa mazingira ya kufanyia biashara. Aidha, Serikali itaendelea kuwatambua na kuwaunganisha na Taasisi za fedha ili waweze kupata mikopo nafuu. Vilevile, Serikali itaendelea kutenga maeneo na ujenzi wa miundombinu kwa ajili ya wajasiriamali wadogo. Katika kuhakikisha utatuzi wa changamoto za machinga unakuwa shirikishi, Mheshimiwa Rais ameahidi kutoa shilingi milioni 10 kila mkoa kwa ajili ya kuimarisha uongozi wa machinga pamoja na ujenzi wa ofisi za machinga. Aidha, napendekeza kufanya mgao mpya wa mapato ya ndani ya halmashauri kama ifuatavyo: Asilimia 10 ya mapato ya vyanzo vya Halmashauri, napendekeza asilimia 5 iwe kwa ajili ya miundombinu na masoko ya machinga; asilimia 2 kwa vijana; asilimia 2 wanawake; na asilimia 1 kwa wenye ulemavu. Aidha, Serikali imetenga shilingi bilioni 45 kwa ajili ya kuendelea na ujenzi wa miundombinu na mtaji kwa machinga ambapo kila mkoa, machinga walioko kwenye maeneo yaliopangwa wawe na *revolving fund* ya shilingi bilioni 1 kwa utaratibu utakaowekwa .

86. **Mheshimiwa Spika**, katika kuongeza jitihada za kurasimisha sekta isiyo rasmi ili inufaike na kuwa sekta rasmi, Serikali imepanga kuweka mazingira rafiki ya kisheria na kikanuni katika usajili na uendeshaji wa biashara, kuharakisha usajili wa biashara kwa kuhakikisha usajili unakamilika ndani ya siku moja iwapo muombaji amekidhi masharti yanayohitajika, kuongeza upatikanaji wa mikopo kwa biashara zinazorasimishwa, kuongeza upatikanaji wa huduma kama miundominu ya biashara, mafunzo teknolojia na masoko. Vilevile, Serikali imepanga kuongeza vituo atamizi vya kukuza biashara na maeneo maalumu ya viwanda.

87. **Mheshimiwa Spika**, kwa kutambua mchango wa sekta binafsi katika uwekezaji, Serikali imeendelea kuboresha mazingira ya uwekezaji na biashara nchini kupitia utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara Nchini ili sekta binafsi iweze kushiriki kikamilifu katika kukuza uchumi wa nchi. Mwaka 2021/22, Serikali kwa kushirikiana na sekta binafsi ilishiriki majadiliano ya kutatua changamoto zinazoikabili sekta hiyo katika kufanya biashara katika masoko ya nchi mbalimbali ikiwemo Kenya ambapo vikwazo visivyo vya kikodi 42 kati ya 64

vimepatiwa ufumbuzi. Hali hiyo iliwezesha ustawi wa biashara baina ya Tanzania na Kenya. Aidha, kupitia Sheria ya Fedha 2022/23, Serikali inapendekeza kufanya maboresho ya jumla ya maeneo 19 ya sheria mbalimbali ili kuboresha zaidi mazingira ya biashara na uwekezaji kama nitakavyoeleza baadae.

88. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kuratibu ushiriki wa watanzania katika miradi ya kimkakati na uwekezaji unaofanyika hapa nchini **(Local Content)** ambapo jumla ya ajira 72,395 za moja kwa moja na zisizo za moja kwa moja zilizalishwa katika mwaka 2021. Vilevile, miradi ya kimkakati ilitoa kandarasi ndogo ndogo kwa kuingia mikataba na kampuni 2,019 za watanzania kwa huduma za chakula, ulinzi, biashara, bidhaa za ujenzi kama vile saruji, nondo, kokoto, mchanga, kampuni za usafiri, kampuni za bima na kampuni za mafuta. Kadhalika, Serikali imeweka mikakati ya kuhakikisha kuwa na mikataba ya uwekezaji inasomana na sheria za kodi kwa ajili ya kutatua changamoto ya kutotekelezeka kwa baadhi ya miradi ya uwekezaji kutokana na kukinzana na sheria za kodi.

Ubia wa Sekta ya Umma na Sekta Binafsi (PPP)

89. **Mheshimiwa Spika**, katika utekelezaji wa miradi ya PPP, jumla ya miradi mitano (5) ipo katika hatua ya ununuzi wa mbia. Aidha, napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa Mradi wa Mabasi Yaendayo Haraka Awamu ya Kwanza umepata mbia wa uendeshaji ambapo hatua inayofuata ni majadiliano na mbia husika. Hatua hii itaongeza ufanisi wa uendeshaji na utoaji wa huduma na mradi huu utakuwa mradi wa kielelezo uliopitia hatua zote zinazotakiwa kwa mujibu wa Sheria ya PPP, Sura 103. Upatikanaji wa wabia katika miradi ya PPP utaleta ahueni katika bajeti ya Serikali na hivyo kuwezesha kuongeza rasilimali fedha katika maeneo mengine na hivyo kuwaletea maendeleo watanzania. Serikali itaendelea kufanya tathmini ili kuboresha na kuipa nafasi sekta binafsi kushiriki katika kutekeleza miradi ya Serikali kwa mfumo wa Ubia na hivyo Serikali kujikita zaidi katika kuweka mazingira wezeshi na kuboresha huduma za kijamii.

90. **Mheshimiwa Spika**, ili kuhakikisha kuwa kunakuwa na mazingira wezeshi ya uwekezaji na ufanyaji biashara nchini, Serikali itaendelea kutekeleza Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Kufanya Biashara kwa kuimarisha miundombinu wezeshi ya usafirishaji na nishati; kuhakikisha

uhimilivu wa viashiria vya uchumi jumla; na kuwianisha tozo na ada mbalimbali zinazotozwa na Wizara na Mamlaka za Udhhibiti kwa lengo la kupunguza na kurahisisha ulipaji wake na kuzifuta baadhi ya tozo na ada za kero. Aidha, mwaka 2022/23, Serikali itaendelea kufanya marekebisho ya viwango vya kodi, tozo na ada zinazotozwa chini ya sheria mbalimbali. Marekebisho hayo yanalenga kuchochea kasi ya ukuaji wa uchumi, hususan katika sekta ya viwanda, uwekezaji na biashara pamoja na kuongeza ajira, mauzo nje, mapato na akiba ya fedha za kigeni. Vilevile, katika kuepusha malimbikizo ya marejesho ya Kodi ya Ongezeko la Thamani - VAT na kupunguza mzigo wa madai ya fedha kutokana na ucheleweshaji wa marejesho kwa sekta binafsi, Serikali itaanza mchakato wa kuhakiki marejesho ya VAT kwa njia ya kielektroniki kuanzia mwaka 2022/23.

Sensa ya Watu na Makazi

91. **Mheshimiwa Spika**, kipaumbele kingine katika bajeti ya mwaka 2022/23 ni ugharamiaji wa Sensa ya Watu na Makazi inayotarajiwa kufanyika **tarehe 23 Agosti 2022**. Ili kuwezesha zoezi hili muhimu, Serikali imetenga jumla ya shilingi bilioni 400.9. Aidha, napenda kutumia

nafasi hii kupitia Bunge lako Tukufu kuhimiza wananchi wote kutoa ushirikiano siku hiyo hasa ukizingatia zoezi hili ni jukumu la kila mtu. Ushiriki wetu utaiwezesha Serikali, Mashirika Yasiyo ya Kiserikali na sekta binafsi kupata takwimu sahihi zitazokuwa msingi wa kuandaa, kutekeleza na kutathmini sera na mipango mbalimbali ya maendeleo katika nchi yetu.

Lugha ya Kiswahili

92. **Mheshimiwa Spika**, lugha ya kiswahili ndio lugha ya Taifa, ndio lugha ya ofisini, ndio lugha ya pili kwa watoto wa vijijini na lugha ya kwanza kwa watoto waliowengi wa sasa, ndio lugha ya msingi, ni lugha ya Bunge, na nikiwa Waziri wa Katiba na Sheria nilileta mapendekezo kuifanya kuwa lugha ya Mahakama na lugha ya hukumu. Aidha, Kiswahili ni lugha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) ambapo tumeipeleka wenyewe, ikiwa ni pamoja na Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) na Umoja wa Afrika (AU). Vilevile, UNESCO wameitambua na watakuwa wanaiadhimisha tarehe 7 Julai kila mwaka. Hii ndiyo lugha yetu, kwa nini usaili wa mtoto wa kitanzania anapotafuta kazi unafanyika kwa lugha ya Kingereza? Yaani afisa kilimo, afisa mifugo, mtumishi wa Serikali anakazi ya kuhudumia

watanzania tunapima akili zake kwa kupima kingereza chake kwa ajili ya nini? Napendekeza saili zote zifanyike kwa Kiswahili, na kumbi zote za mikutano na ofisi za Serikali ziwe na vifaa vya kutafsiria lugha za kigeni na watafsiri ili tuweze kuienzi lugha yetu ya Taifa.

Sekta ya Michezo

93. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itarejesha bahati nasibu ya taifa kwa utaratibu wa kutumia Sekta Binafsi. Sambamba na hiyo Serikali kupitia Bodi ya Michezo ya kubahatisha, TRA na Sekta Binafsi wataanza kuendesha bahati nasibu kwa kupitia risiti za EFD ili kuchochea wananchi kudai risiti wanaponunua bidhaa. Aidha, Serikali itatumia sehemu ya Mchango wa Wajibu wa Kampuni kwa Jamii (Corporate Social Responsibility) kwa kiwango kisichozidi asilimia 2 kwa ridhaa ya Waziri mwenye dhamana ya masuala ya fedha ili kuendeleza michezo nchini ambapo makampuni yataruhusiwa kukitambua kiasi hicho kwenye mapato yanayostahili kutozwa kodi. Nitumie nafasi hii kuwahakikishia watanzania kuwa tutaweka nyasi bandia kwenye viwanja vitano kwa kuanzia Mwanza, Arusha, Tanga, Dodoma na Mbeya ili kukuza mchezo hapa nchini. Katika mwaka wa fedha wa 2022/2023

msamaha wa kodi kwenye nyasi bandia na vifaa ambata vyake utakwenda mpaka ngazi ya Halmashauri. Nitumie fursa hii kuzipongeza timu zetu za Serengeti Girls na Tembo Warriors zilizokata tiketi za kuiwakilisha nchi kwenye mashindano ya Dunia. Niitakie kila la heri timu yetu ya Taifa Stars ambayo bado iko kwenye kampeni za kutafuta tiketi ya mashindano ya kimataifa.

Mkakati wa Uchumi wa Buluu

94. **Mheshimiwa Spika**, uchumi wa buluu kwa hapa Tanzania siyo jambo jipya kwani shughuli mbalimbali zimekuwa zikifanyika katika maeneo yenye fursa hizi za kiuchumi. Katika maeneo hayo, fursa za uwekezaji zinazopatikana ni za uvuvi wa samaki, ufugaji wa samaki, madini ya chumvi, utafutaji wa gesi na mafuta, kilimo cha mwani, utalii wa fukwe, usafiri na usafirishaji, utunzaji wa mazingira, na kilimo cha umwagiliaji. Hata hivyo, licha ya kuwepo kwa fursa nyingi katika eneo hili, bado mchango wake katika uchumi ni mdogo ikilinganishwa na uwezo uliopo. Hii ni kutokana na kukosekana kwa mfumo madhubuti wa kuongoza na kuelekeza uvunaji na matumizi endelevu ya rasilimali hizo kwa manufaa ya kizazi cha sasa na vijavyo. **Mheshimiwa Spika**,

sekta zilizoko katika eneo hili hazijawa na uratibu mzuri na kila moja inajifanyia shughuli zake bila utaratibu maalum na ushirikishaji wa kutosha wa wadau katika tasnia hii. Kama fursa hizo zingetumika kikamilifu, zingeweza kuwa kichocheo cha kukua kwa uchumi, chanzo cha chakula na ajira, msingi wa maendeleo ya kiuchumi na kijamii, kukuza viwanda, kupunguza umaskini na kuongeza mapato ya Serikali.

95. **Mheshimiwa Spika**, kufuatia umuhimu wa sekta hii, Serikali inakamilisha maandalizi ya Mkakati wa Uchumi wa Buluu ili kutambua mchango wa sekta hiyo katika uchumi na ikiwa ni sehemu ya utekelezaji wa Ilani ya Uchaguzi ya CCM ya mwaka 2020, Ibara ya 27. Mkakati huo unaandaliwa kwa njia shirikishi inayohusisha wadau wa sekta ya umma, sekta binafsi, washirika wa maendeleo na jamii kwa ujumla. **Mheshimiwa Spika**, shughuli nyingi zinazofanywa katika sekta za uchumi wa buluu ni biashara. Hivyo, sekta binafsi inatarajiwa kuwa na jukumu muhimu katika kufadhili mkakati huo. Serikali itajikita zaidi katika kujenga mazingira wezeshi ili kuvutia uwekezaji wa sekta binafsi. Fedha za Serikali zitaelekezwa maeneo ambayo sekta binafsi ina hamu ndogo ikiwa ni pamoja na miundombinu

wezeshi, kuweka mifumo ya kisera, kisheria na kitaasisi ya usimamizi na matumizi endelevu ya rasilimali hizo kwa manufaa ya kizazi cha sasa na vijavyo.

Mikakati ya Kupunguza Makali ya Maisha kwa Mwananchi

96. **Mheshimiwa Spika**, Serikali itachukua hatua za makusudi ili kupunguza makali ya maisha kwa mwananchi yaliyotokana na athari za vita. Hatua zitakazochukuliwa kukabiliana na hali hiyo ni kama ifuatavyo: **kuhusu ongezeko la bei za mafuta ya petroli:** Serikali imepunguza tozo mbalimbali zilizokuwa kwenye ukokotoaji wa bei ya nishati ya mafuta. Aidha, Serikali imetoa ruzuku ya shilingi bilioni 100 kwa ajili ya kupunguza bei za nishati ya mafuta hapa nchini. Vilevile, Serikali inachukua hatua nyingine katika suala hili ikiwemo: kuendelea kutoa ruzuku kwa ajili ya kupunguza bei ya nishati ya mafuta; kuruhusu watu wenye uwezo wa kuleta mafuta kwa bei nafuu; kuanzisha mfuko wa kuhimili ukali wa bei za mafuta (*Fuel Price Stabilization Fund*) baada ya bei za mafuta kutulia katika soko la dunia; kuanzisha hifadhi ya mafuta ya kimkakati (*National Strategic Petroleum Reserve*); na kuanzisha upokeaji wa mafuta katika ghala

moja (*Single Receiving Terminal - SRT*).

97. Mheshimiwa Spika, kuhusu ongezeko la bei za mafuta ya kula: Serikali itaweka mikakati ya kikodi ili kutoa unafuu wa uagizaji wa mafuta ghafi ya kula kwa wachakataji wa ndani kwa lengo la kuongeza uzalishaji, kupunguza bei ya bidhaa hiyo na kuongeza ajira. Aidha, Wakala wa Taifa wa Uzalishaji na Uendelezaji wa Mbegu za Kilimo imesafisha na kusambaza kwa wakulima tani 2,000 za mbegu za alizeti zenye thamani ya shilingi bilioni 5.84 kwa utaratibu wa ruzuku kwa ajili ya kuongeza uzalishaji wa mafuta ya kula ambapo wastani wa tani 400,000 za alizeti na tani 100,000 za mafuta zinatarajiwa kuzalishwa. Vilevile, Wakala umezalisha mbegu-miche ya michikichi 121,292 ili kuongeza uzalishaji wa mafuta ya michikichi. Hatua hizi kwa pamoja zitasaidia kuongeza upatikanaji wa mafuta na hatimaye kupunguza kasi ya kupanda kwa bei. **Napendekeza kutoza kodi ya ongezeko la thamani kwa kiwango cha sifuri kwenye mafuta ya kula yanayozalishwa nchini.**

98. Mheshimiwa Spika, kuhusu ruzuku ya mbolea: Wote tunatambua umuhimu wa kilimo

katika uchumi wetu na maendeleo ya wananchi. Sekta hii inakabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo mabadiliko ya tabianchi, tija ndogo pamoja na athari zinazoikumba dunia hivi sasa kutokana na vita kati ya nchi za Urusi na Ukraine. Katika kuongeza tija na uzalishaji wa sekta hii na kumpunguzia mzigo mkulima, Serikali imejipanga kutoa unafuu wa upatikanaji wa pembejeo ikiwemo mbolea, zana za kilimo, viuatilifu, mbegu bora na kuimarisha kilimo cha umwagiliaji. Katika kuongeza uzalishaji na upatikanaji wa mbolea nchini, Serikali itatoa ruzuku ya mbolea na kuvipa kipaumbele viwanda vya ndani vya mbolea katika matumizi ya chokaa ili kupunguza gharama za uzalishaji. **Napendekeza kutoza kodi ya ongezeko la thamani kwa kiwango cha sifuri kwenye mbolea inayozalishwa nchini. Kiwango hiki kitahusu tu wazalishaji wa mbolea. Kadhalika, napendekeza kupunguza tozo ya mrahaba kwenye madini ya kuzalisha nishati na mbolea viwandani.**

99. **Mheshimiwa Spika,** Serikali inachukua hatua hizi zote ili kupunguza makali ya maisha kwa watanzania. Serikali imekubali kupunguza mapato yake ili mwananchi au mtanzania apate

unafuu. Ruzuku kwenye nishati ni kwa ajili ya wananchi siyo kwa ajili ya makampuni. Wafanyabiashara tusitumie majanga kujinufaisha kwa gharama ya kuwaumiza wananchi kwa kutengeneza faida kubwa kuliko kipindi cha majanga. Kipindi cha matatizo ya kiuchumi kila mmoja anatakiwa kubadili makadirio yake ya kiuchumi. Tunatoa ruzuku ili kupunguza gharama za uzalishaji na hivyo, kuleta unafuu kwa mwananchi. **Naelekeza mamlaka zote zinazosimamia sekta za huduma wasimamie haki za wananchi ili azma ya Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan ya kumpa nafuu mtanzania iweze kuwanufaisha watanzania.**

V. MABORESHO YA MFUMO WA KODI, ADA, TOZO NA HATUA NYINGINE ZA MAPATO

100. **Mheshimiwa Spika**, kuanzia kipindi cha mwaka 2019/20, Dunia imepita kwenye changamoto kubwa ya kiuchumi kufuatia kuenea kwa janga la UVIKO-19 na baadaye kuzuka kwa vita ya Urusi na Ukraine Februari 2022. Hii imeathiri si tu upatikanaji wa bidhaa muhimu katika soko la Tanzania lakini pia imesababisha mfumuko wa bei, kupanda kwa gharama za maisha na kuathiri ukuaji wa uchumi nchini. Athari za kiuchumi zilizoanza kujitokeza ni pamoja na kupungua kwa uzalishaji viwandani na mashambani kulikosababishwa na changamoto ya upatikanaji wa malighafi muhimu za viwandani na kilimo kama vile ngano, mbolea na mafuta ghafi. Hatua za mapato kwa mwaka 2022/23 zinalenga *“Kuongeza kasi ya Kufufua Uchumi na Kuimarisha Sekta za Uzalishaji kwa ajili ya Kuboresha Maisha ya Watanzania”*.

101. **Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia maelezo hayo, napenda kuwasilisha mapendekezo ya kufanya marekebisho ya mfumo wa kodi, ikiwemo baadhi ya viwango vya kodi, tozo na ada zinazotozwa chini ya Sheria mbalimbali na

kurekebisha taratibu za ukusanyaji na usimamiaji wa mapato ya Serikali. Marekebisho haya yamezingatia dhamira ya Serikali ya kuendelea kuwa na mfumo wa kodi ambao ni tulivu na wa kutabirika. Vilevile, marekebisho yanatarajiwa kujibu maswali na kukidhi kiu ya jamii ya Watanzania yakilenga kuchachua shughuli mbalimbali za uzalishaji mali ndani ya nchi kwa kuweka mkazo katika sekta za kimkakati kama vile kilimo, ufugaji na uvuvi, miundombinu ya umeme, uchukuzi na usafirishaji na sekta za kijamii za elimu na afya ili kuboresha uzalishaji, kukuza uchumi jumla, kukuza ajira na hatimaye kupunguza ukali wa maisha ya wananchi. Aidha, hatua hizi zinalenga kuimarisha usimamizi, ukusanyaji wa mapato ya ndani ya nchi na kudhibiti upotevu wa mapato ya Serikali. Marekebisho yanayopendekezwa yanahusu sheria zifuatazo:

- (a) Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, SURA 148;
- (b) Sheria ya Kodi ya Mapato, SURA 332;
- (c) Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, SURA 147;
- (d) Sheria ya Usimamizi wa Kodi, SURA 438;
- (e) Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa, SURA 290;

- (f) Sheria ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi, SURA 263;
- (g) Sheria ya Madini, SURA 123;
- (h) Sheria ya Korosho, NAMBA 18;
- (i) Sheria ya Usafirishaji Bidhaa Nje ya Nchi, SURA 196,
- (j) Sheria ya Posta na Mawasiliano ya Kielektroniki, SURA 306;
- (k) Sheria ya Bima, SURA 394;
- (l) Sheria ya Magari ya Kigeni, SURA 84;
- (m) Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania, SURA 197;
- (n) Sheria ya Usimamizi wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ya mwaka 2004;
- (o) Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mfumo wa Udhhibiti wa Biashara (Blueprint) kwa kurekebisha Ada na Tozo mbalimbali; na
- (p) Marekebisho madogo madogo katika baadhi ya Sheria za Kodi na Sheria nyingine mbalimbali.

(a) Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, SURA 148

102. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya

marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, Sura 148 kama ifuatavyo:

- (i) Kutoa msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye miti ambayo haijachakatwa (standing tree). Lengo la hatua hii ni kuchochea ukuaji wa sekta ya misitu, kuongeza ajira na kuwa na usimamizi endelevu wa rasilimali za misitu. Hatua hii **itapunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 8,814. Hata hivyo, mapato yatakayoongezeka kutokana na ukuaji wa sekta ya misitu na mnyororo wake wa thamani ni shilingi milioni 16,125 na hivyo kuleta ongezeko katika sekta hii kwa kiwango cha shilingi milioni 7,311;**
- (ii) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye malighafi zinazotumika kuzalisha mitungi ya gesi zinazotambulika kwa *HS Code* 7229.90.00, 3810.90.00, 3401.19.00, 7904.00.00, 4016.93.00, 8481.10.00 na 8309.90.90. Lengo la hatua hii ni kuwapa unafuu wazalishaji wa mitungi ya gesi na kulinda viwanda vya ndani. Aidha, msamaha husika utatolewa baada ya

mzalishaji kusaini Mkataba wa Utekelezaji (Performance Agreement) na Serikali;

- (iii) Kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani ili kutambua mikopo mbadala inayofuata misingi na taratibu zilizo nje ya sekta ya fedha kwa asili yake ishughulikiwe sawa sawa (treated) na mikopo inayotolewa na benki katika utaratibu wa kawaida. Lengo la hatua hii ni kuchachua ukuaji wa bidhaa nyingine zenye lengo la kuchochea ukuaji wa biashara na uchumi na kuweka usawa katika ulipaji kodi;
- (iv) Kutoza Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa Kiwango cha asilimia 0 kwenye bidhaa za mafuta ya kula yanayozalishwa nchini kwa mwaka mmoja ili kuleta unafuu wa bei ya mafuta ya kula iliyopanda kutokana na mdororo wa uchumi;
- (v) Kutoza Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa kiwango cha sifuri kwenye mbolea inayozalishwa nchini kwa mwaka mmoja. Kiwango hiki kitahusu tu wazalishaji wa mbolea tu. Lengo la hatua hii ni kuleta

unafuu kwa wakulima hasa katika kipindi hiki cha mdororo wa uchumi duniani;

- (vi) Kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani ili kumpa Waziri mwenye dhamana ya masuala ya Fedha, mamlaka ya kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa wawekezaji mahiri maalumu baada ya kuidhinishwa na NISC kwa mujibu wa kifungu cha 20(8) cha Sheria ya Uwekezaji SURA, 38 pamoja na kupata ridhaa ya Baraza la Mawaziri. Lengo la hatua hii ni kufanikisha maendeleo ya sekta ya uwekezaji nchini na kuondoa mgongano wa kisheria kuhusu utoaji wa vivutio vya ziada vya kikodi kati ya Sheria ya Uwekezaji na Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani;

- (vii) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 11 (10) cha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani ili kuhusisha bidhaa za mtaji zinazotambulika kwa *heading* 87.16 na *HS Code* 8701.20.90 kwenye bidhaa za mtaji (capital goods) zinazostahili kupata ahirisho la Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT deferment). Lengo la hatua hii ni

kupunguza gharama za uwekezaji na kuchochea maendeleo ya viwanda nchini;

- (viii) Kutoa msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye vifaa vya kupima kiwango cha maji na unyevunyevu kwenye udongo (chameleon sensor reader) zinazotambulika kwa *HS Code* 9026.10.00, kifaa cha kupima kiasi kilichochukuliwa na udongo hasa katika eneo la mizizi ya mmea (wetting front detectors) kinachotambulika kwa *HS Code* 9031.80.00, kifaa cha kupima kiwango cha chumvi katika maji (electronic conductivity meter) kinachotambulika kwa *HS Code* 9027.80.00, na kifaa cha kupima kiwango cha naitrojeni katika hali ya naitreti (nitrate test strips) kinachotambulika kwa *HS Code* 9027.90.00. Lengo la hatua hii ni kukuza utafiti na kuendeleza sekta ya kilimo kwa ukuaji endelevu pamoja na kuongeza tija. Msamaha utatolewa baada ya kupata uthibitisho wa Waziri mwenye dhamana ya masuala ya kilimo ili kuhakikisha msamaha husika unatumika kwa manufaa ya wakulima na si vinginevyo. Hatua hii inatarajia **kupunguza**

mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 2,995**;

- (ix) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye vyandarua vinavyotumika katika uzalishaji wa mbogamboga na maua (Agro-net) vinavyotambulika kwa HS Code 56.08. Lengo la hatua hii ni kukuza sekta ya kilimo na kuongeza tija kwenye uzalishaji;
- (x) Kutoa msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye vifaa vya kupima kiwango cha unyevunyevu (moisture meter) vinavyotambulika kwa *HS Code* 9003.18.00, kifaa cha kupima kiwango cha mvua iliyonyesha (rain gauge for weather stations) kinachotambulika kwa *HS Code* 9023.00.90, kifaa cha kupima hali ya alkaline na tindikali (PH meters) kinachotambulika kwa *HS Code* 3822.00.90; kifaa cha kuzalisha miche/mbegu kwa chupa (tissue culture equipment) kinachotambulika kwa *HS Code* 8419.89.60; na kifaa cha kupima uwezo wa kuvutika (tension meters) kinachotambulika kwa *HS Code* 9031.80.00. Lengo la hatua hii ni

kuboresha utabiri wa hali ya hewa, kufahamisha mipango sahihi na kupunguza hatari zinazohusiana na kutokuwa na uhakika wa hali ya hewa na hali ya udongo. Msamaha utatolewa baada ya kupata uthibitisho wa Waziri mwenye dhamana ya masuala ya kilimo ili kuhakikisha msamaha husika unatumika kwa manufaa ya wakulima na si vinginevyo. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 1,634.52**;

- (xi) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye magari yenye jokofu (refrigerated trucks) yanayotambulika kwa *HS Code* 8704.21.90, 8704.22.90, 8704.23.90, 8704.31.90, 8704.32.90, 8704.90.90 na vyumba vya ubaridi (cold rooms) vinavyotambulika kwa *HS Code* 9406.10.10 na 9406.9010. Hatua hii inalenga kuzuia mazao kuharibika baada ya mavuno na kuchochea kilimo cha kisasa. Msamaha utatolewa baada ya kupata uthibitisho wa Waziri mwenye dhamana ya masuala ya kilimo na au Waziri mwenye dhamana ya masuala ya mifugo na uvuvi ili

kuhakikisha msamaha husika unatumika kama ilivyokusudiwa na si vinginevyo. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 3,744.47**;

(xii) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye malighafi za kutengeneza mbolea zinazotambulika kwa *HS Code* 2528.00.00, 2710.99.00 na 3505.20.00 na mashine za kutengeneza mbolea zinazotambulika kwa Sura (Chapter) 84 na 85 ya Kitabu cha Ushuru wa pamoja wa Forodha wa Afrika Mashariki. Hatua hii inalenga kutoa unafuu kwa wazalishaji wa mbolea na kuvutia uwekezaji nchini. Msamaha utatolewa baada ya kupata uthibitisho wa Waziri mwenye dhamana ya masuala ya viwanda ili kuhakikisha msamaha husika unatumika kwa manufaa ya wazalishaji wa mbolea na si vinginevyo. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 139**;

(xiii) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye vanilla ya kijani isiyochakatwa inayotambulika kwa *HS Code* 0905.10.00

ili kuleta usawa na mazao mengine yasiyochakatwa ambayo husamehewa Kodi ya Ongezeko la Thamani. Hatua hii inalenga vanilla isiyochakatwa kutoka nje ya nchi kuingizwa na kuchakatwa hapa nchini na hivyo kuongeza ajira na fedha za kigeni. Vanila inayolimwa hapa nchini haitoshelezi mahitaji ya kiwanda cha kuchakata zao hili. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 38**;

(xiv) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye kamba za katani zinazozalishwa nchini. Lengo la hatua hii ni kukuza zao la katani na kuongeza ajira;

(xv) Kutoa msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye mtindi (yoghurt) na maziwa yanayozalishwa kwa joto la juu na kudumu kwa muda mrefu (UHT Milk). Hatua hii inalenga kuwawezesha wazalishaji wa ndani kushindana kikanda na kimataifa, kuongeza ajira na kuboresha maisha ya watu. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 480**;

(xvi) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye vifungashio vya maziwa (dairy packaging materials) vinavyotambulika kwa *HS Code 3923.30.00, 4819.10.00, 4819.20.00 na 4819.20.90*. Hatua hii inalenga kutoa unafuu kwenye sekta ya maziwa nchini na kuwawezesha wazalishaji wa ndani kushindana kwenye masoko ya kikanda na kimataifa. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 1,197**;

(xvii) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye hereni za mifugo za kieletroniki (ear tag) zinazotambulika kwa *HS Code 3926.90.90*, meza za kuwekea hereni za mifugo (Automatic Turning Table/ Ear tag supporting table) zinazotambulika kwa *HS Code 8207.30.00*, *Ear tag Applicators* zinazotambulika kwa *HS Code 8456.90.00* na *Lessor beam Machines* zinazotambulika kwa *HS Code 9402.90.90*. Lengo la hatua hii ni kuleta ufanisi katika utambuzi, usajili na ufuatiliaji wa mifugo nchini. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 794**;

(xviii) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye vifaa vya machinjio (stunning box) vinavyotambulika kwa *HS Code* 8438.50.00 na *Skinning & dehiding pulling machines* zinazotambulika kwa *HS Code* 8453.10.00. Hatua hii inalenga kuhamasisha ukuaji wa sekta ya mifugo, kuongeza ubora wa nyama na ngozi na kuhakikisha kuwa viwanda vya ndani vinapata malighafi za kutosha. Msamaha utatolewa baada ya kupata uthibitisho ya Waziri mwenye dhamana ya masuala ya mifugo na uvuvi ili kuhakikisha msamaha husika unatumika kama ilivyokusudiwa na si vinginevyo. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 331.95**;

(xix) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye mbegu za malisho zinazotambulika kwa *HS Code* 1209.25.00 (pasture grass seeds); *HS Code* 1209.21.00 (pasture legume seeds), *HS Code* 1209.29.00 (Pasture multiple tree seeds and pasture cuttings and rhizomes and stolons). Hatua hii inalenga kuhakikisha upatikanaji wa

mbegu za malisho za kutosha na kukuza sekta ya mifugo;

(xx) Kufanya marekebisho kwenye Kipengele cha 18 cha Sehemu ya Kwanza ya Jedwali la Msamaha ili kuhusisha vifaa na mashine zinazotumiwa na vyombo vya ulinzi na usalama (military and armed forces). Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama za ununuzi wa mashine na vifaa husika na kuimarisha mfumo wa ulinzi na usalama nchini. Msamaha utatolewa baada ya kupata uthibitisho wa Waziri mwenye dhamana ya masuala ya ulinzi na usalama ili kuhakikisha msamaha husika unatumika kwa manufaa ya vyombo vya ulinzi na usalama na si vinginevyo;

(xxi) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye vifaa na mitambo ya hali ya hewa vinavyoingizwa na Mamlaka ya Hali ya Hewa Nchini (TMA). Hatua hii inalenga kuimarisha mfumo ya utendaji kazi kwa kutumia vifaa vya kisasa kutabiri hali ya hewa kwa ajili ya mipango sahihi na usalama wa Taifa;

(xxii) Kusamehe kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye nyavu za kuvulia (fishing net) zinazotambulika kwa *HS Code* 3926.09.10; ndoano (fishing hooks) zinazotambulika kwa *HS Code* 9507.20.00; na kamba za kufungia ndoano (fishing lines) zinazotambulika kwa *HS Code* 9507.90.00 na 9507.30.00. Lengo la hatua hii ni kukuza wavuvi wadogo na kuchochea ukuaji wa Sekta ya Uvuvi;

(xxiii) Kufanya marekebisho ya Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani, SURA 148 ili kuiwezesha Serikali kukusanya Kodi ya Ongezeko la Thamani katika biashara mtandao (digital services) bila kuathiri uwajibikaji chini ya Sheria ya Kodi ya Mapato, SURA 332. Aidha marekebisho haya yanalenga kurahisisha utaratibu wa usajili wa walipakodi wanaotoa huduma za kidijitali bila ya kuwa na makazi hapa nchini (simplified registration). Hatua hii inalenga kwenda sambamba na mwamko wa shughuli za kibiashara duniani zinazofanyika kwa njia ya mtandao. Hatua hii inatarajiwa **kuiongezea** Serikali mapato ya **shilingi milioni 34,240**;

(xxiv) Kufuta msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye simu janja za Mkononi (Smartphones) *HS code* 8517.12.00, vishikwambi (Tablets) *HS Code* 8471.30.00 au 8517.12.00 na Modemu *HS Code* 8517.62.00 au 8517.69.00 kwa kuwa msamaha husika haujawezesha kupatikana kwa bidhaa hizo muhimu kwa bei nafuu kwa walengwa na badala yake unawanufaisha wafanyabiashara. Hatua hii inalenga **kuiongezea** Serikali mapato kiasi cha **Shilingi milioni 33,705;** na

(xxv) Kufuta msamaha wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma za kukodi ndege (air charter services) kwani huduma hizi hutolewa kibiashara kama huduma za kukodi vyombo vingine vya usafiri ambazo kisheria hulipiwa Kodi ya Ongezeko la Thamani. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 36,545.**

Hatua zote za Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 87,523.**

(b) Sheria ya Kodi ya Mapato, SURA 332

103. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Mapato, Sura 332 kama ifuatavyo:

- (i) Kufanya marekebisho kwenye Jedwali la Kwanza la Sheria ya Kodi ya Mapato ili kuweka kiwango cha asilimia 3.5 kwa walipakodi wenye mauzo yanayozidi shilingi milioni 11,000,000 lakini yasiyozidi shilingi milioni 100,000,000/= kwa mwaka (Presumptive Regime) kwa lengo la kuweka uwazi na kurahisisha makadirio na ulipaji wa kodi. Hatua hii itaongeza ulipaji kodi wa hiari na hivyo kuongeza mapato ya Serikali ambayo yanatarajiwa **kuongezeka** kwa **shilingi milioni 60,413.37**. Sambamba na pendekezo hili, inapendekezwa kufanya maboresho kwenye mifumo ya Mamlaka ya Mapato Tanzania ili kuwezesha malipo kufanyika kwa njia ya simu;
- (ii) Kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Mapato ili kubainisha kuwa mikopo mbadala iliyoidhinishwa na Benki Kuu ya Tanzania inayotolewa na benki kwa wateja wake ambayo inahusisha ununuzi na uuzaji

wa mali anazozihitaji mteja kwa faida inayowekwa juu ya gharama ya mali ni sawa na mikopo mingine ya kawaida. Hatua hii haimwondolei muuzaji wajibu wa kulipa kodi ya ongezeko la mtaji kwa mujibu wa Sheria katika muamala wa mauzo ya mali kwa mteja wa benki aliyenunua mali hiyo kupitia utaratibu wa mkopo mbadala. Lengo la hatua hii ni kuhakikisha kuwa Watanzania wote wanaweza kupata mikopo katika taasisi za fedha ikijumuisha wale ambao hawakubaliani na utaratibu wa riba;

(iii) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 10 cha Sheria ya Kodi ya Mapato ili kumpa Waziri mwenye dhamana ya masuala ya Fedha mamlaka ya kusamehe kodi ya mapato kwa wawekezaji mahiri maalumu baada ya kuidhinishwa na NISC kwa mujibu wa kifungu cha 20(8) cha Sheria ya Uwekezaji Sura ya 38, pamoja na kupata ridhaa ya Baraza la Mawaziri. Lengo la hatua hii ni kufanikisha maendeleo ya sekta ya uwekezaji nchini na kuondoa mgongano wa kisheria kuhusu utoaji wa vivutio vya ziada vya kikodi kati ya Sheria ya Uwekezaji na Sheria ya Kodi ya Mapato;

- (iv) Kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Kodi ya Mapato ili kuondoa msamaha wa kukata Kodi ya Zuo kwenye malipo ya upangishaji nyumba, vyumba na majengo ya biashara. Lengo la hatua hii ni kuwezesha wapangaji kukusanya kodi ya zuo kwenye pango na kuiwasilisha Serikalini. Aidha, Kamishna Mkuu wa Mamlaka ya Mapato ataingia makubaliano ya uwakala na OR - TAMISEMI juu ya usimamizi na ukusanyaji wa kodi hii;
- (v) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Mtaji kwenye uhamishaji wa haki na taarifa za madini kwenda kwenye Kampuni za Ubia zinazoundwa baina ya Serikali na wawekezaji na uhamishaji wa hisa (Free Carried Interest) kutoka Kampuni ya Ubia kwenda kwa Serikali. Hatua hii inalenga kusaidia Serikali kutekeleza majukumu yake ya kimkataba na kuhakikisha kuwa uhamishaji na ubadilishaji wa haki na taarifa za madini unafanyika kwa wakati;
- (vi) Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Mtaji kwenye hisa ambazo Serikali imepata kupitia Msajili wa Hazina. Lengo la hatua hii

ni kutatua changamoto zilizopo na kuhakikisha kuwa zoezi la ubadilishaji umiliki wa hisa hizo linafanyika kwa wakati;

(vii) Kusamehe kodi ya zuiyo kwenye Kuponi za Hati Fungani za Makampuni na Manispaa (Coupon for corporate and municipal bond). Pendekezo hili linalenga kuongeza vyanzo mbadala vya kugharamia miradi ya maendeleo (alternative financing);

(viii) Kupunguza kiwango cha kodi ya zuiyo kwenye tasnia ya filamu kwa malipo yanayofanyika kwenda kwa watoa huduma wa nje ya nchi kutoka asilimia 15 hadi asilimia 10. Lengo la hatua hii ni kukuza tasnia ya filamu na kuchochea uhamishaji wa ujuzi kwenye tasnia hiyo kwa lengo la kuongeza ajira na kuboresha maisha;

(ix) Kutoza Kodi ya Mapato ya asilimia 2 kwenye malipo yanayofanywa kwa watoa huduma za kidijitali wa kigeni. Lengo la hatua hii ni kuongeza wigo wa kodi na kuzingatia kanuni za usawa za kodi. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 4,889.35;**

- (x) Kutoza Kodi ya Zuio kwa kiwango cha asilimia 2 kwenye malipo ya wachimbaji wadogo wa madini (Small Scale Miners). Hatua hii inalenga kuweka utaratibu maalum wa utozaji kodi kwa wachimbaji hao na kutatua changamoto zilizopo kwenye ukusanyaji kodi katika sekta hiyo. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 37,290.40;**
- (xi) Kutoza kiwango cha mfuto (flat rate) cha shilingi 3,500,000 ikiwa ni kodi ya mapato inayopaswa kulipwa kwa kila magari ya mizigo na mabasi ya abiria kwa mwaka. Lengo la hatua hii ni kuongeza uwazi katika makadirio ya kodi baina ya Mamlaka ya Mapato Tanzania na walipakodi, kuweka mfumo wa kodi unaotabirika na kuongeza mapato ya Serikali. Hatua hii inatarajiwa **kuiongezea** Serikali mapato yanayokadiriwa kuwa **shilingi milioni 141,052;**
- (xii) Kuanzisha utaratibu wa kutoza kodi ya awali ya mapato (advance income tax) ya shilingi 20 kwa lita kwa wafanyabiashara rejareja wa mafuta ya petroli nchini itakayokusanywa na waingizaji wa mafuta

hayo kwa jumla na kulipwa Serikalini. Lengo la hatua hii ni kurahisisha ulipaji kodi ya mapato kwenye vituo vya mafuta na kupunguza gharama za matumizi hususan karatasi za kutolea risiti za kielektroniki; Hatua hii inatarajiwa **kuiongezea** Serikali mapato yanayokadiriwa kuwa **shilingi milioni 59,820**.

Hatua hizi za Kodi ya Mapato kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 102,593**.

(c) Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, SURA 147

104. **Mheshimiwa Spika**, Kwa mujibu wa Sheria ya Ushuru wa Bidhaa kifungu cha 124(2), marekebisho ya viwango maalum vya ushuru wa *bidhaa (specific duty rates)* kwa bidhaa zote zisizo za petroli yanaweza kufanyika kila mwaka ili kuviwianisha na mfumuko wa bei na viashiria vingine vya uchumi jumla. Hata hivyo, kutokana na biashara za bidhaa hizi kuzorota kutokana na athari za kiuchumi zilizosababishwa na kupanda bei kwa bidhaa za mafuta, **napendekeza kutokufanya mabadiliko ya viwango maalum**

vya Ushuru wa Bidhaa kwa bidhaa zote zisizo za petroli. Aidha, hatua hii inazingatia kiwango kikubwa cha mfumuko wa bei nchini na azma ya Serikali ya kujenga uchumi wa viwanda, na hivyo kuhamasisha uwekezaji kwenye sekta ya viwanda, kuvilinda na hatimaye kukuza ajira na mchango wa sekta hiyo kwenye pato la Taifa.

105. **Mheshimiwa Spika,** napendekeza pia kufanya **marekebisho ya Ushuru wa bidhaa** kwenye bidhaa zifuatazo:

- (i) Kupunguza ada ya leseni kwa wazalishaji na waingizaji wa bidhaa zinazotozwa Ushuru wa Bidhaa kutoka shilingi 500,000/= hadi shilingi 300,000/=. Hatua hii inalenga kuwapa unafuu wazalishaji na waingizaji wa bidhaa hizo pamoja na kusaidia kurejesha ukuaji wa Sekta baada ya athari za UVIKO-19 na athari zinazotokana na msukosuko wa kiuchumi duniani. Hatua hii inatarajiwa **kupunguza** mapato ya Serikali kwa **shilingi milioni 77.4.** Utaratibu wa ukusanyaji wa kodi kwenye vitenge unafanywa na Kamishna wa Mamlaka ya Mapato Tanzania chini ya Sheria ya Pamoja ya Ushuru wa

Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ya mwaka 2004;

(ii) Kusamehe Ushuru wa Bidhaa kwenye vifungashio vya maua, matunda, na mbogamboga vinavyotambulika kwa *HS Codes* 3923.29.00 (puneet, plastic cryovac bags, modified atmosphere packaging - MAP bags, plastic sleeves, perforated bags, poly packaging bags), *HS Code* 3921.12.90 (cling firm), *HS Code* 3902.90.00 (plastic liners). Lengo la hatua hii ni kuwapunguzia gharama wazalishaji wa matunda, mbogamboga na maua, na kuongeza usafirishaji wa bidhaa hizo nje ya nchi na hivyo kuongeza fedha za kigeni. Hatua hii inatarajia **kupunguza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 653.12**;

(iii) Kutoza ushuru wa bidhaa wa shilingi 700 kwa kilo ya bidhaa za sukari (sugar confectionery) zinazoingizwa kutoka nje ya nchi na shilingi 500 kwa kilo ya bidhaa za sukari zinazozalishwa hapa nchini zinazotambuliwa kwa *HS Code* 1806.31.00, 1806.32.00, 1806.90.00, (chokoleti), 1905.31 (biskuti) na 1704 (chingamu).

Viwango tofauti vinapendekezwa ili kulinda viwanda vya ndani. Hatua hii inatarajia **kuongeza** mapato ya Serikali kwa **shilingi milioni 34,453.87**; na

(iv) Kutoza Ushuru wa Bidhaa kwenye betri za maji (Lead-acid battery) kwa kiwango cha asilimia 5 zinazotambuliwa kwa *HS Code* 8507.10.00, na 8507.20.00. Hatua hii inalenga kupunguza madhara ya mazingira yanayosababishwa na matumizi ya bidhaa hizo. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa shilingi **milioni 1,864.85**;

Hatua hizi za Ushuru wa Bidhaa kwenye bidhaa zisizo za petroli kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha **shilingi milioni 50,292**.

(d) Sheria ya Usimamizi wa Kodi, SURA 438

106. **Mheshimiwa Spika**, Napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Usimamizi wa Kodi, SURA 438 ili kumrejeshea Waziri mwenye dhamana ya masuala ya Fedha na Mipango mamlaka ya kusamehe riba na adhabu baada ya

kushauriwa na Kamishna Mkuu wa Mamlaka ya Mapato Tanzania. Lengo la hatua hii ni kuondoa changamoto zilizopo katika kutoa misamaha hii na kurahisisha upunguzaji au uondoaji wa riba na adhabu ya madeni. Aidha, Waziri mwenye dhamana ya Fedha na Mipango atatoa utaratibu wa utoaji wa misamaha hii kwa njia ya kanuni au kwa namna atakavyoona inafaa.

**(e) Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa,
SURA 290**

107. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa kama ifuatavyo:

- (i) Napendekeza Kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa, SURA 290 ili kugawanya asilimia 10 ya mapato ya ndani ya Halmashauri katika utaratibu ufuatao: asilimia 5 ipelekwe kwenye miundombinu na masoko ya machinga, asilimia 2 kwa ajili ya mikopo kwa vijana, asilimia 2 kwa ajili ya wanawake na asilimia 1 kwa ajili ya watu wenye ulemavu. Lengo la hatua hii ni kuendeleza juhudi za Serikali ya Awamu ya Sita zinazolenga kuwawekea miundombinu wajasiriamali wadogo ili

kuhakikisha wanapata maeneo ya kufanyia biashara kutokana na mikopo wanayopata;

(ii) Aidha, Halmashauri zihakikishe kuwa zinafanya tathmini ya vyanzo vya mapato kabla ya kuingia mikataba ya uwakala wa mapato kutoka kwenye vyanzo husika na kuhakikisha kwamba kiasi kinachokusanywa kinaendana na uwezo wa chanzo hicho. Sambamba na hilo naelekeza kuwa fedha zote zinazokusanywa kwa njia ya *Point of Sale* (POS) zinazojulikana kama mapato ghafi zihamishiwe benki katika kipindi kisichozidi siku saba kutokea kukusanywa kwa mapato hayo na Halmashauri zihakikishe kuwa fedha zinazokusanywa kwenye Halmashauri za Serikali za Mitaa zinahasibiwa kikamilifu;

(iii) Kusamehe Ushuru wa Mazao kwenye mbegu (seeds). Hatua hii inalenga kuwapa unafuu wakulima na kuongeza tija kwenye uzalishaji mazao mbalimbali;

(iv) Kupunguza Ushuru wa Mazao ya misitu (forest produce cess) kutoka asilimia 5 hadi asilimia 3. Lengo la hatua hii ni kupunguza

gharama kwa wafanyabiashara wa mazao ya misitu na kukuza sekta ya misitu;

(v) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 16(7) cha Sheria ya Fedha za Mamlaka za Serikali za Mitaa Sura 290 ili kubainisha kwamba Makampuni/Taasisi/Biashara/Watu binafsi wanaotakiwa kulipa Ushuru wa Huduma (service levy) kwenye Halmashauri moja wanatakiwa kulipa Ushuru wa Mazao (produce cess) kwenye Halmashauri nyingine ambako wananunua mazao ya kilimo au mazao mengine. Lengo la mapendekezo hayo ni kuhakikisha kwamba kila Halmashauri inanufaika na shughuli za kiuchumi zinazotekelezwa kwenye eneo lake la utawala ili kuwezesha utoaji wa huduma bora kwa jamii; na

(vi) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 16 ili kumpa Waziri mwenye dhamana ya Serikali za Mitaa mamlaka ya kuandaa Kanuni za ugawaji mapato yatokanayo na Ushuru wa Huduma kwenye Makampuni/Taasisi/Biashara/Watu binafsi wanaotekeleza shughuli zao kwenye Halmashauri zaidi ya moja. Kifungu hiki

kitamwezesha Waziri mwenye dhamana na Serikali za Mitaa kutoa Mwongozo wa ugawaji wa mapato hayo kwa Halmashauri husika kulingana na hali halisi.

(f) Sheria ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi, Sura 263

108. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi kwa kupunguza kiwango cha mchango kwa sekta binafsi kutoka asilimia 0.6 inayotozwa sasa hadi asilimia 0.5 ya mapato ghafi ya wafanyakazi. Lengo la hatua hii ni kuleta usawa katika uchangiaji kati ya wafanyakazi wa sekta binafsi na wa umma.

(g) Sheria ya Madini, SURA 123

109. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Madini, Sura 123 kama ifuatavyo:

- (i) Kupunguza kiwango cha mrabaha kutoka kwenye makaa ya mawe yanayotumika kama malighafi ya kuzalisha nishati viwandani kutoka asilimia 3 hadi asilimia 1. Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama za

uzalishaji viwandani, kuchochea uwekezaji zaidi na kukuza ajira;

- (ii) Kupunguza kiwango cha kutoza mrabaha (royalty) kutoka asilimia 6 hadi asilimia 4 kwa dhahabu inayouzwa kwenye vituo vya kusafishia madini (refinery centres). Lengo la hatua hii ni kuhakikisha kuwa vituo vilivyoanzishwa nchini vinapata malighafi ya kutosha kwa ajili ya kusafisha na hatimaye kuongeza ajira na mapato ya Serikali;

(h) Sheria ya Korosho, Namba 18

110. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Korosho ili mapato yatokanayo na tozo ya kusafirisha korosho ghafi nje ya nchi yagawanywe kama ifuatavyo: asilimia 50 ipelekwe Wizara ya Kilimo kwa ajili ya ruzuku ya pembejeo na Mfuko wa Kilimo (ADF); na asilimia 50 ipelekwe mfuko mkuu wa Serikali. Lengo la hatua hii ni kuchochea maendeleo ya Sekta ya kilimo na kusaidia upatikanaji wa rasilimali fedha kwa ajili ya ruzuku na tafiti.

**(i) Sheria ya Usafirishaji Bidhaa Nje ya Nchi,
SURA 196**

111. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Usafirishaji Bidhaa Nje kwa kuanza kutoza tozo ya asilimia 30 au dola za kimarekani 150 kwenye shaba chakavu (copper waste) zinazotambulika kwa HS Code 7204 na vyuma chakavu (scrap metals) zinazotambulika kwa HS Code 7404. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani na kuhakikisha upatikanaji wa malighafi kwenye viwanda husika. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa **shilingi milioni 2,446**.

**(j) Sheria ya Mifumo ya Malipo ya Taifa,
SURA 437**

112. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Mifumo ya Malipo ya Taifa kwa kupunguza tozo ya muamala kutoka kiwango kisichozidi shilingi 7,000 hadi kiwango kisichozidi shilingi 4,000 katika kila muamala wa kutuma au kutoa pesa. Punguzo hili ni sawa na asilimia 43 ya kiwango cha sasa. Sambamba na hilo, napendekeza kuongeza wigo wa tozo hiyo ili kuhusisha miamala yote ya kielektroniki. Lengo la

hatua hii ni kupunguza makali ya maisha kwa mtanzania hasa katika kipindi hiki cha changamoto kubwa ya kiuchumi na kuweka usawa katika utozaji wa tozo hiyo.

(k) Sheria ya Bima, SURA 394

113. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Bima kwa kuongeza wigo wa bima ya lazima (mandatory insurance) kwa kujumuisha masoko ya umma, majengo ya biashara, bidhaa zote zinazoagizwa kutoka nje, vyombo vya baharini na vivuko. Hatua hii inalenga kuimarisha ushirikishwaji wa kifedha (financial inclusion) na kuongeza matumizi ya bima.

(l) Sheria ya Magari ya Kigeni, SURA 84

114. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Magari ya Kigeni, SURA 84 ili kupunguza tozo ya magari yanayozidi ekseli 3 kutoka dola za kimarekani 16/100 km hadi dola za kimarekani 10/100 km. Lengo la hatua hii ni kuwianisha utozaji wa viwango vya tozo hizo katika ukanda wa EAC, SADC na COMESA.

**(m) Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania,
SURA 197**

115. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Benki Kuu ya Tanzania kwa kuweka kiwango cha ukomo wa Serikali kukopa kuwa kiasi kisichozidi asilimia 18 ya mapato ya ndani yaliyoidhinishwa katika mwaka husika badala ya kiwango cha sasa cha moja ya nane ya mapato ya ndani yaliyokusanywa katika mwaka uliotangulia. Lengo la hatua hii ni kuwianisha kiwango husika na nchi nyingine za Jumuiya ya Afrika Mashariki pamoja na kuiwezesha Serikali kutekeleza Bajeti yake.

**(n) Sheria ya Forodha ya Jumuiya ya Afrika
Mashariki ya mwaka 2004**

116. **Mheshimiwa Spika**, kikao cha Mawaziri wa Fedha wa Jumuiya ya Afrika Mashariki kilichofanyika tarehe 13 Mei, 2022 Mombasa Kenya, kilipendekeza kufanya marekebisho ya Viwango vya Pamoja vya Ushuru wa Forodha (EAC-Common External Tariff) kwa mwaka wa Fedha 2022/23. Mapendekezo hayo yanalenga kuongeza kasi ya kufufua uchumi na kuimarisha Sekta za uzalishaji kwa ajili ya kuboresha maisha.

117. **Mheshimiwa Spika**, mapendekezo ya Mawaziri wa Fedha ya kufanya marekebisho kwenye Viwango vya Pamoja vya Ushuru wa Forodha yanahusisha hatua mpya na zinazoendelea ambazo zimekuwa zikitekelezwa katika Mwaka wa Fedha 2021/22. Hatua hizo ni kama zifuatazo:

(i) Mapendekezo ya hatua mpya za Viwango vya Ushuru wa Forodha ni kama ifuatavyo: -

(a) Kuongeza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 35 au dola za Marekani 1.5 kwa kila mita moja ya mraba (square meter) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa za marumaru zinazotambulika kwa HS Codes 6907.21.00; 6907.22.00; na 6907.23.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani vinavyozalisha marumaru, pamoja na kudhibiti udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo kutoka nje;

(b) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 10 au dola za Marekani 125 kwa kila tani moja (*Metric ton*) kutegemea

kiwango kitakachokuwa kikubwa kwenye mabati yanayotambulika kwa HS Codes 7212.20.00; na 7226.99.00 kwa mwaka mmoja badala ya ushuru wa asilimia 10 pekee. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani kutokana na udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo zinapoingizwa kutoka nje (*under-invoicing and under valuation*), na kulinda ajira pamoja na mapato ya Serikali;

- (c) Kurejesha utozaji wa Ushuru wa Forodha wa kiwango cha asilimia 0 kutoka kiwango kilichokuwa kinatumika cha asilimia 25 kwenye mafuta ghafi ya kula (Crude Palm Oil) yanayotambulika kwa HS code 1511.10.00. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wachakataji wa mafuta ghafi hapa nchini ili wananchi waweze kupata mafuta ya kula kwa bei nafuu;
- (d) Kutoza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 10 kwa mwaka mmoja kutoka kiwango cha awali cha asilimia 0 kwenye mafuta ghafi ya soya,

karanga, nazi na haradali zinazotambulika kwa HS codes 1507.10.00; 1508.10.00; 1513.11.00; 1514.91.00; na 1515.11.00. Lengo la hatua hii ni kuoanisha viwango vya mafuta haya ghafi vifanane na viwango vya mafuta ghafi ya alizeti, pamba na mafuta ghafi mengineyo ambayo viwango vyake ni asilimia 10. Aidha, hatua hii pia inalenga kulinda na kuhamasisha uzalishaji wa mbegu za mafuta ya kula nchini, kuongeza ajira pamoja na kulinda fedha za kigeni zinazotumika kuagiza mafuta hayo nje ya nchi;

- (e) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 25 au dola za Marekani 500 kwa kila tani moja ya ujazo (*Metric ton*) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye mafuta ya kula yaliyochakatwa kwa kiwango cha kati na cha mwisho (semi-refined and refined) yanayotambulika kwa HS codes 1507.90.00; 1508.90.00; 1509; 1510.10.00; 1510.90.00; 1511.90.10;

1511.90.30; 1511.90.90; 1512.19.00;
1512.29.00; 1513.19.00; 1513.29.00;
1514.19.00; 1514.99.00; 1515.19.00;
1515.29.00; 1515.50.00; na
1515.90.00. Lengo la hatua hii ni
kulinda viwanda na kuhamasisha
uchakataji wa mbegu na mafuta ghafi
yaliyoingizwa nchini ili kuongeza
thamani ya bidhaa (value addition) na
kukuza ajira;

(f) Kuongeza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye taulo za watoto (*Baby Diapers*) zinazotambulika kwa HS code 9619.00.90. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha bidhaa hii nchini, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

(g) Kuongeza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 10 hadi asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwenye nyuzi za pamba (cotton yarn) zinazotambulika kwa *Headings* 52.05, 52.06 na 52.07 isipokuwa nyuzi za pamba zinazotambulika kwa HS Code

5205.23.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha bidhaa hiyo na kuongeza thamani ya zao la pamba (value addition) nchini;

(h) Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimekubaliana kuongeza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 35 kwenye milango na madirisha ya *alluminium* na chuma yanayoagizwa kutoka nje yanayotambulika kwa HS Codes 7610.10.00 na 7308.30.00. Lengo la hatua hii ni kulinda wajasiriamali wa ndani wanaotengeneza bidhaa hizo, kuongeza ajira pamoja na mapato ya Serikali;

(i) Kutoa unafuu wa Ushuru wa Forodha kwa utaratibu wa *Duty Remission* kutoka asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza viongeza ladha kwenye vyakula na vinywaji (*food flavors*) zinazotambulika kwa HS Code 1901.90.10; 3302.10.00; na 3505.10.00. Lengo la hatua hii ni kutoa

unafuu kwa watengenezaji wa bidhaa hizo nchini;

- (j) Kutoa unafuu wa Ushuru wa Forodha kwa utaratibu wa *Duty Remission* kutoka asilimia 25 au asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye karatasi zinazotambulika kwa HS Codes 4804.19.90; 4804.39.00; 4804.42.00; 4804.51.00; 4804.52.00; 4805.11.00; 4805.19.00; 4805.24.00; 4805.25.00; 4805.93.00; 4810.13.00; 4810.19.00; 4810.31.00; na 4810.32.00 zinazotumika kama malighafi ya kutengeneza vifungashio aina ya maboksi (corrugated boxes). Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wazalishaji wa vifungashio hivyo hapa nchini ili wananchi waweze kuvipata kwa urahisi na kwa bei nafuu;
- (k) Kutoa unafuu wa Ushuru wa Forodha kwa utaratibu wa *Duty Remission* kutoka asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza vioo vizito (toughened glass) zinazotambulika kwa HS Codes

7005.10.00; 7005.21.00; 7005.29.00; na 7005.30.00. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa watengenezaji wa vioo hivyo nchini;

- (l) Kutoa unafuu wa Ushuru wa Forodha kwa utaratibu wa *Duty Remission* kutoka asilimia 25 au asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza nyaya za umeme (*electrical cables*) zinazotambulika kwa HS Codes 7312.10.00; 7217.20.00; 7408.19.00; 7409.11.00; 7605.21.00; 2710.19.56; 3815.90.00; 5402.19.00; 5903.90.00; 7217.20.00; 7907.00.00; 7312.10.00; na 2712.10.00. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa watengenezaji wa nyaya hizo pamoja na kuvutia uwekezaji nchini;

- (m) Kutoa unafuu wa Ushuru wa Forodha kwa utaratibu wa *Duty Remission* kutoka asilimia 25 hadi asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza sabuni (toilet soap) zinazotambulika kwa HS Code

3401.20.10. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wazalishaji wa sabuni nchini, kuongeza ajira na mapato ya Serikali;

(n) Kutoza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 25 badala ya kiwango cha asilimia 100 au dola za Marekani 460 kwa kila tani moja ya ujazo kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwa mwaka mmoja kwenye sukari ya matumizi ya kawaida (*consumption sugar*) inayoagizwa kutoka nje ya nchi kwa vibali maalum kwa lengo la kuziba pengo (gap) la uzalishaji hapa nchini;

(o) Kutoa unafuu wa Ushuru wa Forodha kwa utaratibu wa *Duty Remission* kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwenye hema za chuma (Prefabricated building) zinazotambulika kwa HS Code 9406.20.90 zitakazoagizwa na wafugaji, kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwenye sekta ya mifugo, kuvutia uwekezaji, kuongeza

ajira, pamoja na mapato ya Serikali kutokana na uwekezaji;

(p) Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimekubaliana kuongeza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 35 kwenye nywele bandia zinazotambulika kwa *Heading* 6704. Hatua hii inalenga kulinda wazalishaji wa ndani wa bidhaa hizo, kuongeza ajira pamoja na kuongeza mapato ya Serikali;

(q) Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimekubaliana kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 10 kwenye mafuta mengineyo ya petroli yanayotambulika kwa HS Code 2710.19.10. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu na kulinda watumiaji wa bidhaa hii;

(r) Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimekubaliana kutoza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 35 kwenye sigara za

kielektroniki zinazotambulika kwa HS Code 8543.40.00. Lengo la hatua hii ni kulinda mnyororo wa thamani wa zao la tumbaku nchini, kulinda viwanda vya ndani, pamoja na kuongeza ajira;

- (s) Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki zimekubaliana kufanya marekebisho kwenye tafsiri (descriptions) ya HS Codes 7310.29.20 na 7612.90.10 ambapo awali zilikuwa zinatafsiri makasha ya kuhifadhia vinywaji pekee ambayo ushuru wa forodha ni asilimia 0 na sasa kujumuisha makasha ya kuhifadhia chakula ili yaweze kutozwa ushuru wa forodha kwa kiwango cha asilimia 0 badala ya asilimia 25. Lengo la marekebisho hayo ni kutoa unafuu kwenye vifungashio vya vyakula ili kulinda walaji.
- (ii) Mapendekezo ya kuendelea na utekelezaji wa Viwango vya Ushuru wa Forodha vya mwaka 2021/22 ni kama ifuatavyo; -
 - (a) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 au asilimia 10 hadi

asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi zinazotumika katika uzalishaji wa vifaa maalum vinavyotumika katika kupambana na ugonjwa wa homa kali ya mapafu (*UVIKO-19*) vikiwemo barakoa (*Masks*), kipukusi (*sanitizer*), mashine za kusaidia kupumua (*ventilators*), na mavazi maalum ya kujikinga yanayotumiwa na madaktari na wahudumu wa afya (*PPE*). Msamaha huu utatolewa kwa utaratibu wa “*duty remission*”. Hatua hii inalenga kutoa unafuu kwa wazalishaji wa vifaa hivyo hapa nchini ili kuongeza kasi katika kupambana na ugonjwa huo;

- (b) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye mashine za kielektroniki zinazotumika kukusanya mapato ya Serikali (*Cash registers, Electronic Fiscal Device (EFD) Machines and Point of Sale (POS) machines*) zinazotambulika kwa HS Code 8470.50.00 na 8470.90.00. Lengo la hatua hii ni kuhamasisha matumizi ya

vifaa hivi katika kuhasibu mapato ya Serikali;

- (c) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vinavyotumiwa na wazalishaji wa maziwa kwa joto la juu yanayodumu kwa muda mrefu (*UHT Milk*) vinavyotambulika kwa HS code 4819.50.00. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wazalishaji wa maziwa hapa nchini. Utaratibu wa *Duty Remission* utatumika kutoa unafuu huo;

- (d) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka kiwango cha asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye vifuniko vya chupa za mvinyo (corks and stoppers) vinavyotambulika kwa HS Code 4503.10.00 kwa kuzingatia kuwa havizalishwi hapa nchini. Hatua hii inalenga kuwapunguzia gharama wazalishaji wa mvinyo ili kuhamasisha na kuendeleza kilimo cha zao la zabibu nchini pamoja na

ajira. Utaratibu wa *Duty Remission* utatumika kutoa unafuu huo;

- (e) Kuongeza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 0 hadi asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye unga wa kakao unaoingizwa kutoka nje unaotambulika kwa HS Code 1805.00.00. Lengo ni kuchochea na kuhamasisha kilimo cha zao la kakao nchini pamoja na kuongeza mapato ya Serikali;
- (f) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya kuhifadhia kahawa vinavyotumiwa na viwanda vya kusaga kahawa nchini. Vifungashio vitakavyohusika ni vile vinavyotambulika kwa HS codes 7310.21.00; 6305.10.00; 3923.50.10; 3923.50.90 na 3920.30.90. Hatua hii inalenga kuongeza thamani kwenye zao la kahawa na kuvipa unafuu wa gharama viwanda vinavyosaga kahawa hapa nchini. Utaratibu wa “*Duty*

Remission” utatumika katika kuagiza vifungashio hivyo;

(g) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya kuhifadhia korosho. Vifungashio vitakavyohusika ni vile vinavyotambulika katika HS code 3923.21.00. Hatua hii inalenga kuongeza thamani kwenye zao la korosho na kuvipa unafuu wa gharama viwanda vinavyochakata korosho hapa nchini. Aidha utaratibu wa “*Duty Remission*” utatumika katika kuagiza vifungashio hivyo;

(h) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya kuhifadhia pamba (cotton lint). Vifungashio vitakavyohusika ni vile vinavyotambulika kama HS codes 3920.30.90; 6305.39.00 na 7217.90.00. Hatua hii inalenga kuvutia uwekezaji ili kuongeza thamani ya zao la pamba nchini;

- (i) Kupunguza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 0 kwa mwaka mmoja kutoka kiwango cha awali cha asilimia 25 kwenye malighafi za kutengeneza taulo za watoto (*Baby Diapers*) zinazotumbulika kwa HS code 3506.91.00 *Hot Melt Adhesive*; *PE film* HS Code 3920.10.90, *Empty bag for Baby Diapers* HS Code 6305.33.00, *Plastic cask* HS Code 3926.90.90; na kiwango cha awali cha asilimia 10 kwenye *Super Absorbent Polymer* HS Code 3906.90.00, *Wet strength paper* HS Code 4803.00.00, *Non-woven* HS Code 5603.11.00, *Polyethylene laminated Nonwovens* HS Code 5903.90.00, *Spandex* HS Code 5402.44.00 na *Dust free paper* HS Code 4803.00.00. Aidha, msamaha huu utatolewa kwa utaratibu wa “*Duty Remission*”. Hatua hii inalenga kutoa unafuu wa gharama za uzalishaji na kuongeza ajira;
- (j) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 au asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye

vifaa vinavyotumika katika kukata, kung'arisha na kuongeza thamani ya madini ya vito vinavyotambulika kwa HS Codes 6804.10.00; 7018.90.00; 7020.00.99; 3606.90.00; 6813.20.00; 8202.20.00; 8202.99.00; 8203.20.00; 8205.10.00; 8423.89.90; 8513.10.90; na 9002.19.00. Hatua hii inalenga kuchochea uongezaji wa thamani kwenye madini, kukuza ajira pamoja na kuongeza mapato ya Serikali. Utaratibu wa "*Duty Remission*" utatumika katika kuagiza vifaa hivyo;

- (k) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya mbegu vinavyotambulika kwa HS codes 3923.29.00; 6305.10.00; 4819.40.00; 7310.29.90; 6305.33.00; 6305.20.00; 6304.91.90 na 7607.19.90. Utaratibu utakaotumika kutoa unafuu huo ni wa "*Duty Remission*". Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wazalishaji wa mbegu hapa nchini;

- (l) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 10 au dola za Marekani 125 kwa kila tani moja ya ujazo (*Metric ton*) kwenye bidhaa za chuma kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya ushuru wa asilimia 10 kwa mwaka mmoja. Bidhaa hizo ni *Flat - rolled products of iron or non-alloy steel and other alloy steel*. Bidhaa hizi zinatambulika kwa HS Codes 7209.16.00; 7209.17.00; 7209.18.00; 7209.26.00; 7209.27.00; 7209.28.00; 7209.90.00; 7211.23.00; 7211.90.00; 7225.50.0 na 7226.92.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya hapa nchini, kukuza ajira pamoja na kudhibiti udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo kutoka nje;
- (m) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 25 au dola za Marekani 250 kwa kila tani moja ya ujazo (*metric ton*) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya ushuru wa asilimia 25 au dola za Marekani 200 kwa kila tani moja ya ujazo (*metric ton*) kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa za

mabati zinazotambulika kwa HS codes 7210.30.00; 7210.49.00; 7210.61.00; 7210.69.00; 7210.70.00 na 7210.90.00. Lengo la hatua hii ni kuwalinda wazalishaji wa bidhaa hizo hapa nchini kutokana na ushindani wa nje;

- (n) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 10 au dola za Marekani 250 kwa kila tani moja ya ujazo (*Metric ton*) kwa mwaka mmoja kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwenye bidhaa za mabati zinazotambulika katika HS Code 7212.60.00 badala ya ushuru wa asilimia 10 pekee. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani kutokana na udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo zinapoingizwa kutoka nje (*under-invoicing and under valuation*), pamoja na kulinda ajira na mapato ya Serikali;
- (o) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 25 au dola za Marekani 250 kwa kila tani moja ya ujazo (*Metric ton*)

kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa badala ya ushuru wa asilimia 25 au dola za Marekani 200 kwa kila tani moja ya ujazo (*Metric ton*) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa za mabati zinazotambulika kwa HS Code 7212.30.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vya ndani kutokana na udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo zinapoingizwa kutoka nje (*under-invoicing and under valuation*), pamoja na kulinda ajira na mapato ya Serikali;

- (p) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 25 au dola za Marekani 250 badala ya kiwango cha asilimia 25 au dola za Marekani 200 kwa kila tani moja ya ujazo (*metric ton*) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwenye bidhaa za chuma (*Reinforcement bars and hollow profile*) kwa mwaka mmoja. Hatua hii inahusu bidhaa zinazotambulika kwa HS Codes 7213.10.00; 7213.20.00; 7213.99.00;

7306.30.00; 7306.50.00; 7306.61.00; 7306.69.00; na 7306.90.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha nondo hapa nchini kutokana na udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo zinapoingizwa kutoka nje (*under-invoicing and under declaration*), pamoja na kulinda ajira na mapato ya Serikali;

- (q) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 25 au dola za Marekani 250 badala ya kiwango cha asilimia 10 kwenye bidhaa za chuma (*Flat-rolled products of other alloy steel, of a width of 600 mm or more*) zinazotambulika kwa HS Codes 7225.91.00; 7225.92.00; na 7225.99.00 kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha nondo hapa nchini kutokana na udanganyifu wa thamani halisi ya bidhaa hizo zinapoingizwa kutoka nje (*under-invoicing and under declaration*), pamoja na kulinda ajira na mapato ya Serikali,

- (r) Kuongeza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 0 hadi asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye bidhaa za fito za plastiki zijulikanazo kama *PVC Profiles* zinazotambulika kwa HS Codes 3916.10.00; 3916.20.00; na 3916.90.00 ambazo hutumika kutengenezea fremu za milango, madirisha n.k. Lengo la hatua hii ni kuongeza mapato ya Serikali;
- (s) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 25 badala ya asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye karatasi zinazozalishwa na viwanda vya hapa nchini ambazo zinatambulika kwa HS code 4804.29.00. Lengo la hatua hii ni kulinda viwanda vinavyozalisha karatasi hizo hapa nchini;
- (t) Kutoza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 10 badala ya asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye ngano inayotambulika kwa HS Codes 1001.99.10 na 1001.99.90 kwa utaratibu wa “*Duty Remission*” ambapo wanaonufaika na unafuu huu

ni wenye viwanda vya kusaga ngano. Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama kwa viwanda vinavyozalisha unga wa ngano ili kurahisisha upatikanaji wa bidhaa za ngano kwa bei nafuu;

- (u) Kutoza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 0 kutoka kiwango cha awali cha asilimia 25 kwa mwaka mmoja kwa utaratibu wa *Duty Remission* kwenye bidhaa ijulikanayo kama “*Printed Aluminium Barrier Laminates*” (ABL) HS Code 3920.10.90 ambayo hutumika kama malighafi ya kutengeneza vifungashio vya dawa ya meno kwenye viwanda vya ndani. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu wa gharama kwa viwanda vinavyozalisha dawa ya meno nchini;
- (v) Kutoza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 0 kutoka kiwango cha awali cha asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwa utaratibu wa “*Duty Remission*” kwenye malighafi ya kutengeneza sabuni ijulikanayo kama

RBD Palm Stearin HS Code 1511.90.40
kwa viwanda vinavyotengeneza sabuni
nchini. Lengo la hatua hii ni kutoa
unafuu kwa viwanda vya kuzalisha
sabuni nchini;

- (w) Kutoza Ushuru wa Forodha wa
asilimia 25 au dola za Marekani 1.35
kwa kila kilo moja ya viberiti (*safety
match boxes*) vinavyotambuliwa
kwenye HS code 3605.00.00
kutegemea kiwango kitakachokuwa
kikubwa badala ya asilimia 25 pekee
kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii
ni kulinda viwanda vinavyozalisha
viberiti nchini dhidi ya bidhaa zenye
ruzuku kutoka nje na hivyo kuwa na
ushindani sawa katika soko;

- (x) Kutoza Ushuru wa Forodha wa
asilimia 25 au dola za Marekani 350
kwa kila tani moja ya ujazo (*Metric ton*)
kutegemea kiwango kitakachokuwa
kikubwa kwa mwaka mmoja kwenye
bidhaa za chuma za misumari
zinazotambulika kwa HS code
7317.00.00 (*nails, tacks, drawing pins,*

corrugated nails, and staples other than those of heading 83.05) badala ya asilimia 25 pekee. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vinavyozalisha bidhaa hizo nchini.

- (y) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 60 badala ya asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye maji ya kunywa (*mineral water*) yanayotambulika kwa HS code 2201.10.00. Hatua hii inalenga kulinda viwanda vinavyozalisha maji ya kunywa nchini;
- (z) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 10 badala ya asilimia 0 kwenye *Gypsum Powder* inayotambulika kwa HS code 2520.20.00 kwa mwaka mmoja. Lengo la hatua hii ni kulinda wazalishaji wa *Gypsum Powder* nchini;
- (aa) Kutoza Ushuru wa Forodha wa asilimia 35 kwa mwaka mmoja kwenye mitumba inayoingia kutoka nje badala ya asilimia 35 au dola za

Marekani 0.40 kwa kilo moja kutegemea kiwango kipi kikubwa kwa lengo la kutoa unafuu kwa watumiaji nchini;

(bb) Kutoa unafuu wa Ushuru wa Forodha kwenye malighafi, vipuri na mashine vinavyotumika katika kutengeneza viatu vya ngozi na nguo. Lengo la hatua hii ni kuhamasisha ukuaji wa sekta ya nguo na viatu vya ngozi nchini;

(cc) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 10 kwa mwaka mmoja kwenye mabasi ya abiria yanayotambulika kwa HS Codes 8702.10.99 na 8702.20.99 yanayoingizwa nchini kwa ajili ya mradi wa mabasi yaendayo haraka. Hatua hii inalenga kupunguza gharama za uingizaji wa mabasi hayo ili kurahisisha huduma ya usafiri kwa wananchi;

(dd) Kuongeza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 10 hadi asilimia 25 kwa

mwaka mmoja kwenye matairi mapya ya pikipiki (new pneumatic tyres of rubber) yanayotambulika kwa HS Code 4011.40.00. Lengo la hatua hii ni kuhamasisha uzalishaji wa matairi hayo nchini kwa kuwa kuna malighafi za kutosha;

- (ee) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye nyaya (wire of other alloy steel) zinazotambulika kwa HS Codes 7229.20.00 na 7229.90.00. Lengo la hatua hii ni kupunguza gharama kwa wazalishaji wanaotumia bidhaa hiyo kama malighafi;
- (ff) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye *milk cans* zinazotambulika kwa HS Codes 7310.10.00 na 7310.29.90. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu wa vifungashio vya kuhifadhia maziwa ili kuwalinda walaji nchini;

- (gg) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye *LABSA* (Organic surface-active agents - Anionic) inayotambulika kwa HS Code 3402.11.00 kwa utaratibu wa *Duty Remission*. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wazalishaji wa sabuni za unga na maji nchini;
- (hh) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 au asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kuchakata ngozi zinazotambulika kwa HS Codes 3208.20.00 na 3210.00.10 kwa utaratibu wa *duty remission*. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wachakataji wa ngozi nchini;
- (ii) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 au asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza mbolea zinazotambulika kwa HS Codes 2710.99.00, 2528.00.00 na 3505.20.00 kwa utaratibu wa *Duty*

Remission. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wazalishaji wa mbolea nchini;

- (jj) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya tumbaku iliyochoakatwa vinavyotambulika kwa HS Code 5310.10.00 kwa utaratibu wa *Duty Remission.* Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wachakataji wa tumbaku nchini;
- (kk) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye vifungashio vya chai iliyochoakatwa vinavyotambulika kwa HS Codes 4819.20.90, 5407.44.00 na 3923.29.00 kwa utaratibu wa *Duty Remission.* Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa wachakataji wa chai (tea blenders) nchini;
- (ll) Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 hadi asilimia 10

kwa mwaka mmoja kwa waunganishaji wa pikipiki za matairi matatu bila kujumuisha fremu ili ziweze kutengenezwa na kuunganishwa hapa nchini (CKD for three-wheel motorcycles excluding chassis and its components) zinazotambulika kwa HS Code 8704.21.90 kwa utaratibu wa *Duty Remission*. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa waunganishaji wa pikipiki hizo nchini ili kurahisisha usafirishaji wa mizigo;

(mm)Kupunguza Ushuru wa Forodha kutoka asilimia 25 au asilimia 10 hadi asilimia 0 kwa mwaka mmoja kwenye malighafi za kutengeneza mabomba ya plastiki (glass reinforced plastic pipes) zinazotambulika kwa HS Codes 3920.61.10, 7019.39.00, 7019.31.00, 6006.90.00, 7019.12.00, 3920.10.10, 4016.93.00, na 3907.91.00 kwa utaratibu wa *duty remission*. Lengo la hatua hii ni kutoa unafuu kwa watengenezaji wa mabomba hayo nchini ili kupunguza gharama za

uzalishaji na kuwezesha ujenzi wa miundombinu ya maji; na

(nn) Kutoza Ushuru wa Forodha kwa kiwango cha asilimia 10 kutoka kiwango cha asilimia 100 au dola za Marekani 460 kwa kila tani moja ya ujazo (metric tone) kutegemea kiwango kitakachokuwa kikubwa kwa mwaka mmoja kwenye sukari ya matumizi ya viwandani (*sugar for industrial use*) inayoagizwa kutoka nje ya nchi. Lengo la hatua hii ni kuwezesha na kutoa unafuu kwenye viwanda vinavyotumia bidhaa hii kama malighafi.

(iii) Mawaziri wa Fedha wa Nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki walikubaliana kiwango cha juu cha ushuru wa forodha cha zaidi ya asilimia 25 kuwa ni asilimia 35. Hivyo, Muundo mpya wa ushuru wa forodha wa EAC utakuwa katika mpangilio wa viwango vinne (Four Tariff Bands) yaani asilimia 0, asilimia 10, asilimia 25 na asilimia 35 na utekelezaji wake utanza tarehe 1 Julai 2022. Bidhaa zitakazo tozwa ushuru wa

asilimia 35 ni pamoja na nyama, samaki, bidhaa za mbogamboga na matunda, mafuta ya kula, Chai, magunia ya kitani, kahawa, siagi ya karanga, soseji (*sausages*), nyanya zilizosindikwa (*tomato sauces*), saruji, chumvi, sabuni, rangi za majengo, vinywaji, vipodozi na urembo, bidhaa za samani, bidhaa za ngozi, bidhaa za chuma, marumaru, pamoja na bidhaa za sukari kama vile chingamu (*chewing gum*), biskuti, peremende, na chokoleti (*chocolates*).

Hatua hizi kwa ujumla wake zinatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 66,791**.

(o) Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Kufanya Biashara (Blueprint) kwa kurekebisha Ada na Tozo mbalimbali.

118. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufuta au kupunguza ada na tozo mbalimbali zinazotozwa na Wizara, Idara na Taasisi zinazojitegemea ili kuondoa kero na urasimu kwa wafanyabiashara na kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji hasa katika kipindi hiki cha changamoto kubwa

ya kiuchumi kufuatia kuenea kwa janga la UVIKO-19 na baadaye kuzuka kwa vita ya Urusi na Ukraine. Hatua hizi ni sehemu ya mwendelezo wa utekelezaji wa Mpango wa kuboresha Mfumo wa udhibiti wa Biashara (Blueprint for Regulatory Reforms to Improve the Business Environment). Marekebisho hayo yatajumuisha:

(i) Wizara ya Mifugo na Uvuvi

(a) Sekta ya Mifugo

Napendekeza kufanya marekebisho ya tozo mbalimbali kwenye sekta ya mifugo kama ilivyoanishwa katika **Kiambatisho Namba 5**; na

(b) Sekta ya Uvuvi

Napendekeza kufanya marekebisho ya tozo mbalimbali kwenye sekta ya uvuvi kama ilivyoainishwa kwenye **Kiambatisho Namba 6**.

(ii) Wizara ya Kilimo

(a) Kufuta tozo ya shilingi 200 (impoundment fee) inayotozwa kwa kila mita ya mraba ya eneo la uso wa maji yaliyohifadhiwa kwenye mabwawa ya umwagiliaji. Hatua hii inalenga

kupunguza gharama kwa wakulima wanaofanya kilimo cha umwagiliaji; na

- (b) Kuongeza ada ya kibali cha kusafirisha mbolea nje ya nchi kutoka dola za kimarekani 0.2 kwa tani hadi dola za kimarekani 0.5 kwa tani. Lengo la hatua hii ni kuchochea uzalishaji wa mbolea nchini na kuongeza ajira. Hatua hii pia inaendana na dhima ya Serikali ya kuchochea maendeleo ya viwanda hapa nchini.

(iii) Wizara ya Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari

Kuanzisha utaratibu wa kutoza ada ya shilingi 1,000 hadi 3,000 kwenye ada ya matumizi ya king'amuzi kulingana na kiwango cha matumizi.

(iv) Wizara ya Utamaduni, Sanaa na Michezo

Napendekeza kuanzisha tozo ya asilimia 1.5 kwenye vifaa vinavyotumika kuzalisha, kusambaza, kudurufu na kutunza kazi za Sanaa, uandishi na ubunifu mwingine kama vile muziki, filamu, vitabu, picha na aina nyingine za kazi za ubunifu. Vifaa hivi ni *Radio/ TV set enabling recording; Analogue audio recorders; Analogue video recorders;*

CD/DVD Copier; Digital Jukebox na MP 3 Player. Hatua hii inatarajiwa **kuongeza** mapato ya Serikali kwa kiasi cha shilingi **milioni 9,600.**

(v) Shirika la Viwango Tanzania

Kupunguza tozo ya kuthibitisha ubora wa shehena (Batch Certification Fee) za sukari zinazoingizwa nchini kutoka shilingi 6 kwa kilo hadi shilingi 2.5 kwa kilo. Lengo la hatua hii kupunguza gharama kwa waingizaji wa sukari nchini ili kutoa unafuu kwa wananchi.

(vi) Wakala wa Usalama na Afya Mahali pa Kazi (OSHA)

Kufuta tozo ya kipimio cha mzio (peak expiratory flow test fee) inayotozwa shilingi 10,000 na tozo ya kipimo cha kilele (allergy test fee) inayotozwa shilingi 25,000. Pendekezo hili linatarajia kuchochea mazingira wezeshi ya biashara nchini hususan katika maeneo ya viwandani.

(vii) Tume ya nguvu za mionzi Tanzania

(a) Kupunguza ada ya Utambuzi wa Mionzi kutoka asilimia 0.2 ya Malipwani kwenda asilimi 0.1 ya Malipwani kwenye mizigo yote

ya vyakula inayosafirishwa nje ya nchi ikiwa pamoja na mbolea, tumbaku na bidhaa za tumbaku na chakula cha msaada kinachoingizwa nchini. Lengo la hatua hii ni kupunguza tozo kero na gharama za biashara na hivyo kuchochea mauzo ya bidhaa nje ya nchi sambamba na kupunguza utoroshaji wa mazao hayo kwenda nchi jirani kwa ajili ya kuuzwa nje ya nchi ; na

- (b) Kufanya Maboresho ya ada na tozo mbalimbali zinazotozwa na Tume ya Nguvu za Mionzi kama zilivyoainishwa kwenye ***kiambatisho Namba 7*** ;

(viii) Jeshi la Zimamoto na Uokoaji

Napendekeza kufanya marekebisho ya Sheria ya Jeshi ya Zimamoto na Uokoaji Sura 427 kwa kupunguza ada na tozo mbalimbali kama zilivyoainishwa kwenye *kiambatisho Namba 8*. Lengo la hatua hii ni kupunguza tozo kero na gharama za biashara.

(ix) Bodi ya Michezo ya Kubahatisha

Napendekeza kufanya marekebisho kwenye Jedwali la viwango vya tozo na ada la Kanuni za Michezo ya Kubahatisha chini ya Sheria ya

Michezo ya Kubahatisha Sura Na. 41 kama ilivyoainishwa kwenye *kiambatisho Na 9*.

(x) Idara ya Uhamiaji

Mwaka wa fedha 2021/22 Serikali ilipitisha uamuzi wa kuondoa ada ya kibali cha kuingia nchini (VISA/PASS FEE) kwa wanafunzi wa elimu ya juu kutoka nchi ya Msumbiji kwa ajili ya Mpango wa kubadilishana wanafunzi wa Elimu ya Juu baina ya Tanzania na Msumbiji (TAMOSE). Pamoja na uamuzi huo, napendekeza kuondoa tozo ya vibali vya ukaazi kwa wanafunzi wa elimu ya juu kutoka nchi ya Msumbiji. Lengo la hatua hii ni kutekeleza matakwa ya makubaliano kati ya nchi hiyo na Tanzania kuondoleana tozo hizo ambapo Msumbiji imeshaanza kutekeleza makubaliano hayo.

119. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza pia kufanya maboresho ya Sheria mbalimbali ili kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji kwa kupunguza mwingiliano wa Sheria. Mapendekezo hayo ni kama ifuatavyo:

- (i) Kufuta kifungu cha 6(10) (b) (ii) na (iii) cha Sheria ya Mamlaka ya Mawasiliano Tanzania Na. 12 ili kuwa na viwango vya kitaifa

(National Standards) kwa kuzingatia kifungu cha 4(3) cha Sheria ya Viwango Na. 2. Lengo la hatua hii ni kufanya jukumu la viwango vya kitaifa kubaki kwa Shirika la Viwango Tanzania pekee. Iwapo Mamlaka ya Mawasiliano itakuwa na mahitaji ya viwango, itashirikiana na Shirika la Viwango Tanzania;

- (ii) Kufuta kifungu cha 7 (1) (b) (ii) na (iii) cha Sheria ya Udhhibiti wa Nishati na Maji, SURA 414 ili kubakisha jukumu la viwango vya kitaifa kubaki kwa Shirika la Viwango Tanzania pekee. Endapo kuna mahitaji ya viwango EWURA watawasiliana na Shirika la Viwango Tanzania;
- (iii) Kufuta Kifungu cha 5(1) (c) (i) na (ii) cha Sheria ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Usafiri wa Nchi Kavu Na. 3 ili kazi ya viwango ifanywe na Shirika la Viwango Tanzania. Mahitaji ya viwango ya LATRA yatawasilishwa Shirika la Viwango Tanzania;
- (iv) Kufuta Kifungu cha 5(2) (c) cha Sheria ya Pamba Na. 2 ya mwaka 2001 ili kubakiza jukumu la viwango kwa Shirika la Viwango

Tanzania. Mahitaji ya viwango vya Bodi ya Pamba Tanzania yatawasilishwa Shirika la Viwango Tanzania;

- (v) Kufuta Kifungu cha 12(1) (b) na (c) cha Sheria ya Wakala wa Meli Tanzania Na. 14 ya mwaka 2017 ili jukumu la viwango vya kitaifa libaki kwenye Sheria ya Viwango Na. 2 ya mwaka 2009. Mahitaji ya viwango ya TASAC yatawasilishwa Shirika la Viwango Tanzania;
- (vi) Kufuta Kifungu cha 5 (1) (l) cha Sheria ya Chakula, Dawa na Vipodozi Na. 1 ya mwaka 2003 ili jukumu la viwango vya kitaifa libaki kwenye Sheria ya Viwango Na. 2 ya mwaka 2009. Mahitaji ya viwango ya TMDA yatawasilishwa Shirika la Viwango Tanzania;
- (vii) Kufuta Kifungu cha 41 (1) cha Sheria ya Chakula, Dawa na Vipodozi Na. 1 ya mwaka 2003 ili kazi ya udhibiti wa machinjio ifanywe na Wizara ya Mifugo na Uvuvi pekee;
- (viii) Kufuta Kifungu cha 3(2) (g) cha Sheria ya Magonjwa na Wanyama Na. 17 ya mwaka 2003 ili chanjo zisajiliwe na TMDA pekee;

- (ix) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 10 cha Sheria ya Tasnia ya Maziwa ili Bodi ya Maziwa iweze kufanya ukaguzi kwa kushirikiana na Shirika la Viwango Tanzania;
- (x) Kufanya marekebisho kwenye maginal note ya Kifungu cha 46 cha Sheria ya Hakimiliki na Hakishirikishi ili kuondoa mgongano wa kimaslahi katika kutekeleza majukumu ya Chama Cha Hakimiliki Tanzania. Aidha, napendekeza kuondoa neno “*society*” na kuweka neno “*Copyright Office*” kwenye Kifungu cha 46, 47, 48 na jedwali lake;
- (xi) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 51 cha Sheria ya Hakimiliki na Hakishirikishi ili kuongeza sehemu mpya ya saba (PART VII) inayoweka hitaji la Collective Management Organisations kutoa taarifa ya hesabu zao zilizokaguliwa kwa Copyright Office kila mwaka na hivyo kuwa na uwajibikaji na kuimarisha usimamizi wa masuala yanayohusu Hakimiliki na Hakishirikishi;

- (xii) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 5(2) cha Sheria ya Tasnia ya Pamba SURA 201 ili jukumu la kusimamia viwango vya pamba lifanywe na Shirika la Viwango Tanzania pekee;
- (xiii) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 23 cha Sheria ya Utalii SURA, 65 ili kumpa Mkurugenzi Mkuu wa Bodi ya Utalii mamlaka ya kutoa vibali baada ya kuridhiwa na Bodi;
- (xiv) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 28 cha Sheria ya Mbolea SURA, 378 ili jukumu la kuandaa kanuni za viwango litekelezwe na Shirika la Viwango Tanzania pekee;
- (xv) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 17 cha Sheria ya Usalama na Afya Mahali pa Kazi, SURA 297 ili kuweka sharti la OSHA kutoa leseni ndani ya siku 7 baada ya mwombaji kukidhi vigezo;
- (xvi) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 35 cha Sheria ya Serikali za Mitaa (Urban Authority) SURA, 287 ili kuweka sharti la

Mamlaka za Miji kuanzisha vituo vya pamoja kwa ajili ya uratibu, uhamasishaji na uboreshaji wa mazingira ya ufanyaji biashara;

(xvii) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 113 cha Sheria ya Serikali za Mitaa (District Authorities) SURA 288 ili kuweka kuweka sharti la Mamlaka za Vijiji kuanzisha vituo vya pamoja kwa ajili ya uratibu, uhamasishaji na uboreshaji wa mazingira ya ufanyaji biashara;

(xviii) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 6, 7, na 8 cha Sheria ya Mamlaka ya Serikali za Mitaa SURA, 290 ili kupunguza kiwango cha tozo ya kitanda siku (hotel levy) kutoka asilimia 10 hadi asilimia 5; na

(xix) Kufanya marekebisho kwenye Kifungu cha 3 cha Sheria ya Ngozi na Bidhaa za Ngozi SURA, 120 ili kuondoa mkanganyiko uliopo kati ya ngozi za wanyama wa majumbani na za wanyama pori.

(p) Marekebisho madogo madogo katika baadhi ya Sheria za Kodi na Sheria nyingine mbalimbali.

120. **Mheshimiwa Spika**, napendekeza kufanya marekebisho mengine madogo madogo yasiyo ya kisera katika sheria mbalimbali za kodi pamoja na sheria nyingine ili ziwe sanjari na azma ya kurahisisha utekelezaji wake. Marekebisho hayo yataainishwa katika Muswada wa **Sheria ya Fedha ya mwaka 2022** na Matangazo ya Serikali (*Government Notices*).

121. **Mheshimiwa Spika**, sambamba na hatua zilizobainishwa hapo juu, napendekeza kutoa tamko la biashara ya bima nchini kufanywa kwa ushindani kwa kufuata misingi ya soko huria kama ilivyo kwa biashara nyingine na kuyaelekeza mashirika ya bima yanayomilikiwa na Serikali ambayo ni Shirika la Bima la Taifa (NIC) na Shirika la Bima Zanzibar (ZIC) kufanya biashara kiushundani kwa kutoa huduma bora tofauti na maelekezo yaliyopo sasa yanayoipatia NIC pekee fursa ya kupata biashara kutoka kwenye Taasisi za Umma.

(q) Tarehe ya Kuanza Kutekeleza Hatua Mpya za Kodi.

122. **Mheshimiwa Spika**, hatua hizi za kikodi zinazopendekezwa zitaanza kutekelezwa tarehe 1 Julai, 2022, isipokuwa pale itakapoelezwa vinginevyo.

VI. SURA YA BAJETI KWA MWAKA 2022/23

123. **Mheshimiwa Spika**, Sura ya Bajeti kwa mwaka 2022/23 inaonesha kuwa jumla ya shilingi trilioni 41.48 zinatarajiwa kukusanywa na kutumika. Jumla ya mapato ya ndani yanatarajiwa kuwa shilingi trilioni 28.02, sawa na asilimia 67.5 ya bajeti yote. Kati ya mapato hayo, mapato yatakayokusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania yanakadiriwa kuwa shilingi trilioni 23.65 na mapato yasiyo ya kodi (Wizara, Idara, Taasisi na Mamlaka za Serikali za Mitaa) yanakadiriwa kuwa shilingi trilioni 4.37.

124. **Mheshimiwa Spika**, misaada na mikopo nafuu kutoka kwa Washirika wa Maendeleo inatarajiwa kuwa shilingi trilioni 4.65, sawa na asilimia 11.2 ya bajeti yote. Aidha, Serikali inatarajia kukopa shilingi trilioni 5.78 kutoka soko la ndani ambapo shilingi trilioni 3.30 ni kwa

ajili ya kulipia hatifungani na dhamana za Serikali zinazoiva na kiasi cha shilingi trilioni 2.48 ni kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo. Vilevile, Serikali inatarajia kukopa shilingi trilioni 3.03 kutoka soko la nje kwa masharti ya kibiashara kwa lengo la kuongeza kasi ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

125. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2022/23, Serikali inapanga kutumia jumla ya shilingi trilioni 41.48 kwa matumizi ya kawaida na maendeleo. Kati ya kiasi hicho, shilingi trilioni 26.48 zimetengwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida ikiwa ni asilimia 63.8 ya bajeti yote, ikijumuisha shilingi trilioni 11.31 kwa ajili ya ulipaji wa deni la Serikali na gharama nyingine za Mfuko Mkuu na shilingi trilioni 9.83 kwa ajili ya mishahara ikiwemo nyongeza ya mshahara, upandishaji wa madaraja kwa watumishi na ajira mpya. Aidha, shilingi trilioni 5.34 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo (OC) ikijumuisha shilingi bilioni 200.0 kwa ajili ya kulipa madeni yaliyohakikiwa ya watumishi na wazabuni.

126. **Mheshimiwa Spika**, matumizi ya maendeleo yanatarajiwa kuwa shilingi trilioni 15.0, sawa na asilimia 36.2 ya bajeti yote. Kati ya kiasi hicho,

shilingi trilioni 12.31 ni fedha za ndani, sawa na asilimia 82.0 ya bajeti ya maendeleo na shilingi trilioni 2.70 ni fedha za nje. Fedha za maendeleo za ndani zinajumuisha: shilingi trilioni 1.11 kwa ajili ya kugharamia mradi wa ujenzi wa reli kwa kiwango cha Standard Gauge; shilingi trilioni 1.44 kwa ajili ya kugharamia mradi wa Kufua Umeme wa Maji wa Julius Nyerere; shilingi trilioni 1.18 kwa ajili ya Mfuko wa Barabara; shilingi bilioni 944.1 kwa ajili ya mifuko ya Reli, Maji na REA; shilingi bilioni 570.0 kwa ajili ya mikopo ya wanafunzi wa elimu ya juu; shilingi bilioni 230.0 kwa ajili ya kulipa malimbikizo ya madeni yaliyohakikiwa ya wakandarasi; na shilingi bilioni 346.5 kwa ajili ya kugharamia elimumsingi bila ada.

127. **Mheshimiwa Spika**, kwa kuzingatia mfumo wa bajeti kama nilivyoeleza hapo awali, sura ya bajeti kwa mwaka 2022/23 ni kama inavyooneshwa katika **Jedwali Na.1**.

Jedwali Na 1: Mfumo wa Bajeti Kwa Mwaka 2022/23

<i>Shilingi Milioni</i>		
		BAJETI 2022/23
	Mapato	
A.	Mapato ya Ndani	28,017,867
	(i) Mapato TRA (kodi na yasiyo ya kodi)	23,652,758
	(ii) Mapato yasiyo ya kodi (MDAs na TR)	3,352,824
	(iii) Mapato ya Halmashauri	1,012,286
B.	Misaada na Mikopo nafuu kutoka Washirika wa Maendeleo	4,648,561
	(i) Misaada na Mikopo nafuu - GBS	1,949,480
	(ii) Misaada na Mikopo nafuu ya Miradi	2,576,958
	(iii) Misaada na Mikopo nafuu ya Kisekta	122,123
C.	Mikopo ya Ndani na Nje	8,814,152
	(i) Mikopo ya Nje	3,034,004
	(ii) Mikopo ya Ndani	2,480,148
	(iii) Mikopo ya Ndani- Rollover	3,300,000
	JUMNA YA MAPATO YOTE (A+B+C)	41,480,580
	Matumizi	
D.	Matumizi ya Kawaida	26,475,748
	o/w (i) Mfuko Mkuu wa Serikali	11,308,365
	- Malipo ya Riba Ndani	1,770,159
	- Malipo ya Mtaji Ndani (Rollover)	3,300,000
	- Malipo ya Mtaji Nje	2,916,041
	- Malipo ya Riba Nje	1,100,802
	- Michango ya Serikali kwenye Mifuko ya Hifadhi za Jamii	1,655,652
	- Matumizi Mengine ya Mfuko Mkuu	565,710
	(ii) Mishahara	9,830,753
	(iii) Matumizi Mengineyo (OC)	5,336,630
	- Malipo ya Madeni yaliyohakikiwa	200,000
	- Matumizi ya Halmashauri (own source)	617,485
	- Matumizi mengine	4,519,145
E.	Matumizi ya Maendeleo	15,004,833
	(i) Fedha za Ndani	12,305,752
	o/w Malipo ya Madeni yaliyohakikiwa	230,000
	o/w Ugharamiaji wa SGR	1,113,000
	o/w Ugharamiaji wa Mradi wa Umeme wa Julius Nyerere	1,435,000
	o/w Matumizi ya Halmashauri	394,801
	o/w Miradi mingine	9,132,951
	(ii) Fedha za Nje	2,699,081
	JUMLA YA MATUMIZI YOTE (D+E)	41,480,580

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango

VII. HITIMISHO

128. **Mheshimiwa Spika**, maendeleo endelevu ya Taifa lolote duniani hujengwa kwa ushiriki wa wananchi wote chini ya uongozi madhubuti na shupavu. Bajeti hii ni muendelezo wa kuiishi dhana hiyo kwani imeandaliwa kwa kushirikisha makundi yote katika jamii yetu ya Tanzania. Makundi hayo ni wawakilishi wa wananchi ambao ni Wabunge wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, sekta binafsi, Washirika wa Maendeleo, wataalamu mbalimbali kutoka taasisi za umma na binafsi pamoja na wananchi wa kawaida. Maoni yaliyowasilishwa na makundi hayo yamesaidia kuboresha maandalizi ya bajeti hii katika kupanga vipaumbele na sera zinazolenga kutatua changamoto mbalimbali katika nchi yetu. Kwa msingi huo, ni dhahiri kabisa hii ni “**Bajeti ya Wananchi**”, ni “**Bajeti Yetu Wote**” kwa ajili ya maendeleo yetu.

129. **Mheshimiwa Spika**, kama nilivyotangulia kusema hapo awali, bajeti ya mwaka 2022/23 inalenga kuongeza kasi ya kufufua uchumi na kuimarisha sekta za uzalishaji kwa ajili ya kuboresha maisha, hivyo nguvu kubwa itaelekezwa katika maeneo hayo chini ya kaulimbiu ya “**Kazi Iendeleo**”.

130. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na vipaumbele nilivyovianisha awali, wote tunafahamu kuwa tafsiri ya dhana ya ukuaji wa uchumi ni lazima ifungamane na maendeleo ya mtu mmoja mmoja na familia za Watanzania wote na tunajua kuwa, **“Mama hawezi kumuacha mwanae apate tabu, Mama ana huruma, Mama anajali na Mama ana upendo kwa wanae”**. Hivyo, Serikali ya Awamu ya Sita chini ya “MAMA YETU” Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, imehakikisha kuwa, bajeti hii inaenda kugusa na kuboresha maisha ya watanzania wa hali zote kwa kuboresha sekta za uzalishaji. Hii itasaidia kuongeza ajira na vipato, kukabiliana na changamoto mbalimbali ikiwemo mfumuko wa bei uliotokana na mabadiliko ya kiuchumi duniani na athari za mabadiliko ya tabianchi.

131. **Mheshimiwa Spika**, Serikali ya Awamu ya Sita inaendelea kutekeleza mikakati mbalimbali ya kujenga misingi ya Taifa letu kujitegemea kiuchumi. Matunda ya mikakati hiyo yatafikiwa na kutunufaisha wote ikiwa kila mtanzania kwa nafasi yake atashiriki kwenye shughuli za uzalishaji mali zinazofuata sheria za nchi na kuchangamkia fursa za kiuchumi ili kujiongezea

kipato na kuongeza mapato ya ndani ya Serikali. Hivyo, nawahimiza wananchi wote, taasisi za umma na binafsi kudai risiti sahihi wanapofanya ununuzi wa bidhaa na huduma ili kuhakikisha kuwa Serikali inakusanya kodi stahiki kutoka kwenye shughuli zinazofanyika. Vilevile, nawahimiza wafanyabiashara na kampuni zote kuwajibika kwa hiari katika ulipaji wa kodi kwa Serikali kutokana na shughuli wanazozifanya.

132. **Mheshimiwa Spika**, naomba kuchukua nafasi hii kumpongeza **Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania**, kwa namna anavyomsaidia Rais kutekeleza majukumu ya kuiletea maendeleo nchi yetu. Aidha, napenda kumpongeza **Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Hassan Mwinyi, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi**, kwa uongozi wake shupavu na nia yake thabiti ya kuleta maendeleo Zanzibar. Napenda kuchukua fursa hii kumpongeza **Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania**, kwa kuendelea kusimamia na kuratibu kazi za kila siku za Serikali na utendaji wa Serikali Bungeni kwa umahiri mkubwa pamoja na kumsaidia vyema

Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania katika kuliletea Taifa letu maendeleo. Vile vile, ninampongeza Mheshimiwa Jaji Dkt. Eliezer Mbuki Feleshi kwa kutayarisha kwa wakati Muswada wa Sheria ya Fedha wa Mwaka 2022 na Muswada wa Sheria ya Matumizi ya Mwaka 2022.

133. Mheshimiwa Spika, naomba nikipongeze wewe binafsi kwa kuwa mwanamke wa pili kushika uongozi wa Mhimili huu wa Bunge. Kipekee, nampongeza Naibu Spika ambaye ameungana nawe kuchaguliwa kwa kishindo katika nafasi za kuliongoza Bunge letu Tukufu. Tunategemea kuwa umakini, weledi, busara na hekima kubwa mliyodhihirisha katika nafasi mlizokuwa nazo zitaendelea kukua zaidi mnapotekeleza wajibu wenu katika nafasi hizi kubwa zaidi. Vilevile, nawapongeza Wenyeviti wa Bunge kwa kusimamia kwa ustadi wa hali ya juu kazi waliyopewa ya kuongoza vikao vya Bunge letu, kwa hakika mmekuwa msaada mkubwa sana katika uendeshaji wa Bunge kwa ujumla. Vilevile, naomba kutoa pongezi zangu za dhati kwa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti, chini ya Mwenyekiti wake Mheshimiwa Daniel Baran Sillo - Mbunge wa Babati Vijijini pamoja na Makamu Mwenyekiti, Mheshimiwa Omari Mohamed Kigua -

Mbunge wa Kilindi kwa maoni na ushauri wao mzuri katika kuboresha utendaji wa Wizara pamoja na maandalizi ya Mpango na Bajeti kwa mwaka 2022/23.

134. **Mheshimiwa Spika** napenda kumpongeza Mheshimiwa Profesa Ibrahimu Hamisi Juma, **Jaji Mkuu wa Tanzania** kwa kazi nzuri ya kuongoza mhimili wa Mahakama. Kazi yenu ni nzuri sana na ni ya muhimu sana kwenye usitawi wa jamii, upendo na amani ya nchi. Neno la Mungu linasema, ***HAKI HUINUA TAIFA, BALI DHAMBI NI AIBU YA WATU WOTE (MITHALI 14;34)***. Endeeleni kusimamia sheria na kutenda haki mtekelezapo majukumu yenu. Niwapongeze vyombo vya Ulinzi na Usalama vikiongozwa na JWTZ kwa kazi nzuri mnazozifanya, mmeiheshimisha Nchi yetu na kuifanya kuwa nchi ya tofauti duniani kote. Mheshimiwa Rais ambaye ndiye Amiri Jeshi Mkuu wa Vyombo vya Ulinzi na Usalama kila wakati anatuelekeza Wizara ya Fedha na Mipango tutekeleze bajeti zenu sawasawa na mahitaji yenu ili mtekeleze majukumu yenu kwa manufa ya watanzania wote, nasi tutaendelea kufanya hivyo.

135. **Mheshimiwa Spika**, nawashukuru waheshimiwa Mawaziri, Naibu Mawaziri, Katibu

Mkuu Kiongozi, Makatibu Wakuu, Naibu Makatibu Wakuu na wataalam wa Wizara zote na Taasisi za Serikali kwa michango waliyotoa ili kukamilisha Bajeti hii. Kwa unyenyekevu mkubwa, nawashukuru viongozi na waumini wa dini zote kwa kuendelea kuliombea Taifa letu. Aidha, naomba nitumie nafasi hii kuwaomba viongozi na waumini wa dini zote kuendelea kumuombea Rais wetu pamoja na viongozi wote wa Serikali ya Awamu ya Sita, Mungu aendelee kuwajalia afya njema, hekima, unyenyekevu na dhamira njema katika kusimamia rasilimali za nchi yetu katika utekelezaji wa majukumu yao.

136. Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Mheshimiwa Khamad Hassan Chande, Mbunge wa Jimbo la Kojani, ambaye ni Naibu Waziri wa Fedha na Mipango, kwa ushirikiano na msaada anaonipatia katika utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Fedha na Mipango. Aidha, napenda kumshukuru Bw. Emmanuel Mpawe Tutuba, Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha na Mipango na Mlipaji Mkuu wa Serikali kwa usimamizi wa kazi za kila siku za Wizara na uratibu mzuri wa maandalizi ya Bajeti hii, akisaidiwa na Naibu Makatibu Wakuu. Ninawashukuru pia wakuu wa taasisi nyingine zilizo chini ya Wizara ya Fedha na

Mipango; Wakuu wa Idara na Vitengo vya Wizara; pamoja na watumishi wote wa Wizara na taasisi zake kwa kazi kubwa waliyoifanya katika kukamilisha Bajeti hii.

137. **Mheshimwa Spika**, nipende kuwashukuru Washirika wa Maendeleo kwa kuendelea kuunga mkono juhudi za Serikali ya Awamu ya sita katika kuwaletea maendeleo wananchi wake. Washirika wanaotarajiwa kuchangia bajeti ya Serikali ya mwaka 2022/23 ni pamoja na: Serikali za Canada, China, Denmark, Finland, India, Ireland, Italia, Japan, Korea ya Kusini, Marekani, Norway, Poland, Sweden, Ubelgiji, Ufaransa, Uingereza, Ujerumani na Uswisi. Aidha, Mashirika na Taasisi za Kimataifa zinazotarajiwa kuchangia bajeti hii ni Benki ya Maendeleo ya Afrika, Benki ya Dunia, Shirika la Fedha la Kimataifa, Benki ya Kiarabu kwa Maendeleo ya Kiuchumi Katika Afrika, Mfuko wa Abu Dhabi, Mfuko wa Kuwait, Mfuko wa Kimataifa wa Kusaidia Mapambano Dhidi ya Ukimwi, Kifua Kikuu na Malaria, Umoja wa Ulaya, Benki ya Uwekezaji ya Ulaya, Umoja wa Mataifa na mashirika yote yaliyopo chini yake, Mfuko wa OPEC kwa Maendeleo ya Kimataifa, pamoja na Shirikisho la GAVI. Vilevile, ninapenda kuyatambua Mashirika yasiyo ya Kiserikali ya

ndani na nje ya nchi kwa michango yao kwenye sekta za kijamii kwa ajili ya ustawi wa watu wetu. Ninapenda kuwathibitishia kuwa, Serikali inathamini michango yenu na itaendelea kufungua fursa za ushirikiano.

138. Mheshimiwa Spika, ninapoelekea kuhitimisha, nitumie fursa hii kuipongeza sana timu ya Yanga kwa mwenendo wao mzuri sana mwaka huu na nitumie fursa hii kumwomba radhi Bosi wangu Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa kitendo alichowafanyia mwanangu FEI TOTO kule Mwanza. Mniwie radhi, nilipompeleka FEI TOTO Yanga sikujua atakuja kuwafanyia kitumbaya hivi, mpaka nasikia anatafutwa maliasili eti kua mnyama bila kibali. Nakupongeza Mheshimiwa Anthony Mavunde wewe ndio ulikuwa Mwenyekiti wa kuisaidia Yanga ikiwa na mapito. Nampongeza GSM kwa kurejesha furaha ya wananchi hasahasa kwa udajili wa Fiston Mayele. Mayele amekuwa maarufu kuliko Makatibu wenezi wa baadhi ya vyama vya Siasa. Nawapongeza sana na marafiki zangu klabu ya Simba kwa kuwakilisha vyema kwenye mashindano ya Kimataifa, wananjua mara zote kimataifa tuko pamoja, siwezi kukana Bendera ya Taifa langu kwa ajili ya utani wa jadi.

139. **Mheshimiwa Spika**, nitumie fursa hii pia kuendelea kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa uwezo wa kuwasilisha hotuba hii. Kwa moyo wa dhati napenda kuishukuru familia yangu, mke wangu NEEMA NCHEMBA na watoto wangu, leo yupo Joshua MWIGULU na Mdogo wangu Peripetua Madelu, kwa kuendelea kunitia moyo na kuniombea wakati wote ninapokuwa katika utekelezaji wa majukumu yangu. Vilevile, nitumie fursa hii kuwashukuru kwa dhati wananchi wa Jimbo la Iramba Magharibi kwa kuendelea kunipa ushirikiano katika kutekeleza majukumu yangu ya ubunge. Kadhalika, nawashukuru Waheshimiwa Wabunge na Watanzania Wote kwa kunisikiliza.

MUNGU IBARIKI AFRIKA, MUNGU IBARIKI TANZANIA. KAZI IENDELEE!

140. **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja.

Kiambatisho Na. 1: Mwenendo wa Makusanyo ya Mapato ya Serikali: 2016/17 -2022/23								Shilingi Milioni
	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2021/22	2022/23
	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Bajeti	Matarajio	Bajeti
Jumla ya Mapato ya Ndani	16,639,933	17,944,887	18,527,293	21,069,957	20,594,735	25,691,735	24,350,024	28,017,867
A. Mapato yanayotokana na Kodi	14,126,590	15,191,421	15,511,330	17,622,822	17,624,454	21,778,103	20,811,234	23,652,758
1. Ushuru wa Forodha	998,164	1,109,205	1,201,045	1,253,272	1,286,114	1,504,414	1,444,238	1,629,283
2. Ushuru wa Bidhaa	2,106,442	2,199,900	2,370,414	2,512,423	2,722,380	3,133,395	2,945,391	3,235,033
3. Kodi ya Ongezeko la Thamani	3,912,674	4,425,968	4,736,876	4,987,319	5,029,231	5,940,766	5,406,097	6,361,863
4. Kodi ya Mapato	5,117,862	5,157,106	5,072,402	6,490,240	6,015,741	6,866,152	7,072,137	8,091,001
5. Kodi Nyingine	1,991,449	2,299,242	2,130,594	2,379,569	2,570,988	4,333,375	3,943,371	4,335,577
B. Mapato yasiyotokana na Kodi	2,513,343	2,753,466	3,015,963	3,447,135	2,970,281	3,913,632	3,538,789	4,365,110
1. Michango na Gawio la Mashirika	893,935	803,502	682,331	738,810	636,399	779,033	755,662	2,572,075
2. Wizara Nyingine na Mkoa	1,107,690	1,408,464	1,674,534	1,991,076	1,576,826	2,270,741	1,884,715	780,749
3. Mapato ya Halmasahuri	511,718	541,499	659,098	717,249	757,055	863,858	898,412	1,012,286
Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango								

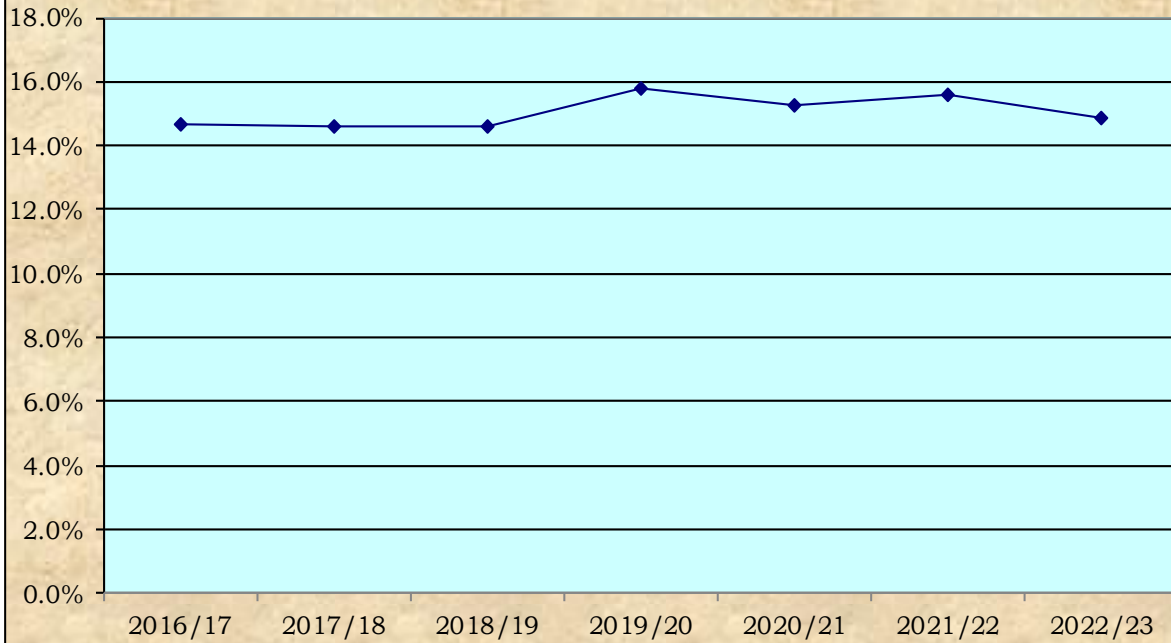
Kiambatisho 2a: Mfumo wa Bajeti 2016/17 - 2022/23								
								Shilingi Milioni
	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2021/22	2022/23
	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Bajeti	Matarajio	Bajeti
I. Mapato Yote	25,417,791	26,439,542	28,962,515	29,515,050	32,274,882	37,992,548	36,347,273	41,480,580
Mapato ya Ndani	16,128,215	17,403,388	17,868,195	20,352,708	19,837,680	24,827,877	23,451,611	27,005,581
Mapato ya Halmashauri	511,718	541,499	659,098	717,249	757,055	863,858	898,412	1,012,286
Misaada na Mikopo ya Bajeti	342,785	246,688	125,396	391,433	210,239	1,310,650	1,310,650	1,949,480
Misaada na Mikopo ya Miradi	1,857,399	1,856,185	1,822,839	2,821,650	2,197,354	2,673,617	2,745,035	2,576,958
Mikopo ya Kisekta (Basket Loans)	104,991	74,681	44,281	166,027	77,107	59,736	52,090	122,123
Misaada ya Kisekta (Basket Grants)	168,984	117,166	181,378	181,091	175,364	222,570	233,699	0
Mikopo ya Ndani (Rollover)	4,615,670	4,835,199	3,718,008	3,976,811	3,262,552	3,150,337	3,150,337	3,300,000
Mikopo ya Ndani (Financing)	1,300,000	869,200	3,037,177	376,924	3,359,220	1,838,796	1,838,796	2,480,148
Marekebisho	-838,731	-978,745	361,320	-1,290,936	-722,879	0	314,535	0
Mikopo ya kibiashara	1,226,760	1,474,282	1,144,822	1,822,093	3,121,190	3,045,107	2,352,107	3,034,004
II. Matumizi Yote	25,417,791	26,610,843	27,270,435	29,515,050	32,274,882	37,992,548	36,347,273	41,480,580
Matumizi ya Kawaida	18,144,967	18,995,074	18,776,596	20,206,266	20,573,298	23,712,119	23,228,853	26,475,747
CFS	8,643,560	9,532,987	9,113,538	9,919,609	9,656,017	10,663,278	10,361,228	11,308,364
Kulipa Madeni	7,234,530	8,133,063	7,701,842	8,304,618	8,218,113	8,878,420	8,612,067	9,087,002
Malipo Mengine	1,409,030	1,399,924	1,411,696	1,614,991	1,437,904	1,784,858	1,749,161	2,221,362
Matumizi ya Kawaida (Bila CFS)	9,501,407	9,462,087	9,663,058	10,286,658	10,917,280	13,048,841	12,867,625	15,167,383
o/w Malipo ya Mishahara	5,599,246	5,544,384	5,699,188	5,939,616	6,141,566	6,912,184	6,843,063	8,619,577
Mishahara ya Mashirika	767,901	783,292	960,385	1,066,695	1,187,258	1,238,325	1,235,848	1,211,176
Fedha ya Halmashauri	251,484	216,600	349,322	419,428	447,419	533,325	554,658	617,485
Matumizi Mengine	2,882,775	2,917,811	2,654,163	2,860,918	3,141,037	4,365,007	4,234,057	4,719,145
Matumizi ya Maendeleo	7,272,824	7,615,768	8,493,838	9,308,784	11,701,584	14,280,429	13,118,419	15,004,833
Fedha za Ndani	5,141,451	5,397,034	6,535,879	6,840,104	9,251,759	11,324,506	10,192,055	12,305,752
Fedha za Nje	2,131,374	2,218,735	1,957,959	2,468,680	2,449,825	2,955,923	2,926,364	2,699,081
Pato la Taifa	113,553,411	122,835,229	132,049,549	143,297,783	152,349,153	155,005,471	167,286,243	188,202,764
Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango								

Kiambatisho 2b: Mfumo wa Bajeti, Asilimia ya Pato la Taifa, 2016/17 - 2022/23								
	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2021/22	2022/23
	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Halisi	Bajeti	Matarajio	Bajeti
I. Mapato Yote	22.38%	21.52%	21.93%	20.60%	21.18%	24.51%	21.73%	22.04%
Mapato ya Ndani	14.20%	14.17%	13.53%	14.20%	13.02%	16.02%	14.02%	14.35%
Mapato ya Halmashauri	0.45%	0.44%	0.50%	0.50%	0.50%	0.56%	0.54%	0.54%
Misaada na Mikopo Nafuu ya Bajeti	0.30%	0.20%	0.09%	0.27%	0.14%	0.85%	0.78%	1.04%
Misaada na Mikopo Nafuu ya Miradi	1.64%	1.51%	1.38%	1.97%	1.44%	1.72%	1.64%	1.37%
Mikopo ya Kisekta (Basket Loans)	0.09%	0.06%	0.03%	0.12%	0.05%	0.04%	0.03%	0.06%
Misaada ya Kisekta (Basket Grants)	0.15%	0.10%	0.14%	0.13%	0.12%	0.14%	0.14%	0.00%
Mikopo ya Ndani (Rollover)	4.06%	3.94%	2.82%	2.78%	2.14%	2.03%	1.88%	1.75%
Mikopo ya Ndani (Financing)	1.14%	0.71%	2.30%	0.26%	2.20%	1.19%	1.10%	1.32%
Marekebisho	-0.74%	-0.80%	0.27%	-0.90%	-0.47%	0.00%	0.19%	0.00%
Mikopo yenye masharti ya kibiashara	1.08%	1.20%	0.87%	1.27%	2.05%	1.96%	1.41%	1.61%
II. Matumizi Yote	22.38%	21.66%	20.65%	20.60%	21.18%	24.51%	21.73%	22.04%
Matumizi ya Kawaida	15.98%	15.46%	14.22%	14.10%	13.50%	15.30%	13.89%	14.07%
CFS	7.61%	7.76%	6.90%	6.92%	6.34%	6.88%	6.19%	6.01%
Kulipa Madeni	6.37%	6.62%	5.83%	5.80%	5.39%	5.73%	5.15%	4.83%
Malipo Mengine	1.24%	1.14%	1.07%	1.13%	0.94%	1.15%	1.05%	1.18%
Matumizi ya Kawaida (Bila CFS)	8.37%	7.70%	7.32%	7.18%	7.17%	8.42%	7.69%	8.06%
o/w Malipo ya Mishahara	4.93%	4.51%	4.32%	4.14%	4.03%	4.46%	4.09%	4.58%
Mishahara ya Mashirika	0.68%	0.64%	0.73%	0.74%	0.78%	0.80%	0.74%	0.64%
Fedha za Halmashauri	0.22%	0.18%	0.26%	0.29%	0.29%	0.34%	0.33%	0.33%
Matumizi Mengine	2.54%	2.38%	2.01%	2.00%	2.06%	2.82%	2.53%	2.51%
Matumizi ya Maendeleo	6.40%	6.20%	6.43%	6.50%	7.68%	9.21%	7.84%	7.97%
Fedha za Ndani	4.53%	4.39%	4.95%	4.77%	6.07%	7.31%	6.09%	6.54%
Fedha za Nje	1.88%	1.81%	1.48%	1.72%	1.61%	1.91%	1.75%	1.43%

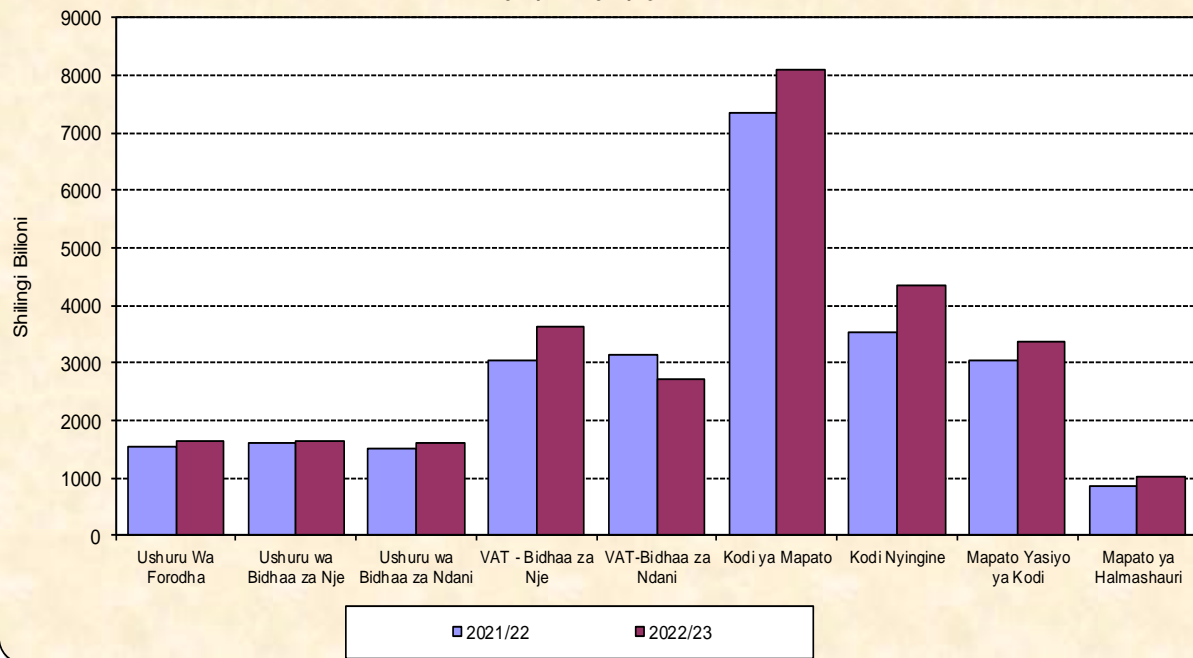
Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango

Kiambatisho Na. 4: Mwenendo wa Mikopo ya Serikali (Milioni Shilingi)			
	2020/21	2021/22	2022/23
1. Jumla ya Mikopo mipya ya Ndani na nje (a+b)	9,864,927.3	11,162,737.1	12,483,346.2
(a) Mikopo Mipya ya Ndani	4,904,247.6	4,989,132.9	5,780,148.1
(i) Mikopo mipya ya Ndani (Kulipia dhamana za Serikali zilizo	3,316,078.4	3,150,336.7	3,300,000.0
(ii) Mikopo mipya ya Ndani (Kuziba nakisi ya Bajeti)	1,588,169.2	1,838,796.2	2,480,148.1
(b) Mikopo Mipya ya Nje	4,960,679.7	6,173,604.2	6,703,198.1
(i) Mikopo yenye Masharti nafuu (Miradi ya Maendeleo)	1,925,049.7	1,817,847.0	1,775,245.2
(ii) Mikopo yenye Masharti nafuu (Bajeti)	-	1,310,650.2	1,893,949.4
(iii) Mikopo yenye masharti ya Kibiashara	3,035,630.0	3,045,106.9	3,034,003.6
(c) Malipo ya Madeni ya Ndani	4,946,747.0	4,711,974.1	5,070,159.0
(i) Mtaji -Kulipia Dhamana za Serikali zilizoiva (Rollover)	3,316,078.4	3,150,336.7	3,300,000.0
(ii) Riba	1,630,668.6	1,561,637.4	1,770,159.0
(d) Malipo ya Madeni ya Nje	3,703,194.5	4,166,445.8	4,016,843.5
(i) Riba	1,239,913.84	1,151,376.3	1,100,802.0
(ii) Mtaji	2,463,280.62	3,015,069.5	2,916,041.5
(e) Ongezeko Halisi la Mikopo ya Ndani (a-c(i))	1,588,169.2	1,838,796.2	2,480,148.1
(f) Ongezeko Halisi la Mikopo ya nje (b-d(ii)) / 1	2,497,399.1	3,158,534.7	3,787,156.7
2. Ongezeko Halisi la Mikopo ya Ndani na Nje (e+f)	4,085,568.3	4,997,330.9	6,267,304.7
/1 Ongezeko hili halijuiishi fedha zinazoendelea kupokelewa kwenye Mikopo ya zamani			
Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango			

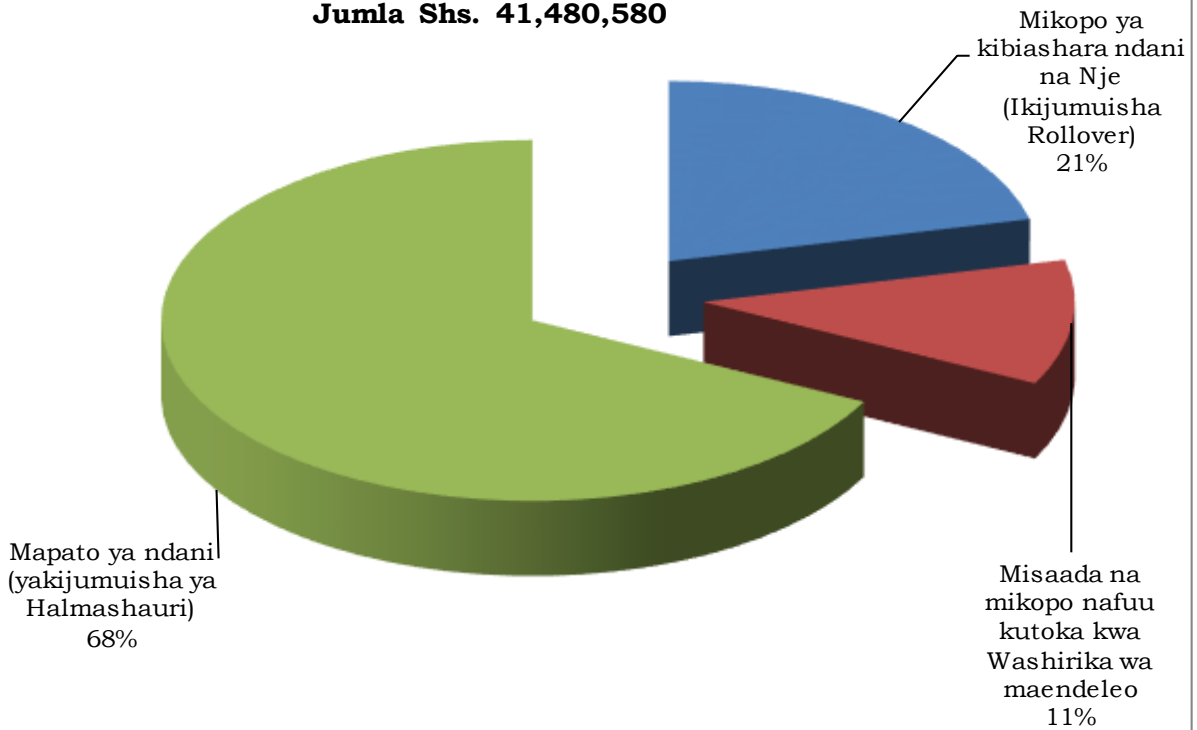
**Kielelezo Na. 1: Mapato ya Ndani kama Asilimia ya Pato la Taifa
2016/17 - 2022/23**

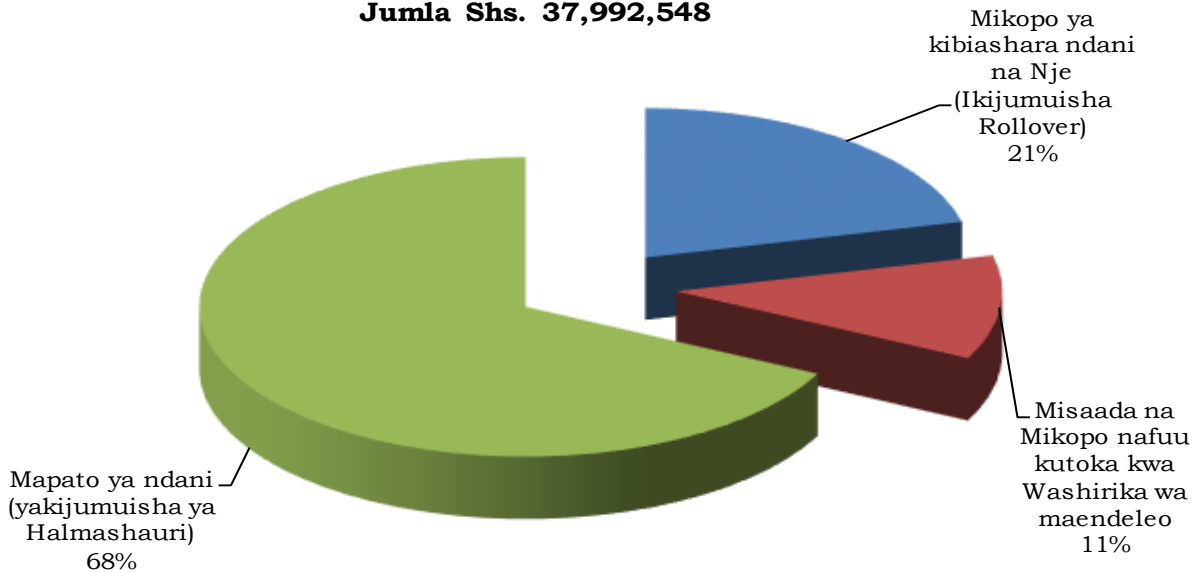
**Kielelezo Na 2:
Vyanzo vya Mapato ya Ndani
2021/22 - 2022/23**

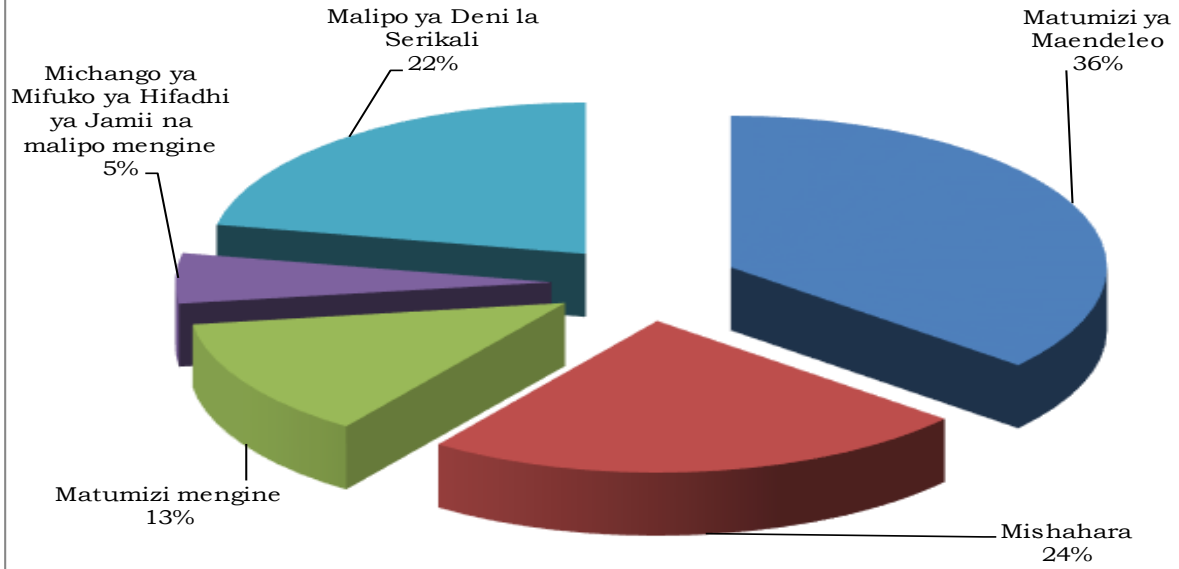
Kielelezo Na. 3a: Vyanzo vya Fedha za Bajeti, 2022/23
Jumla Shs. 41,480,580

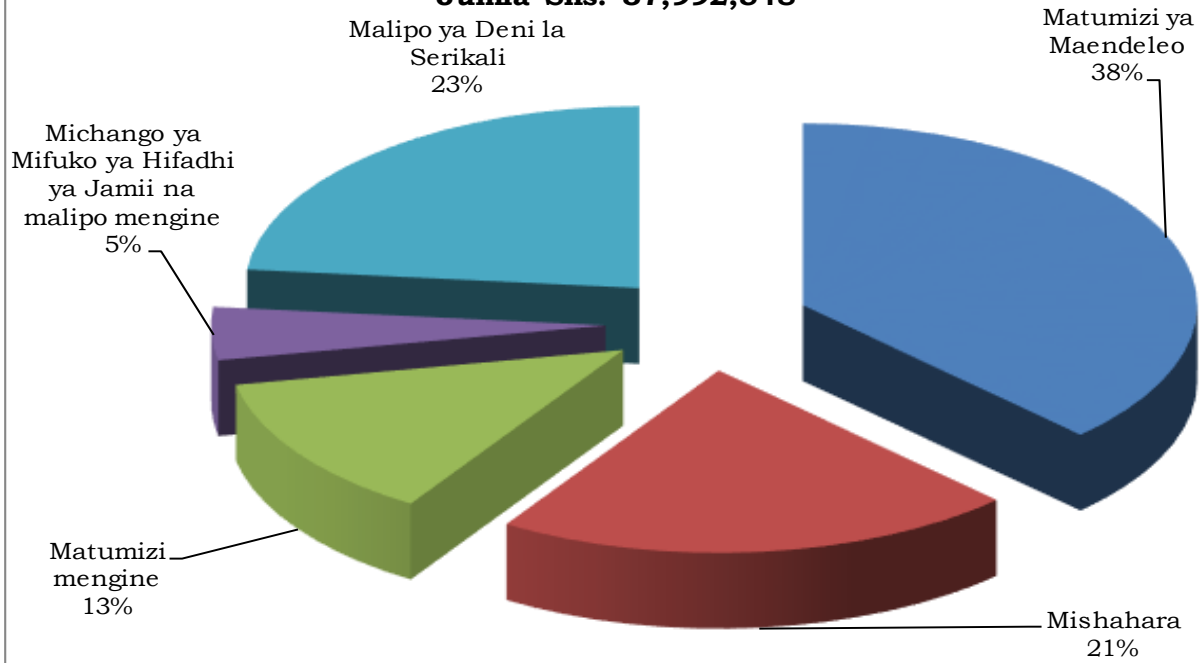
Kielelezo Na. 3b: Vyanzo vya Fedha za Bajeti, 2021/22
Jumla Shs. 37,992,548

Kielelezo Na. 4a: Matumizi ya Serikali, 2022/23
Jumla Shs. 41,480,580

Kielelezo Na. 4b Matumizi ya Serikali, 2021/22
Jumla Shs. 37,992,548

Kiambatisho Na. 5

THIRTEENTH SCHEDULE (Made under Regulation 22)

IMPORT AND EXPORT FEE FOR ANIMAL AND ANIMAL PRODUCTS

Serial No.	Animal / Animal products	Unit of charge	Import fees (Tshs)		Export fees (Tshs)	
			Current	Proposed	Current	Proposed
1	Cattle	Each	10,000	0	25,000	25,000
2	Sheep/goat	Each	7,000.00	0	5,000.00	5,000.00
3	Pigs	Each	7,000.00	0	10,000.00	10,000.00
4	Mule/Donkeys	Each	5,000.00	0	30,000.00	30,000.00
10	Poultry					
	(A)Parent Stock					
	(i) Parent stock DOC	Each	30.00	0	20.00	20.00
	(i) Hatching eggs	Each	20.00	0	10.00	10.00
	(C) Table eggs	Per tray (30 eggs)	5,000.00	5,000.00	100.00	10.00

	(D) Poultry: adult chicken/guinea fowls	Each	500.00	500.00	200.00	20.00
19	Meat					
	(i) Beef	Kilogram (Kg) for imports, Consignment for exports	4,000.00	3,000.00	40,000.00	40,000.00
	(ii) Mutton/ chevon	Kilogram (Kg) for imports, Consignment for exports	4,000.00	3,000.00	40,000.00	40,000.00
	(iii) Pork /bacon/lard	Kilogram (Kg) for imports, Consignment for exports	4,000.00	3,000.00	20.00	20.00
	(iv) Chicken meat	Kilogram (Kg) for imports, Consignment for exports	4,000.00	3,000.00	40,00.000	40,000.00
	(v) Game Meat	Kilogram (Kg)	4,000.00	4,000.00	500.00	500.00

21	Milk					
	(i) Pasteurized whole milk	Litre	2,000.00	1000.00	100.00	50.00
	(ii) Skimmed	Litre	2,000.00	1000.00	100.00	50.00
	(iii) Yoghurt	Litre	2,000.00	1000.00	50.00	50.00
	(iv) Powdered	Kilogram (Kg)	2,000.00	1000.00	100.00	50.00
28	Incubator	Permit	50,000.00	0.00	10,000.00	0.00
30	Livestock Identification items including ear tags and ear tags aplicatiors	Permit	50,000.00	0.00	50,000.00	0.00

b). by deleting item 41, 42, 43, 44 and 45 of the thirteenth schedules.

Recommended

c). by re-arranging item 46 to be 41 – **Recommended**

1. The principal Regulations are amended by deleting item 1 for registration in the Fifteenth Schedule and improve item 3 by adding a word ‘grazing fee’.

FIFTEENTH SCHEDULE

(Made under regulation 21)

FEE FOR QUARANTINE, ANIMAL HOLDING GROUNDS AND CHECK POINTS

S/N	SERVICE	ANIMAL	FEES (Tshs)	
			Current	Proposed
1	Registration	Cattle	500.00	0.00
		Sheep/Goat	500.00	0.00
		Horse/Donkey	500.00	0.00
		Camel	500.00	0.00
3	Accommodation and grazing fees per day	Cattle	1,000.00	1,000.00
		Sheep/Goat	500.00	500.00
		Horse/Donkey	1,000.00	1,000.00
		Camel	1,000.00	1,000.00
		Dog/Cat	500.00	500.00

2. The principal Regulations are amended by deleting the Sixteenth Schedules on movement permit fees for animals and animal products on-transit to other countries.

SIXTEENTH SCHEDULE

(Made under regulation 22A)

MOVEMENT PERMIT FEES FOR ANIMALS AND ANIMAL PRODUCTS ON-TANSIT TO OTHER COUNTRIES

S/N	ITEM NUMBER	UNIT	FEES (TSHS)
1.	Cattle	Each	2,500.00
2.	Sheep/goats	each	1,500.00
3.	Pigs	each	1,500.00
4.	Horse/mule/donkey	Each	2,500.00
5.	Dogs/Cats	Each	1,000.00
6.	Camel	Each	2,500.00
7.	Poultry adult/Guinea fowls	Each	200.00
8.	Commercial Day-Old chick	100 chicks	1,000.00
9.	More than 100 trays of table eggs	30eggs tray	500.00
10.	More than ten trays of parent stock hatching eggs of hatching eggs	each	1,000.00
11.	Turkey	each	1,000.00
12.	Parrot /falcon /ostrich	each	15,000.00
13.	Wild birds	each	500.00

14.	Rabbits	each	500.00
15.	Amphibians/reptiles/insects	permit	20,000.00
16.	Laboratory Animals	permit	30,000.00
17.	Wild Animals	Each	1,000.00
18.	Trophies	permit	30,000.00
19.	Meat/meat products of more than 50 kilogram	kilogram	50.00
20.	Sausage/minced meat/other meat products	kilogram	50.00
21.	Bile	Permit	50,000.00
22.	Bull-whip/testicle/tendons	Permit	200,000.00
23.	Milk	Litre	500.00
24.	Yogurt	Litre	2,000.00
25.	Powdered milk	Kilogram	4,000.00
26.	Cheese/ghee	Kilogram	2,000.00
27.	Hides	Per piece	500.00
28.	Skin	Per piece	100.00
29.	Cattle/Goat/Sheep horn tips/Hooves/Hairs	Tone	10,000.00
30.	Feathers/ Wool/Hairs	Permit	20,000.00
31.	Animal feeds	Tone	10,000.00
32.	Organic Manure	Tone	5,000.00

33.	Embryos	Each	5,00.00
34.	Semen	Straw	50.00
35.	Specimen	Permit	20,000.00
36.	Laboratory reagents/equipment	Permit	300,000.00
37.	Livestock identification items (ear tags, etc)	Permit	200,00.00

THE MEAT INDUSTRY ACT
(Cap. 421)

REGULATIONS

(Made under section 34)

**THE MEAT INDUSTRY (LOCATION, DESIGN, CONSTRUCTION AND OPERATION OF
LIVESTOCK MARKETS) (AMENDMENT) REGULATIONS 2022**

Citation and commencement GN No. 38 of 2011	<p>(ii) These Regulations may be cited as the Meat Industry (Location, Design, Construction and Operation of Livestock Markets) (Amendment) Regulations 2022 and shall be read as one with the Meat Industry (Location, Design, Construction and Operation of Livestock Markets) (Amendment) Regulations 2011 hereinafter referred to as the Principal Regulations and shall come into operation on 1st July, 2022</p> <p>(iii) The second schedule is amended by deleting the schedule and substituting for it with the following:</p>
<p><u>SECOND SCHEDULE</u></p> <p><i>(Made under Regulation 13)</i></p>	

FEES PAYABLE FOR TRADE OF LIVESTOCK

SALE OF ANIMALS (MARKET USER FEES)

(a) Primary Markets:

Type of Fee	Central Government TZS (Proposed)	Local Government TZS	Total Fee Payable TZS
(i) Fee payable for each head of cattle, camel, horse and donkey	1,000	4,000	5,000
(ii) Fee payable for each head of goat, sheep and pig.	500	1,000	1,500

(b) Upgraded primary market to secondary and border markets (**new arrangement**):

Type of Fee	Central Government	Local Government	Total Fee Payable
(i) Fee payable for each head of cattle, camel, horse and donkey	1,000	4,000	5,000
(ii) Fee payable for each head of goat, sheep and pig	500	1,000	1,500

(c) Secondary markets (Reference Table of ongoing Fee):

Type of Fee	Central Government	Local Government	Total Fee Payable
i.) Fee payable for each head of cattle, camel, horse and donkey	4,000	1,000	5,000
ii.) Fee payable for each head of goat, sheep and pig-	1,000	500	1,500

(d) Boarder Markets (Reference table of ongoing Fee):

Type of Fee	Central Government	Local Government	Total Fee Payable
(i) Fee payable for each head of cattle, camel, horse and donkey	4,000	1,000	5,000
(ii) Fee payable for each head of goat, sheep and pig.	1,000	500	1,500

PROPOSED AMMENDMENTS OF THE FISHERIES REGULATIONS OF 2020 GN 491A ON EXPORT LICENCING FEE, EXPORT AND IMPORT ROYALTY OF FISH AND FISHERY PRODUCTS (table G - export license fee and H-export royalty)

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
1	Export license fees for dried dagaa of Lake Tanganyika	250 USD for small scale processor	250 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa	2,500 USD	2500 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa
		500 USD for large scale processor	500 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa		
2	Export license fees for <i>Haplochromis</i>	250 USD for small scale processor	250 USD combined the three fishery products	2,000 USD	2000 USD combined the three fishery

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
	and dagaa of Lake Victoria		dried/fresh/frozen dagaa		products dried/fresh/frozen dagaa
		500 USD for large scale processor	500 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa		
3	Export license fees for dagaa of Lake Nyasa	250 USD for small scale processor	250 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa	2,000 USD	2000 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa
		500 USD for large scale processor	500 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen		

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
			dagaa		
4	Export license fees for dagaa of Marine Waters	250 USD for small scale processor	250 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa	2000 USD	2000 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa
		500 USD for large scale processor	500 USD combined the three fishery products dried/fresh/frozen dagaa		
5	Export Licence Fee for dried fish/ fishery products from salty lakes (Eyasi, Manyara and Natron), and	500 USD for small scale processor	300 USD for small scale processor	Prohibited	Prohibited
		700 USD for large scale processor	400 USD for large scale processor		

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
	Lake Rukwa, Nyumba ya Mungu, Mtera and Bahi Swamp				
6	Export licence of With or without Head and Guttet Whole Nile Perch” (H&G)	1000 USD for small scale processor	700 USD for small scale processor	2,500 USD	2,500 USD
		1200 USD for large scale processor	1000 USD for large scale processor		
7	Sea shells (all types except prohibited Species)	300 USD for small scale processor	150 USD	Prohibited	700 USD
		350 USD for large scale processor	300 USD		

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
8	Frozen Prawns	500 USD for frozen prawns head on for small scale	500 USD combined the two fishery products (head on and headless)	2,500 USD head on	2,500 USD combined the two fishery products (head on and headless)
		500 USD for frozen prawns headless for small scale processor		2,500 USD headless	
		1000 USD for frozen prawns' head for large scale processor	1000 USD combined the two fishery products (head on and headless)		

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
		1000 USD for frozen prawns headless for large scale processor			
9	Export License for live crabs and lobster	Live lobster 500 USD	500 USD combined lobster and crabs	prohibited	prohibited
		Live crabs 500 USD			
		1000 USD Large scale processor for lobster	1000 USD combined lobster and crabs		
		1000 USD large scale			

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
		processor for crab			
10	Export License for frozen crab and lobster	500 USD for frozen lobster for small scale processor	500 USD combined for frozen lobster and crabs	2500 USD for frozen lobster	2500 USD combined for frozen lobster and crabs
		500 USD for frozen crabs for small scale processor		2500 USD for frozen crabs	
		1000 USD large scale processor for lobster			

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
		1000 USD large scale processor for crabs			
11	Export license for frozen Octopus/Squids/cuttlefish	500 USD for small scale processor frozen Octopus	500 USD Frozen Octopus and Squids/Cuttle fish	2500 USD for frozen Octopus	2500 USD for frozen Octopus and Squids/Cuttle fish
		500 USD for small scale processor Squid/Cuttle fish		2500 USD for Squid/Cuttle fish	
		1000 USD for large		1000 USD Frozen Octopus and	

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
		scale processor for octopus	Squids/Cuttle fish		
		1000 USD for large scale processor for Squid/Cuttle fish			
12	Import License fee for crustacean/cephalopods/Mollusc	2500 USD	250 USD	5000 USD	3000 USD
13	Cardina spp (Fresh water shrimps)	300 USD for small scale processors	200 USD for small processors	Prohibited	
		500 for large	500 for large	Prohibited	

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
		processors	processors		
14	Cardina spp marine water shrimps)	300 for small scale processors	200 USD for small processors in marine waters	Prohibited	
		500 for large processors	500 for large processors in marine waters	Prohibited	
15	Import fee for crustacean/cephalo pods	2.5 USD per kg	0.5 USD per kg	2.5 USD per kg	0.5 USD per kg
16	Export royalty fees for dagaa of Lake Tanganyika	0.5 USD per kg for dried dagaa	0.3 USD per kg for dried/fresh/frozen dagaa	0.5 USD per kg for dried dagaa	0.3 USD per kg for dried/fresh/frozen dagaa
17	Export royalty fees for <i>Haplochromis (furu)</i> and dagaa of lake Victoria	0.16 USD per kg for dried dagaa	0.1 USD per kg for dried/fresh/frozen dagaa/furu	0.16 USD per kg for dried dagaa	0.1 USD per kg for dried/fresh/frozen

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
					dagaa/furu
18	Export royalty fees for frozen/dried dagaa of lake Nyasa	0.16 USD per kg for dried dagaa	0.1 USD per kg for dried/fresh/frozen dagaa	0.16 USD per kg for dried dagaa	0.1 USD per kg for dried/fresh/frozen dagaa
19	Export royalty fees for frozen/dried dagaa of marine waters	0.16 USD per kg for dried dagaa	0.1 USD per kg for dried/fresh/frozen dagaa	0.16 USD per kg for dried dagaa	0.1 USD per kg for dried/fresh/frozen dagaa
20	Export royalty fee for dried fish/fishery products from salty lakes (Eyasi, Manyara and Natron), and Lake Rukwa, Nyumba ya Mungu, Mtera and	0.2 USD per kg	0.08 USD per kg	Prohibited	Prohibited

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
	Bahi Swamp				
21	Export royalty fees With or without Head and Gutted Whole Nile Perch” (H&G)	0.21 USD per kg for without Head and Gutted Nile Perch” (H&G)	0.18 USD per kg for headed and gutted Nile perch (H&G)	0.21 USD per kg for without Head and Gutted Nile Perch” (H&G)	0.18 USD per kg for headed and gutted Nile perch (H&G)
		0.25 USD per kg Whole Gutted Nile Perch”	deleted	-	-
22	Export Royalty for Fish Steak/ Fillets	0.2 USD per kg	0.1 USD per kg		
23	Export Royalty for	4% of market	3.3 USD per kg	4% of market	3.3 USD per kg

S/N	Type of licensing fee/export and import royalty	Tanzanian citizens Export Licensing fees (USD)		Non-Citizen Export license fees (USD)	
		Current	Proposed	Current	Proposed
	Fish Maws	value for dried fish maws per kg		value for dried fish maws per kg	
		4% of market value for fresh and frozen fish maws per kg	2.70 USD per kg	4% of market value for fresh and frozen fish maws per Kg	2.70 USD per kg

Definition:

“Citizen Company” means a company which is owned by a person or all owners/shareholders/directors of a company or partners of registered business are Tanzanians;

“Non-Citizen company” means a company which is owned by a person or one of the owner(s)/shareholder(s)/director(s) is/are not Tanzanians;

“Large Scale processor” means a processor with Certificate of Incorporation issued by BRELLA and the owner(s) is registered as Directors, and has an approved fish processing establishment;

“Small Scale processor” means a processor with Certificate of Incorporation issued by BRELLA and the owner(s) is recognized as a proprietor, and has an approved fish establishment or entered into legal agreement with an approved fish establishment for processing or storage of fish and fishery products”

Proposed Fee for Movement Permit.

S/N		Category	Range (Kgs)	Charges/Fees (Tshs)
1	Permit for movement of fish and fishery products (<i>dagaa, furu, dried/frozen/chilled fish</i>)	i) Dried fish and fishery products	0 – 500 kg	Free
			501 kg and above	10 TZS per kg
			Any excess undeclared	100 TZS per kg
		ii) Frozen/Chilled/ Fresh fish and fishery product	0 – 1000 kgs	Free
			1001kg and above	10 TZS per kg
			Any excess undeclared	200 TZS per kg

TANZANIA ATOMIC ENERGY COMMISSION - TAEC
MATRIX OF THE ATOMIC ENERGY (FEES AND CHARGES) REGULATIONS

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
01	Fourth Schedule –Fees for radioactivity analysis of food chain and related commodities (Regulations 7)	A. For Imports of Food Chain Materials, Tobacco and Tobacco Products		
		i. Tanzania shilling 35,000/= for import consignment whose Freight on Board value does not exceed equivalent of Tanzanian shillings ten million 0.4 percent of the Freight on Board	i. Import consignment not exceeding FoB of TSHS 1,000,000 will be analyzed free of charge (100% reduction); ii. 0.4 percent of the Freight on Board value for all import consignment above Tanzanian shillings 1,000,000/= up to one billion and a	There are reasons for charging using FoB values: i. The FOB model is cheaper. The cost for sampling and analysis of the consignment using FOB value give relief to business community than any other means. The cost of analysing one sample is Tsh. 428,000 as such business community would be

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>value for all consignment with Freight on Board value above Tanzanian shillings 10 million up to equivalent of Tanzanian shillings one billion.</p> <p>i. Tanzania shillings four million for consignment whole Freight on Board value is above to an equivalent of Tanzanian</p>	<p>limit of Tanzania shillings four million for consignment whole Freight on Board value is above to an equivalent of Tanzanian shillings one billion</p>	<p>very expensive. Note that one consignment might need several samples depending on the volume or quantity of food chain materials. For example, simulation shows that the quantity-based model for a consignment of FoB value of Tshs. 41,894,000 which weigh 260MT is Tshs 83,000 while the quantity model would attract a charge of Tshs. 910,000 which is equivalent to an increase of 1096%</p> <p>ii. Quantity based charging does not facilitate trade for the customers with</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		shillings one billion.		bulk consignment. This means the larger the consignment the more the samples would be needed. Using FoB value is cheaper because same amount is charged irrespective of the number of samples taken in a specific consignment. But using quantity method each sample will be charged and make this method very expensive for the clients. For example, in a year TAEC analyses 28,000 samples and if each sample is to be charged 428,000/= will results to 11.96B which

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>is almost twice the current practice when using FoB. Therefore, with quantity method customer loose the benefit of lower charges offered by TAEC and would need to pay more than when the FoB is used.</p> <p>ii. The FOB model is efficiency because there is no need to confirm declared quantity as such is time and money saving.</p> <p>v. FOB model increase transparency on</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>sampling process since there is no possibility for negotiation between the sampler and the customer.</p> <p>Other benefits of proposed amendments:</p> <ul style="list-style-type: none"> i. These charges were used since 2011 and therefore do not reflect the current practices. i. To facilitate trade and create better environment to small business traders where the trader who is currently paying 35,000/- for the

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>importation of a consignment with FOB value less than 1,000,000 will not pay anything; the trader whose consignment value is 1,000,001/= will pay 4,000/= instead of 35,000/=; the trader whose consignment value is 5,000,000/= will pay 20,000 /= instead of 35,000/= and still the limit holds for higher values.</p> <p>i. To continue protecting the public and environment from harmful effect of radiation through</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				performing regulatory activities (sampling, sample analysis, inspection, authorization) of imported foodstuffs.
		B. For exports of Food Chain Materials including fertilizers, tobacco and tobacco products, and imported relief food		
		i. Tanzania shilling 35,000 for Export consignment whose Freight on Board value does not exceed equivalent of Tanzanian shillings twenty million.	i. Export consignment not exceeding 2000 US dollar will be analyzed free of charge (100% reduction); i. 0.1 percent of the Freight on Board value for all consignment with Freight on Board	There are reasons for charging using FoB values: i. The FOB model is cheaper. The cost for sampling and analysis of the consignment using FOB value give relief to business community than any other means. The cost of analysing one
		v. 0.2 percent of	Freight on Board	

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>the Freight on Board value for all consignments with Freight on Board above Tanzanian shillings 20 million up to equivalent of Tanzanian shillings one billion</p>	<p>value above two thousand US dollar up to an equivalent of Tanzanian shillings one billion (Reduced by 50%) and a limit of Tanzania shillings two million for consignment whole Freight on Board value is above to an equivalent of Tanzanian shillings one billion.</p> <p>ii. 0.1 percent of the Freight on Board value for the value added finished</p>	<p>sample is Tsh. 428,000 as such business community would be very expensive. Note that one consignment might need several samples depending on the volume or quantity of food chain materials. For example, simulation shows that the quantity based model for a consignment of FoB value of Tshs. 41,894,000 which weigh 260MT is Tshs 83,000 while the quantity model would attract a charge of</p>
		<p>v. Tanzania Shilling two million for consignment whole Freight on Board value is above to an equivalent of</p>		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		Tanzania Shillings one billion	products (Reduced by 50%) and a limit of Tanzania shillings two million for consignment whole Freight on Board value is above to an equivalent of Tanzanian shillings one billion	Tshs. 455,000 which is equivalent to an increase of 548%. ii. Quantity based charging does not facilitate trade for the customers with bulk consignment. This means the larger the consignment the more the samples would be needed. Using FoB value is cheaper because same amount is charged irrespective of the number of samples taken in a specific consignment. But using quantity method each sample

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>will be charged and make this method very expensive. For example, in a year TAEC analyses not less than 28,000 samples and if each sample is to be charged 428,000/= will results to 11.96B which is almost twice the current practice when using FoB. Therefore, with quantity method customer loose the benefit of lower charges offered by TAEC and would need to pay more than when the FoB is used.</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>iii. The FOB model is efficiency because there is no need to confirm declared quantity as such is time and money saving.</p> <p>iv. FOB model increase transparency on sampling process since there is no possibility for negotiation between the sampler and the customer</p> <p>v. The charge of 0.1% has been obtained aiming at encouraging</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>exports of value-added finished products</p> <p>vi. Protecting the foreign market of our products and therefore stimulate our economy.</p> <p>vii. To enable TAEC to control illicit trafficking and nuclear security issues such as sabotage and malicious acts.</p> <p>viii. To enable TAEC to control contamination from naturally occurring radioactive</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>materials in the environment such as Uranium and Thorium.</p> <p>Other benefits for the proposed change include:</p> <p>ix. These charges were used since 2011 and therefore do not reflect the current practices.</p> <p>x. To facilitate export trade and create better environment to small business traders, whereby the trader who is exporting a consignment with</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>FOB value less than 5,000,000/= (USD 2000) was supposed to pay 35,000/= but the samples will be analyzed free of charge/= (not pay anything) and the trader whose consignment value is 20,000,000/= was supposed to pay 40,000/= but it is proposed to pay only 32,000/= and still the limit holds for higher values.</p> <p>xi. To continue fulfilling the international requirements and</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				<p>standards (FAO/WHO/IAEA/WTO) for the exporting country to ensure safety of food chain material as such avoid international trade cases.</p> <p>xii. Protecting the public and environment from harmful effect of radiation through performing regulatory activities (sampling, sample analysis, inspection, authorization) of exported foodstuffs</p>
C. For all manufacturers, processors and milling of Food chain				

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		materials, Tobacco and Tobacco products and possess and use underground and reservoir waters		
			<p>A) Radioactivity analysis fees per annum as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> i. Free for Micro Enterprises and Small Enterprises (SMEs) ii. Tanzania shillings two hundred and fifty thousand for Medium Enterprises (MSEs). iii. Tanzania shillings three hundred thousand 	<p>i. The proposed lower fees will enhance traders to comply and create a cost sharing mode. Taking into account that the cost for sampling and analysis one sample is estimated to be TZS 428,000. For every manufacturer and processor will require more than one sample per year depending on the scale of manufacturing and processing of food stuffs, Tobacco and Tobacco products.</p> <p>ii. To contribute to empowering TAEC in</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
			<p>(300,000/=) for Large Enterprises (LE)</p> <p>NOTE: According to the Small and Medium Enterprise Development Policy (2003), Tanzania defines categories of enterprises as follows:</p> <p>1. Micro Enterprises as up to 4 employees or up to 5 Million investments in Machinery</p> <p>2. Small enterprises</p>	<p>controlling the danger of radiations as per Section 30 and 31 of the Atomic Energy Act.</p> <p>iii. To continue protecting the public and environment from harmful effect of radiation through performing regulatory activities (sampling, sample analysis, inspection, authorization)</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
			<p>are mostly formalized undertakings engaging between 5 and 49 employees or with capital investment from TZS 5 million to TZS 200 million.</p> <p>3. Medium enterprises employ between 50 and 99 people or use capital investment from Tshs.200 million to TSHS 800 million.</p> <p>4. Large enterprises employ at least 100 people or have</p>	<p>Contamination from natural occurring radioactive materials is likely to affect the citizens using underground and reservoir waters, thus protection of citizens is of great importance.</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
			<p>machinery investment above TSHS 800 million.</p> <p>B) For radioactivity analysis license to possess and use underground and reservoir waters, water reservoir Tanzania shillings 50,000/= per unit in every three years.</p>	
02	First Schedule for Licensing/Registration of Various Practices	<p>1. Medical and non-medical applications (Radiation Generating Devices and Radiation Sources), research clearance and scrap metals</p> <p>Authorization to use and or possess Medical</p>	<p>i. For authorization to use and possess, operate, hire,</p>	<p>i To meet the cost servicing an X-ray machine which is 1,700,000 per unit and</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
	(Regulations 4)	<p>Diagnostic Equipment:</p> <p>i. X-ray machine and dermatology- Up to 2 units 150,000/= with an increase of 25% for each additional unit</p> <p>ii. Authorization to use and or possess therapeutic (teletherapy and brachytherapy) and biological irradiation facilities 200,000/= per unit</p>	<p>Import, export or transfer of medical diagnostic equipment shall be charged Tshs. 200,000/= per unit</p> <p>ii. For authorization to use and possess, operate, hire, Import, export CT scanner, therapeutic (teletherapy and brachytherapy), angio-suite, MRI, Nuclear Medicine, PET CT and biological irradiation facilities shall be charged</p>	<p>CT scan which is 3,000,000 per unit per annum. The same applies to other practices.</p> <p>ii These charges were used since 2011 and therefore do not reflect the current costs.</p> <p>iii To reduce number of categories of charges in order to simplify handling.</p> <p>iv To reduce the cost of cancer diagnostic and treatment to enable patients to access services and thus to stimulate early diagnosis and</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		iii. Authorization to use and or possess X-ray equipment used for level detection and sorting of minerals 150,000/= per unit	Tshs 300,000/= per unit ii. For authorization to use and possess, operate, hire, Import, export transfer non-medical radiation emitting equipment, device, communication base stations, premises for storage of radiation sources, and research clearance shall be charged Tshs 300,000/= per	minimize or prevent the growing of cancer cases. v To enable TAEC to continue protecting workers, patients, public and environment through conducting regulatory activities (inspection, reviews, authorization, enforcement) to medium risk radiological practices. vi To facilitate the regulatory processes of research clearance, permit on peaceful application of nuclear
		iv. Possess and use CT scanner 150,000/= per unit		
		v. Authorization to use and or possess X-ray and or radioactive materials for		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>Non Destructive Testing 200,000/=</p> <p>vi. Authorization to use and or possess fixed/portable nuclear gauges for level measurement, density measurement, thickness control, moisture measurement and control and in-stream analysis of slurries</p>	unit/ research	technology as per section 53. of Atomic Energy Act. No 7 2003

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		200,000/=		
		vii. Authorizatio n to import and or export therapeutic (teletherapy and brachytherapy) and biological irradiation facilities 300,000/= per unit		
		viii. Authorizatio n to import and or export Medical diagnostic		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>Equipment: a) X-ray machine and dermatology 120,000/= and CT Scanner 200,000/= per unit</p> <p>ix. Authorizatio n to import and or export fixed or portable nuclear gauges for level detection, density measurement, thickness, control moisture</p>		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>measurement and control in stream analysis of slurries 200,000/= per unit</p> <p>x. Authorization to import and or export Level Detection and Sorting of Minerals Authorization to import and or export 150,000/= per unit</p> <p>xi. Authorization to import and or export X-ray</p>		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		Fluorescence, X-ray Diffraction and Neutron Activation Analysis 100,000/= per unit		
		xii. Authorization to use and or possess linear accelerators and or devices with radioactive sources for cargo and container inspection Tshs 600,000 per unit	i. Tanzania shillings 500,000/= per unit/consignment for authorization to use and possess, Import, Export, hire, transfer or class4 laser product, non-medical Linear Accelerator, cyclotron, Fixed X-	i. These charges were used since 2011 and therefore do not reflect the current practices. ii. To reduce categories of charges and to merged them for smooth managing complicated procedures

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>xiii. Authorization to import and or export Linear Accelerator or Radioactive Devices for Non Destructive Testing and Cargo, container inspection 500,000/= per unit</p>	<p>ray or Radioactive Devices for Non Destructive Testing, Cargo or Container Inspection scanner, or and other devices of considerable significant high risk, soil samples containing radioactive materials, NORMs; and screening of consignment of scrap metal.</p>	<p>iii. To enable TAEC to conduct regulatory activities (inspection, reviews, enforcement) to complex and high risk radiological practices in order to ensure safety of workers, the general public and the environment.</p> <p>iv. To enable TAEC to conduct inspection of scrap metals in order to search for radioactive sources and prevent radioactive sources from entering steel pool and protect health of workers, general public and the</p>
<p>xiv. Authorization to import and or export Linear accelerators and or Devices with Radioactive Sources for</p>				

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>cargo and or container inspection 600,000/= per unit</p>		<p>environment</p>
		<p>xv. Authorizatio n to use and or possess industrial irradiation & Nuclear Reactors –to be determined- by TAEC in consultation with the Minister</p>	<p>ii. Tanzania shillings 5,000,000/= per unit for authorization to use and or possess, hire, transfer, export, import industrial irradiation source/facility, nuclear research reactor, radioactive minerals and</p>	<p>i. Usually nuclear installation have several stages which need license and government commitment. ii. The proposed charges will increase efficiency by removing complications and managing and subjectivity in decision making as such increase efficiency in managing</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		xvi. Authorization to import and export Industrial Irradiation Sources 5,000,000/= per unit	Tanzania Shillings 10,000,000/= for siting, construction, operation or decommissioning of Nuclear Power Plant.	radiation safety. iii. To enable TAEC to conduct regulatory activities (inspections, reviews, guidance, enforcement) to more complex and high risk radiological practices in order to ensure protection and safety of occupationally exposed workers, public and the environment

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
			ii. Additional Tanzania Shilling 1,000,000/= per unit for authorization to import all Ionizing and Non-Ionizing Radiation emitting for equipment or devices of age above 8 years since manufactured (NEW)	i To discourage aged materials/devices and protect the environment from dumping. For example, importing a device with radioisotope Americium-241 used in water industries, breweries, beverages, road construction etc have half half-life of 432.2 years and will need 4322 years for safe disposal to the environment. For the device with caesium-137 with half-life of 30 years will need 300 years for safe disposal to the environment ii To enable TAEC to

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
				conduct regulatory processes (registration, inspections, reviews, guidance, authorization) to the imported/exported radiation sources
2. Registration of qualified personnel, Technical Service Providers and License to Transport Radioactive Sources				
		i. Tanzania Shillings 50,000/= for the registration of qualified personnel to administer ionizing radiation to person(charged for	i. Free of charge for qualified personnel to administer ionizing radiations to persons ii. For every 5 years Tanzania Shillings 50,000/= for registration of qualified personnel	i. Monitoring of qualified personnel is very important to ensure that personnel administering ionizing radiation to personnel are qualified. i. In the current practice the charges is paid by the hospitals therefore removing it will reduce

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		5yrs)	to operate, install, repair and maintenance radiation devices or apparatus or plant	medical expenses to the public i. To continue protecting workers, patients public, and environment from harmful effect of radiation through performing the regulatory activities
		ii. Tanzania shillings 1,000,000/= per consignment for Authorization to transport Category 1 to 3 radioactive material within	ii. Tanzania shillings 1,000,000/= for Authorization to transport Category 1 to 5 radioactive material, Mineral containing radioactive materials and NORMs within and /or on transit	i. To continue protecting workers, public, and the environment from harmful effects of radiations through conducting regulatory activities (inspections, reviews, enforcements, etc) in authorization to transport radioactive materials, radioactive

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		and on transit through Tanzania	through Tanzania, and provision of technical services such as, Personnel dosimetry services, workplace monitoring services, standards calibration services, environmental monitoring services, radio analytical measurements, repair and maintenance of nuclear equipment, Supplier of radiation devices, Transporters of	minerals, NORMs and technical services ii. To enable TAEC to monitor technical services and enhance safety in technical service involving nuclear applications and during transport radioactive sources

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
			radioactive materials, Storage of radiation devices, storage of Radioactive Waste, Radiation Protection Training Services providers, Quality Assurance and Quality Control Services providers. (Excluding reimbursable).	
03.	Second schedule Pre-Authorization Inspection Fees	Non-routine inspection Fee for facility or activity for Medical and Non-Medical Applications (Radiation Generating Devices and Radiation Sources).		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
	(Regulation 5)	<p>i. Assessment and Inspection of Radiology X-ray unit, up to 2 units: 100,000/= with an increase of 25% for each additional unit</p> <p>ii. Assessment and or Inspection of CT Scanner, Radiotherapy devices and Nuclear medicine facilities: up to 2 units: 200,000/= with an increase of</p>	<p>i. Tanzania Shillings 100,000/= per unit for assessment and Inspection of Radiology X-ray unit</p> <p>ii. Tanzania Shillings 200,000/= per unit for assessment and inspection of Radiation emitting equipment, device and base stations, and radioactive material storage facility and other low and moderate risk practices excluding</p>	<p>i. The current charges have been in use since 2011 and therefore do not reflect the current practices.</p> <p>ii. Simplified management and handling of fees by merged categories and removed complications of calculations</p> <p>i. To enable TAEC to conduct inspection to medium risk radiological practices in order to protect health of patients, occupationally exposed workers, and public from harmful effects of</p>

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>25% for each additional unit</p> <p>ii. Assessment and or Inspection of Duo diagnostic (both conventional and Fluoroscopy) Fluoroscopic and Mammography units, baggage screening up to 2 units: 150,000/= with an increase of 25% for each additional unit</p> <p>v. Assessment and</p>	reimbursable	radiation

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>or inspection of Gamma units for non-destructive testing, fixed/portable nuclear gauges and biological irradiator up to 2 units: 300,000/= with an increase of 25% for each additional unit</p> <p>v. Assessment and or inspection of teaching and or education radiation sources up to 2</p>		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>units: 50,000/= with an increase of 25% for each additional unit.</p> <p>vi. Assessment and or inspection of Nuclear Analytical techniques, X ray Fluorescent Analysis and X-ray Diffraction up to 2 units: 100,000/= with an increase of 25% for each additional unit.</p>		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		vii. Assessment and or inspection of linear accelerators and or devices with radioactive source for cargo and or container inspection up to 2 units: 500,000/= with an increase of 25% for each additional unit	ii. Tanzania shillings 500,000/= per unit for assessment and inspection of base station, Class 4 laser products, Linear Accelerator, Fixed X-ray or Radioactive Devices for Non Destructive Testing, Cargo or Container Inspection scanner, cyclotron or and CT scan, MRI, scrap metal warehouse and other devices of considerable significant high risk, excluding reimbursable.	To enable TAEC to continue protecting the public, workers and the environment by conducting inspection to medium risk radiological practices in order to protect health of patients, occupationally exposed workers, and public from harmful effects of radiation

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		iii. Assessment of the plan for any nuclear power Plant and or Nuclear Reactor 5,000,000/=	v. For each assessment/inspection during sitting, construction, commission, operation and decommission of mines containing naturally occurring radioactive minerals or conventional mines, Assessment of radon gas concentrations in underground mines, Irradiator facility shall be charged Tanzania Shillings 5,000,000/=	To continue protecting the public, workers and environment by i. Enabling TAEC to maintain the quality of inspection including equipment and inspectors whose cost of training is approximately 500,000 Euros in European union and need quarterly inspections with different expertise with not less than 5 inspectors per category of inspection. i. Enabling TAEC to conduct regulatory inspection to complex/high risk

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
			v. For each assessment and inspection during sitting, construction, commission, operation and decommission of Nuclear Power, Nuclear Research Reactor, Radioactive minerals mine, processing, disposal and tailings facility shall be charged Tanzania shillings 10,000,000/= excluding reimbursable	radiological practices in order to protect health of workers, public and the environment from harmful effects of radiation i. It is important to monitor radon gas in underground mines to reduce the biological effect of radon to miners

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
04.	Third schedule- Fees and Charges For Activities Relating to Prospecting/Exploration, Mining and Processing of Radioactive Minerals (Regulations 6)	ix. Verification in respect of Decommissioning of radioactive ore mine and its processing facilities 100,000,000/= per mine or processing facility	Twenty million Tanzanian shillings (20,000,000/) per annum per facility or processing facility for verification in respect of Decommissioning Process of radioactive minerals mine and its processing facilities.	i. To simplify payments to the mining operators ii. To align with the government budget time frame iii. To continue protecting workers, public and the environment from harmful effects of radiations through regulatory activities (reviews, guidance, authorization, enforcement) of decommissioning radioactive ores mine or ore processing facilities
05.	Fifth Schedule Fees and charges for	i. Review of radiation shielding	Tanzania Shillings 200,000/= per unit to Provide Structural	i. To continue enabling TAEC to provide technical and radiation protection

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
	other related activities or services (Regulation 8)	(External beam radiation)- (200,000/= per facility for Diagnostic, (240,000/= for Therapy), 200,000/= for Industrial)	Design and layout of diagnostic X-ray facilities, Review of radiation shielding radiological facilities, Perform quality control tests of diagnostic radiation equipment, Testing of integrity of package of radioactive sources for transport and maintenance of survey meters	services to protect health of workers, public and the environment from harmful effects of radiation.
		ii. Quality control tests of diagnostic X-ray equipment- Conventional radiography(Up to 2 units 100,000/= with an increase of 25% for each additional unit, -		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>Radiographic mammography and fluoroscopy (Up to 2 units 150,000/= with an increase of 25% for each additional unit and CT scanner(Up to 2 units 200,000/= with an increase of 25% for each additional unit</p> <p>ii. Testing of integrity of package of radioactive sources for transport(</p>		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		150,000/= per device and 15,000/= for any additional device		
		v. Tanzanian Shillings 100,000/= per unit to Provide Structural Design and layout of diagnostic X-ray facilities		
		i. Tsh 50,000/- or USD 50 for measurement of sample by (HPGe) or NaI(Tl) per sample	(i) Tanzania Shillings 100,000/- and 25% discount for students for measurement of one sample by either gamma spectrometry,	i. To enable sample preparation, reagents and consumables sampling, reference standards sample measurements. i. To promote and

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
			EDXRF or TXRF.	encourage students and scientists to engage in science and technology applications
		ii. TSH 34,000/- or 50 USD for measurement of sample by XRF per sample.		
		iii. Tsh 100,000/ Personal dosimetry services for up to two TLDs and Tshs. 34,000/= for each additional TLD	Tanzania Shillings 100,000/ Personal dosimetry services per TLD	To enable sample preparation, reagents and consumables sampling, reference standards sample measurements.
		iv. Tsh 170,000/- per lost TLD.	For lost TLD will be charged per market price of the TLD	To have ability to replacement the lost TLD and continue with services for monitoring workers

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		v. Tsh 100,000/- (resident) or USD 50 (non-resident) for calibration of individual and environmental monitoring detector up to ten (10) detectors and Tsh. 34,000/- (resident) or USD 20 (non-resident) for each additional detector	Tanzania Shillings. 150,000/- or USD 150 (non- resident) for calibration of radiation Survey meter, Electronic personnel dosimeter, individual and environmental monitoring detector	i. To ensure the reliability of instruments, that it can be trusted i. To determine the accuracy of instruments. i. To ensure the readings/results are consisted with other measurements

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		vi. Tsh. 350,000/- (resident) or USD 200(non- resident) for calibration of radiation Survey meter and Tsh. 350,000/- (resident) or USD 200 (non- resident) for each additional meter		
		vii. Tsh. 150,000/- (resident) or USD 100 (non - resident) for calibration of Electronic		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		personnel dosimeter and Tsh.100,000/=(resident) or USd 100 (non-resident) for each additional dosimeter		
		iii. Tsh. 1,900,000/- for calibration, repair and maintenance of Moisture and density gauges	Tanzania Shillings. 1,900,000/- for calibration, repair and maintenance of Moisture and density gauges excluding reimbursable.	This still caters the cost of calibration of which clients will continue benefiting the same price
		ix. Tsh. 500,000/= for consultation services on the proper use of X-ray machines	Tanzania Shillings. 500,000/= for consultation services on the proper use of X-ray machines	This still caters the cost of consultation services of which clients will continue benefiting the same price

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>x. 5% of FOB value of the machine or flat rate of 3,500,000/= for installation of each X-ray machine for machine which its FOB value is not known.</p>	<p>Tanzania Shillings 2,500,000/= for installation, repair and maintenance of x-ray machine excluding reimbursable</p>	<p>This still caters the cost of installation services of which clients will continue benefiting the same price</p>
		<p>xi. 5% of FOB value of the machine or flat rate of 3,500,000/= for repair and maintenance of each X-ray machine for</p>		

S/N	Regulation No	Current practice	Proposed change/ recommendation	Benefit /reasons for the proposed change
		<p>machine which its FOB value is not known.</p>		
		<p>kii. Fees for radioactive waste management</p>	<p>Tanzania Shillings 3,000,000/= shall be charged for Storage of disused sealed radioactive sources and Tanzania Shillings.1,000,000/= for conditioning of disused sealed radioactive sources (excluding reimbursable)</p>	<p>To facilitate transportation of sources with special transportation condition and enhance storage and decommission after the end of ten half-lives. For example disposal and conditioning of a device with caesium-137 radioisotope have half-life of 30 years and will need to remain under TAEC custody for 300 years</p>

**THE FIRE AND RESCUE FORCE ACT,
(CAP. 427)**

REGULATIONS

(Made under section 32(g))

**THE FIRE AND RESCUE FORCE (SAFETY INSPECTION AND CERTIFICATES)
(AMENDMENT) REGULATIONS, 2022**

S/N	PROPOSAL	CURRENT		PROPOSED		JUSTIFICATION
		ITEM	LEVY	ITEM	LEVY	
1	3.TRADE FAIR To enlarge the areas of category from to 10,000m2 and Above 10,000m2.	3.TRADE FAIR Less than or equal to 2000m2 Above 2,000m2	L12 (700000 - 1000000) L15 (1,500,000 -3,000,000)	3.TRADE FAIR Less than or equal to 10000m2 Above 10,000m2	L12 (700,000 -1000000) L15(1,500,000 -3000000)	Previous meter square is not realistic because 2000m2 is small compared to reality.

2	<p>10. EDUCATION BOARDING SCHOOL</p> <p>Increase the number of boarders</p>	<p>10. EDUCATIONAL BOARDING SCHOOL</p> <p>Less than or equal to 100 boarders 101-500 boarders Above 500 boarders</p>	<p>L7 (50,000 - 200,000) L8 (200,000 - 500,000) L9 (300,000 - 600,000)</p>	<p>10. EDUCATIONAL BOARDING SCHOOL</p> <p>Less than or equal to 200 boarders 201-500 boarders 501-1000 boarders Above 1001 boarders</p>	<p>L7 (50,000 - 150,000) L8 (200,000 - 500,000) L9 (300,000 - 600000) L10 (550,000 - 700,000)</p>	<p>To reduce levy burden and increase compliance.</p>
3	<p>We propose to reduce the fire inspection fee from 100,000 to 8,000,000 of the previous to 10,000/= to 3,000,000/=</p>	<p>11. TRAINING INSTITUTIONS</p> <p>Less than or equal to 500 students 501-1,000 students 1,001-2,000 students 2,001-3,000 students</p>	<p>L5(10,000 - 40,000) L6(40,000 - 100,000) L7 (50,000-200,000) L9 L (300,000 - 600,000)</p>	<p>TRAINING INSTITUTIONS</p> <p>Less than or equal to 500 students 501-1,000 students 1,001-2,000 students 2,001-3,000 students</p>	<p>L5(10,000 - 40,000) L6(40,000 - 100,000) L7(50,000 - 200,000) L8A (400,000)</p>	

		More than 10,000 students	L19(8,000,000/ =)	3,001-4,000 students 4,001-5,000 students 5,001-6,000 students 6,001-7,000 students 7,001-8,000 students 8,001-9,000 students 9,001 - 10,000 students More than 10,000 students	8B (300,000) L8(200,000 - 500,000) L9(300,000-900,000) L10(550,000-700,000) L11(500,000-800,000) L12(700,000-1,000,000) L13(600,000-1,500,000) L15(1,500,000 - 3,000,000)	
4	We propose to categorize the type of Bar.	12.BAR	L6(40,000 - 100,000)	12. BAR Bar without cooking facilities Bar with cooking facilities	L6(40,000 - 100,000) L7 (50,000-200,000)	
5	We propose to add new fire category and its	NONE		13. SERVICE BAYS	L5(10,000 - 40,000)	To increase compliance and new

	levy					source of income.
6	In the in the classification guide were added a new item “lodge and bandas” as the new source and it will be charged from tsh 200,000/= to 4,000,000/= depending on the rooms and huts and location.	16.HOTEL IN PROTECTED AREA			HOTEL/LODGE/ BANDAS IN PROTECTED AREA	
7	In the in the classification guide were added a new item “vibrated blocks making facilities” as the new source and it shall be	19.INDUSTRIAL SERVICES Less than or equal to 50m2 Gross floor area 51-500m2 Gross floor area 501-1000m2	L6(40,000 - 100,000 L7(50,000 - 200,000 L8(200,000 - 500000		18. INDUSTRIAL SERVICES Less than or equal to 100m2 Gross floor area 101-500m2 Gross floor area 501-1000m2	L6(40,000 - 100,000 L7(50,000 - 200,000 L8(200,000 - 500000

	charged from 40,000/= to Tsh 3000,000/= dependin on m2 and locations. And also to change the area(m2)	Gross floor area 1001-2000m2 Gross floor area 2001-3000m2 Gross floor area 3001-5000m2 Gross floor area 5001-7000m2 Gross floor area 7001-8500m2 More than 8501m2	L9 (300,000 - 600000) L10(550,000 - 700000) L12(700,000 - 1000000) L13(600,000 - 1,500,000) L14(800,000 - 2,000,000) L15 (1,500,000 -3,000,000)	Gross floor area 1001-2000m2 Gross floor area 2001-3000m2 Gross floor area 3001-4000m2 Gross floor area 4001-5000m2 Gross floor area 5001-6000m2 More than 6000m2	L9 (300,000 - 600000) L10(550,000 - 700000) L12(700,000 - 1000000) L13(600,000 - 1,500,000) L14(800,000 - 2,000,000) L15 (1,500,000 - 3,000,000)	
8	In the in the classification guide were added a new item “demolition or alteration” as the new source and it shall be	21. CONSTRUCTION SITE (Commercial, and Industrial only)		21 CONSTRUCTION SITE (Commercial, Research and Industrial only)		To increase compliance and revenue.

	charged as the same as construction site. i.e tsh L7 (50,000-200,000)					
9	We propose to change m2 of some items under this category	<p>20. BEVERAGE INDUSTRIES</p> <p>(a) For non-alcoholic industries</p> <p>Less than or equal to 500m2</p> <p>Gross floor area 501-1125m2</p> <p>Gross floor area 1126-2000m2</p> <p>Gross floor area 2001-3500m2</p> <p>Gross floor area 3501-4500m2</p>	<p>L5(10,000 - 40,000)</p> <p>L6(40,000 - 100,000)</p> <p>L7(50,000 - 200,000)</p> <p>L8(200,000 - 500000)</p> <p>L9 (300,000 - 600000)</p>	<p>19. BEVERAGE INDUSTRIES</p> <p>(a) For non-alcoholic industries</p> <p>Less than or equal to 500m2</p> <p>Gross floor area 501-1000m2</p> <p>Gross floor area 1001-2000m2</p> <p>Gross floor area 2001-3000m2</p> <p>Gross floor area 3001-4000m2</p>	<p>L5(10,000 - 40,000)</p> <p>L6(40,000 - 100,000)</p> <p>L7A (50,000 - 150,000)</p> <p>L8(200,000 - 500,000)</p> <p>L9 (300,000 - 600,000)</p>	To reduce tax burden and increase compliance

Gross floor area 4501-5500m2	L12(700,000 - 1000000)	Gross floor area 4001-5000m2	L12 (700,000 - 1,000000)
Gross floor area 5501-7000m2	L13(600,000 - 1,500,000)	Gross floor area 5001-7000m2	L13(600,000 - 1,500,000)
Gross floor area 7001-8000m2	L14(800,000 - 2,000,000)	Gross floor area 7001-8000m2	L14(800,000 - 2,000,000)
More than 8501m2	L15 (1,500,000 - 3,000,000)	More than 8000m2	L15 (1,500,000 - 3000000)
(b) For alcoholic industries less than or equal to 500 m2	L7(50,000 - 200,000)	(b) For alcoholic industries less than or equal to 500 m2	L7A (50,000 - 150,000)
Gross floor area 501-1125m2	L8(200,000 - 500000)	Gross floor area 501-1000m2	L8(200,000 - 500,000)
Gross floor area 1126-2000m2	L9 (300,000 - 600000)	Gross floor area 1001-2000m2	L9 (300,000 - 600000)
Gross floor area 2001 - 3500m2	L10(550,000 - 700000)	Gross floor area 2001 - 3000m2	L10 (5500000 - 700,000)

		Gross floor area 3501-4500m2	L12(700,000 - 1,000,000)	Gross floor area 3001-4000m2	L11(500,000 - 800,000)	
		Gross floor area 4501-5500m2	L13(600,000 - 1,500,000)	Gross floor area 4001-5000m2	L12 (700,000 -1000000)	
		Gross floor area 5501-7000m2	L14(800,000 - 2,000,000)	Gross floor area 5001-6000m2	L13(600,000 - 1,500,000)	
		Gross floor area 7001-8500m2	L15 (1,500,000 -3,000,000)	Gross floor area 6001-7000m2	L14(800,000 - 2,000,000)	
		More than 8501m2	L16(2,500,000 - 4,000,000)	More than 7000m2	L15 (1,500,000 - 3000000)	
10	We propose to add new item “fishing port and cruise home port and their corresponding levy. And the word “lake port” to replace with the word	25. PORT Lake port Sea port	L12(700,000 - 1,000000) L14(800,000 - 2,000,000	24.PORT -Inland port Sea port Fishing Port Cruise home port	L12(700,000 - 1,000,000) L14(800,000 - 2,000,000) L8(200,000 - 500,000) L8(200,000 - 500,000)	

	“inland port”					
11	We propose to add new item fire Levy and proposed under this category that will be charged from tsh L6(40,000 - 100,000) to L17(2,000,000 - 5,000,000)	33. POWER STATION Hydro Gas Wind/Thermal Sub – Station	L18(3,000,000 - 6,000,000) L17(2,000,000 - 5,000,000) L17(2,000,000 - 5,000,000) L6(40,000 - 100,000)	33.POWER STATION Mini Hydro less than 10 megawatt Hydro more than 10 megawatt Gas Wind Sub- Station	L7 (50,000 - 200,000) L18(3,000,000 - 6,000,000) L18(3,000,000 - 6,000,001) L17(2,000,000 - 5,000,000) L12 (700,000 - 1,000,000)	
12	We propose to delete this item that charged tsh 30,000/=	34. TRANSFORMER				To reduce burden
13	We propose to Reduce the fire levy under this category from tsh L3 (5,000 - 20,000 to L2 (10,000/=) for surveyed area	34.RESIDENTIAL/RESIDENCE HOUSE Surveyed area Un surveyed area	L3(5,000 - 20,000) L2(10,000)	34.RESIDENTIAL /RESIDENCE HOUSE Surveyed area Un surveyed area	L2(10,000) L1A(5,000)	To reduce levy burden and increase compliance

	and from L2 (10,000/=) to L1A (5,000/=) for un surveyed area.					
14		36.RESIDENTIAL/BUILDING UNIT GROUP TITLE COMMUNITY (perunit/ apartment)	L7(50,000 - 200,000)	GROUP TITLE COMMUNITY (per unit/ apartment)	L6(40,000 - 100,000)	To reduce levy burden and increase compliance
15		RESIDENTIAL FLAT Less than or equal to 4 levels 5-8 levels 9-12 levels 13-16 levels 17-20 levels	L8(200,000 - 500,000) L9 (300,000 - 600000) L10(550,000 - 700000) L12(700,000 - 1000000) L15 (1,500,000 -3,000,000)	RESIDENTIAL FLAT Less than or equal to 4 levels 5-8 levels 9-12 levels 13-16 levels 17-20 levels	L8A(400,000) L8B(300,000) L8(200,000 - 500,000) L10 (550,000 - 700,000) L12 (700,000 -1,00,0000)	To reduce levy burden and increase compliance

		21-24 levels	L16(2,500,000 - 4,000,000)	21-24 levels	L13(600,000 - 1,500,000)
		25-28 levels	L17(2,000,000 - 5,000,000)	25-28 levels	L14(800,000 - 2,000,000)
		More than 28 levels	L20(6,000,000 - 9,000,000)	More than 28 levels	L15 (1,500,000 - 3,000,000)
16	we propose to add new fire category	NONE	NONE	43. MIXED USE BUILDINGS Less than or equal to 4 levels 5-8 levels 9-12 levels 13-16 levels 17-20 levels 21-24 levels 25-28 levels More than 28 levels	L8(200,000 - 500,000) L10(550,000 - 700000) L12(700,000 - 1000000) L13(600,000 - 1,500,000) L14(800,000 - 2,000,000) L15 (1,500,000 - 3000000) L16(2,500,000 - 4,000,000) L17(2,000,000 - 5,000,000)

17	We propose to add new item which whole sale and 'Mini super market' which will be charged tsh L4(30,000/=) for each item,	45.SHOP		45. SHOP Retail Wholesale Mini supermarket	L3(5,000 - 20,000 L4(30,000) L4(30,000)	
18	We propose to add new item "Sales of Portable Fire Equipments" and their corresponding fire levy that will be charged at TShs. 100,000/=	54. FIRE EQUIPMENT DEALER		54. FIRE EQUIPMENT DEALER Sales of Portable Fire Equipments	L6 (100,000)	To increase revenue and compliance to propriators who only sells Portable Fire Extinguishers without involving servicing and maintenance
19	In the classification guide were added a new item "ferry and airport" as the	63. TERMINAL				

	new source .					
20	we propose to add new fire category "WORKSHOPS" and their corresponding fire levy that will be charged from 10, 000/= THS to Tsh 40,000/= depending on their location.	NONE	NONE	64. WORKSHOP	L5(10,000 - 40,000)	To increase compliance and source of revenue
21	We propose to remove this category from this schedule and establish a new schedule special for this case for reducing the fire levy.	58. APROVAL OF FIRE ENGINEERIN G			This will reduce the fire levy from the minimum level of tsh 200,000/= to the minimum of tsh 15,000/=	To increase compliance.
22	We propose to	NONE	NONE	68.DRY		To provide

	Add new Fire category and their Fire Levy that will be charged tsh 10,000 to 40,000/= as "Dry cleaners" were charged as Offices			CLEANER		clarity for Dry Cleaner category as it was charged under Office category
23	We propose to delete this category and their corresponding levy	13 FARMING/ GRAZING Less than or equal to 10 hectares 11-40 hectares 41-100 hectares More than 100 hectares.	L6(40,000 - 100,000) L8(200,000 - 500,000) L10 (5500000 - 700,000) L12 (700,000 - 1000000)			To reduce levy burden in agriculture sector.
	We propose to delete this category and their corresponding	17. SISAL COFEE AND TEA PLANTATIONS Less than or	L6(40,000 -			To reduce levy burden in agriculture sector.

	levy	equal to 500m2	100,000)			
		501-1000m2	L7(50,000 - 200,000			
		1001-6000m2	L8(200,000 - 500,000			
		Above 6000m2	L12 (700,000 - 1000000)			
		More than 40 hectares	L11(500,000 - 800,000			

FOURTH SCHEDULE

(Made under Regulation 8, 2008)

Guide to classification of Approved Fire Engineering

“Purpose Group” means a building or compartment regarded according to its use, intended use or main purpose of use;

Base Fee for Proposed Built -up Area Purpose Group	Not More than 100m ² (TShs.)	Not More than 150m ² (TShs.)	Not More than 200m ² (TShs.)	Excess from Maximum Area (TShs/m ²)
I	15,000/=	30,000/=	45,000/=	0
II, IV, V	45,000/=	75,000/=	100,000/=	450/=
III	25,000/=	45,000/=	65,000/=	350/=
VI, VIII	35,000/=	85,000/=	135,000/=	500/=
VII	30,000/=	50,000/=	75,000/=	400/=
*Worship	10,000/=			

*Includes church, mosque, temple or any other premise designed purposely for worship

The total consultancy fee for the building works shall be calculated using the below formula:

$$TCF = BF + \sum (BF \times SFS\%)$$

Where:

TCF = total consultancy fee obtained from the above formula

BF = Base fee for particular built-up area of the proposed building

SFS% = special fire service percentage chargeable from the base fee as indicated in the Second Schedule Fire Levy Group I

NB

Where the building has no special requirements, as shown in Fire levy Group I (Review of Fire Engineering Protection Plan) only the base fee is charged.

First Schedule

(Made under Regulation 4 and 14)

Licence fees and Levy

No	Type of License	Application Fee	Licence Fee	Levy
1.	CASINO – DAR	TZS 1,000,000 (annually)	USD 40,000 (annually)	-
2.	CASINO – REGION	TZS 1,000,000 (annually)	USD 20,000 (annually)	-
3.	SLOT MACHINES OR ROUTE OPERATIONS (SHOP)	TZS 100,000 (annually)	TZS 500,000 (annually)	TZS 10,000 (monthly per machine)
4.	SLOT MACHINES OR ROUTE OPERATIONS (CLUBS/PLACES SELLING LIQUOR)	TZS 10,000 (annually)	TZS 50,000 (annually)	TZS 10,000 (monthly per machine)
5.	NATIONAL LOTTERY	TZS 1,000,000	USD 50,000 (annually)	2% on Gross Gaming Revenue (GGR) paid monthly
6.	COMMERCIAL LOTTERY (UNDER SEC. 41 (3) OF THE ACT)	TZS 1,000,000	USD 40,000 (annually)	-
7.	PRIVATE LOTTERY	TZS 5,000 (per lottery)	TZS 50,000 (per lottery)	-

8.	PUBLIC LOTTERY	TZS 5,000 (per lottery)	TZS 50,000 (per lottery)	-
9.	FETE	-	TZS 10,000 (per week)	-
10.	BINGO (IN A HALL OR CASINO	TZS 100,000 (annually)	TZS 500,000 (annually)	5% on Gross Gaming Revenue (GGR) paid monthly
11.	TOMBOLA (CLUBS OR REGISTERED SOCIETIES)	TZS 5,000 (per application)	TZS 10,000 (per month)	-
12.	PROMOTIONAL LOTTERY (PROMOTIONAL BUDGET BELOW TZS 5,000,000)	TZS 10,000 (per lottery)	TZS 100,000 (per month)	-
13.	PROMOTIONAL LOTTERY (PROMOTIONAL BUDGET OF TZS 5,000,000 OR ABOVE)	TZS 10,000 (per lottery)	6% (of total promotional budget)	-
14.	TRANSFER OF PERMIT	TZS 30,000 (per location)	-	-
15.	POSTPONEMENT OF DRAW	TZS 50,000	-	-
16.	KEY EMPLOYEE	TZS 10,000 (annually)	TZS 50,000 (annually)	-
17.	SUPPORT EMPLOYEE	-	TZS 10,000 (annually)	-
18.	DUPLICATE LICENCE	TZS 10,000	-	-
19.	AMUSEMENT WITH OR WITHOUT PRIZE	TZS 5,000	TZS 10,000 (per location)	-
20.	INSPECTION OF LICENCE	TZS 20,000 (per	-	-

	HOLDERS REGISTER	inspection)		
21.	POOL BETTING SCHEME	TZS 50,000 (annually)	TZS 50,000 (annually)	10% of bet amount
22.	FORTY MACHINES SITE LICENCE (DAR ES SALAAM)	TZS 100,000 (annually)	TZS 4,000,000 (annually)	-
23.	FORTY MACHINES SITE (OTHER REGIONS)	TZS 100,000 (annually)	TZS 2,000,000 (annually)	-
24.	SPORTS BETTING (SHOP)	TZS 500,000 (annually)	TZS 1,000,000 (annually)	-
25.	PRIZE COMPETITION	TZS 10,000 (per lottery)	10% of the Promotional Budget	-
26.	MANUFACTURER CERTIFICATE	TZS 500,000 (annually)	TZS 1,000,000 (annually)	-
27.	SELLERS/DISTRIBUTORS/SUPPLIERS	TZS 500,000 (annually)	TZS 1,000,000 (annually)	-
28.	SERVICE PROVIDER	TZS 500,000 (annually)	TZS 1,000,000 (annually)	-
29.	RETAILERS ON PREMISES	-	TZS 100,000 (Casino) TZS 20,000 (Forty Machines Site) TZS 10,000 (Slot Shops & Bars) TZS 10,000 (Bingo)	-

30.	ACCREDITATION	-	TZS 10,000	-
31.	PRINCIPAL LICENCE (SPORTS BETTING)	TZS 500,000 (annually)	USD 30,000 (annually)	-
32.	PRINCIPAL LICENCE (SLOT OR ROUTE OPERATIONS)	TZS 500,000 (annually)	USD 10,000 (annually)	-
33.	INTERNET CASINO	TZS 1,000,000 (annually)	USD 40,000 (annually)	-
34.	OPERATIONS UNDER SEC.51(2)	TZS 1,000,000 (annually)	USD 10,000 (annually)	5% on Gross Gaming Revenue (GGR) paid monthly
35.	VIRTUAL GAMES (IN SPORTS BETTING PREMISES)	TZS 50,000 (per location annually)	TZS 100,000 (per location annually)	5% on Gross Gaming Revenue (GGR) paid monthly
36.	ONLINE VIRTUAL GAMES	TZS 500,000 (annually)	USD 10,000 (annually)	5% on Gross Gaming Revenue (GGR) paid monthly
37.	VIRTUAL GAMES (STAND-ALONE) PREMISE	TZS 50,000.00 (per location annually)	TZS 100,000 (per location annually)	5% on Gross Gaming Revenue (GGR) paid monthly
38.	CERTIFICATE OF SUITABILITY	-	TZS 1,000,000	-
39.	GAMING CONSULTANCY	TZS 10,000	TZS 1,000,000 (every two years)	-
40.	PLAY STATIONS	TZS 10,000 (per location annually)	TZS 50,000 (per location annually)	-

41.	INTERNET SPORTS BETTING	TZS 1,000,000 (annually)	USD 30,000 (annually)	-
42.	NUMBER GAMES	TZS 1,000,000 (annually)	USD 40,000 (annually)	-

Amendment of Second Schedule 20. The principal Regulations are amended by deleting the Second Schedule and replacing it with the following new schedule:

Second Schedule

(Made under regulation 68 (1))

Registration of devices

No.	Devices	Casino	Slot Machines Operations	Sports Betting	Forty Machines Site	Other Devices
1.	SLOT MACHINE	TZS 50,000	TZS 30,000	-	TZS 40,000	-
2.	LIVE TABLES	TZS 100,000	-	-		-
3.	ELECTRONIC TABLES-SEATS	TZS 50,000	-	-	TZS 50,000	-
4.	SPORTS BETTING	-	-	TZS 30,000	-	-

	TERMINALS					
5.	POOL TABLES	-	-	-	-	TZS 10,000
6.	PLAY STATIONS	-	-	-	-	TZS 10,000

Additional Schedule 21. The principal Regulations are amended by adding immediately after the of new Second Schedule the new Schedule as follows:

Third Schedule

Made under Section 85 (2) (g)

Administrative Sanctions to Licensee

No.	RELEVANT CLAUSE OF THE GAMING ACT, 2003 OR REGULATIONS	ACTS, OMISSIONS OR OFFENCE COMMITTED	SANCTIONS: PENALTY
Gaming Act, Cap 41.			
1.	Section 15(2)	Failure to renew licence within prescribed time	Penalty of 5% of the required licence fee and an Interest of 25% of the penalty for every month

			delay
2.	Section 82A (c)	Placing Machines on un-Authorized Premise	TZS. 1,000,000 (per location)
3.	Section 86B	Failure for a licensee to comply with requirements of Section 86B	TZS. 1,000,000 for every day of delay.
GAMING REGULATIONS, 2003			
4.	Regulation 13	Failure of a licensee to display a gaming licence in a gaming premise	TZS. 100,000 (per location)
5.	Regulation 18(4)	Failure to inform the Board on suspension and recommencement of business	TZS. 500,000
6.	Regulation 18(5)	Failure to file a report to the Board for approval of transfer of any share prescribed under Regulation 18(5)	TZS. 7,000,000
7.	Regulation 25 & 26	Failure of a licensee to develop and implement organisation structure prescribed under Regulation 25 and 26	TZS. 300,000
8.	Regulation 27	Failure of a licensee to prepare and implement the requirements of job compendium prescribed under Regulation 27	TZS. 300,000
9.	Regulation 29&32	Employ key and support staff without gaming license	TZS. 100,000 (per person)

10.	Regulation 34& 60	Failure of Key or Support employee to make available and display of employees gaming license for inspection set under Regulation 34 and 60.	TZS. 20,000 (per person)
11.	Regulation 38	Failure to comply with the minimum requirement of theoretical and demonstrable return to public prescribed under Regulation 38	TZS. 1,000,000
12.	Regulation 39 & 40	Breach of Regulation 39 or 40 in relation to the use and approval of chips, tokens	TZS. 500,000
13.	Regulation 44 to 48	Failure of licensee to comply with the requirements relating to installation, operation and maintenance of surveillance system, records as prescribed under Regulation 44 to 48	TZS. 10,000,000
14.	Regulation 64	Failure to display winning combinations together with corresponding prizes on every slot machine in violation of Regulation 64	TZS. 100,000
15.	Regulation 65	Failure to comply with the minimum requirement of theoretical and demonstrable return to public prescribed under Regulation 65	TZS. 500,000
16.	Regulation 68	Failure to Register Gaming Device	TZS. 40,000 (per device)
17.	Regulation 74& 78	Breach of requirement in relation to conventions of gaming machine set under	TZS 5,000,000

		Regulation 74 and Regulation 78	
18.	Regulation 82	Failure to submit annual audited financial statements with any of the requirements prescribed under Regulation 82	TZS. 1,000,000
19.	Regulation 84 (4)	Failure to submit gaming levy within prescribed time	Penalty of 10% of the required gaming levy and an Interest of 25% of the penalty for every month delay.
INTERNET GAMING REGULATIONS 2021			
20.	Regulation 9 (1)	Failure to have sever in Mainland Tanzania	TZS.7,000,000
21.	Regulation 9 (2)	Failure to obtain approval of having a replica sever	TZS.7,000,000
22.	Regulation 19(3)	Failure to inform the Board on the incident which the licensee is unable to resolve under Regulation 19(4) (a)	TZS. 300,000
23.	Regulation 21	Failure to notify the Board of any unclaimed non-monetary prize	TZS. 300,000
24.	Regulation 23	Failure of a licensee to inform the Board circumstances of incident that prizes was	TZS. 300,000

		withheld	
25.	Regulation 25	Failure of a licensee to display prizes on every game offered for play under Regulation 25	TZS. 1,000,000
26.	Regulation 56	Failure of a licensee to keep records as per requirements of Internet Gaming Regulations, 2021	TZS. 5,000,000